

Ванредни број

**800 година
Хиландара**

Свети кнез Лазар – 800 година Хиландара

S blagoslovom Wegovog Preosvećenstva
Episkopa raškoprizrenskog dr Artemija

Izdaje: EPARHIJA RAŠKOPRIZRENSKA

Glavni i odgovorni urednik:
jerej Branislav Peranovi

Uređivački odbor:
arhimandrit Jovan (Radosavčević)
protojerej stavrofor Milutin (Timotijević)
protojerej Zoran Gruji
protosin el Atanasije (Rakita)
jeromonah Simeon (Vilovski)
jeromonah Sava (Javić)
jeroakon Justin (Jezdić)

Tehnički urednik:
Vojislav Jovičić

Tira : 1000 primeraka

časopis izlazi četiri puta godišnje.

Adresa izdavača: EPARHIJA RAŠKOPRIZRENSKA
38400 PRIZREN, tel. 029/25426

Kompjuterska priprema AS, Beograd
štampa: Novi dani, Beograd, Vojvode Brane 13

УМЕСТО УВОДА

ГЛАС ОТАЦА

Од авве Зосима

КАДА ТИ ЧИНЕ НЕПРАВДУ¹

Отпоче да поучава блажени Зосима, пошто је најпре знаком Крста знаменовао уста своја.

Човек Божји напредујући и успевајући духовно, све сматра за смеће, па макар и цео свет био његов. Зато што, како кажем, није штетно да нешто имаш, него да будеш привезан за оно што имаш.

Присети се тада догађаја брата са поврћем, и упита се:

Зар то поврће није сејао, трудио се, окопавао? Да га можда није почупао и бацио? Не. Па ипак, имао је (то поврће) као да га није имао. Доказ тога је, када је његов старац отишао желећи да га испроба, и почео да уништава, брат није никако реаговао. Али када остаде само један струк рече старцу:

– Ако хоћеш, оче, остави бар њега да ти спремим ручак.

Тада је схватио старац да је брат био истински слуга Божји, а не поврћа, те му рече:

¹ Авва Доротеј у својим предивним поукама, често се позива на авву Зосима као на ауторитетног учитеља светог духовног живота, указујући му велико поштовање и дивљење.

Свети Зосима (24. јануара) живео је у 5. и 6. веку. Монаховао је у општежићу у Тиру, у лаври светог Герасима Јорданског. Подвизавао се у пустињи.

Други је авва Зосима (7. век) који је открио и сахранио преподобну Марију Египћанку. Он није оставио писане поуке.

Учење првог авве Зосима, које се налази у Migne-у (Том 78) под називом „Размишљања“ (Διαλογισμοί), је веома корисно и дирљиво. Преовладава мишљење да га је написао и сачувао авва Доротеј.

Од текста који је сачуван у Migne-у доносимо овде у слободном преводу духоносне и веома пријатне „главе“ авве Зосима изостављајући незнатне делове, ради обима саме рубрике „Глас Отаца“ и ради нормалнијег тока мисли.

У другим рукописима ови текстови носе назив „Корисне Главе“. Ми, пак уверивши се да већина њих могу да се подведу под општи наслов „Када ти чине неправду“, дали смо управо тај наслов тексту који објављујемо „на општу корист православних“. (У Грчкој овај текст објављен је као посебна свешчица у шест издања. Шесто издање у 120 000 примерака, и све дељено као поклон.)

– Дух Божји, брате, починио је на теби.
Међутим, да је имао пристрашће² за поврће, одмах би то показао, тугом и узнемиреношћу својом.

* * *

Још је говорио да ако демони виде да је неко испсован, обешчашћен, или је претрпео неку штету, или било у чему слично пострадао, и жалости се не што је доживео неправду, него што није храбро поднео, они се плаше, јер знају да је тај ступио на пут истине и жели да њиме иде по заповестима Божјим.

Тада се сети и светог Пахомија који је хтео да прошири манастир, због чега га је старији брат изгрдио, говорећи:

– Престани да будеш горд!

И свети Пахомије иако беше примио божанско откровење за то своје дело, само је рекао:

– Потстакнут сам идејом да би било добро.

Владао је срцем својим и није противречио ни мало. Ноћу је сишао у један мали подрум и почео је да плаче и да се моли, говорећи:

„Боже мој, телесно мудровање још живи у мени... Тешко мени! После толико подвига и припремања срца, опет се гњевим, макар и за добро. Помилуј ме, Господе, да не пропаднем“.

Молио се овим речима. Провео је сву ноћ понављајући то са сузама, све до сванућа. И беше толико зноја што је пролио – јер је било лето и ужарило се место – да је траг његових ногу остао у блату.

* * *

Други пут је опет рекао:

Ако се неко сети у уму некога ко га је ожалостио, или оштетио, или га постидео, или га осрамотио без разлога, или му учинио било какво зло, и почне да плете мисли против њега, он уствари ствара заверу против сопствене душе, као демони, и сам је довољан за њену пропаст. Но, шта кажем „да плете“? Ако га не поштује као лекара и добротвора, већ огромну неправду себи чини! Зашто кажеш да трпиш? Он те чисти и дужан си да га сматраш за лекара послатог од самог Христа. Иначе, само по себи, то да трпиш јесте знак оболеле душе; да ниси болестан – не би патио, и дугујеш захвалност брату зато што си преко њега сазнао развој своје

² Аскетски израз који значи страсно привезивање за нешто. „Непристрашће“, означава супротно томе.

болести. Дужан си, према томе, да примаш све што ти се чини као целебне лекове шиљане од Исуса Христа.

Ако међутим, не само да му не захваљујеш него се и жалостиш и осуђујеш га и плетеш помисли против њега, исто је као да кажеш Исусу:

– Нећу да ме Ти лечиш! Нећу твоје лекове! Хоћу да сатрунем у својим ранама! Хоћу да постанем поданик ђавола!

Међутим, таква реакција је погибао и вечни пакао за душу твоју. Док супротно, њено спасење је држање заповести Христових, јер оне као средства за опалјивање и дезинфекцију (рана) чисте душу од зала њених. Ко дакле хоће да жели исцељење, неопходно је да поднесе све оно што одреди Лекар. Иначе, ни болесник не ужива када га оперишу, или опалјују (ране), или када пије еликсир, међутим уверава самога себе да је без тога немогуће да се ослободи болести. Предаје се, дакле, лекару знајући да ће се уз мало болова ослободити од многе слабости и дугорочне болести.

Медикамент Христов је онај који нам наноси штету.

* * *

Уклоните искушења и борбу помисли и нико неће бити светитељ. „Онај који избегава корисно искушење, избегава вечни живот“, рекао је неки светитељ.

Ко је био посредник оних дивних венаца код светих Мученика, ако не они који су им чинили неправду? Ко је био повод да се светом Стефану дарује онаква слава, ако не они који су га каменовали?

* * *

Треба да схватимо једну ствар: да нико толико не говори истину о нама, колико они који нас осуђују. Зна Господ, „Који испитује срца и бубреге“ (Пс. 7, 10), да макар сви људи хвалили и преуносили сва моја дела, да су она у суштини достојна само прекора и „срамоте плувања“ (Ис. 1, 6). Док, ако кажу „то и то зло си учинио“, ја ћу рећи, „па ваљда сам учинио и неко добро“? Јер нико толико не лаже колико они који ме хвале и називају блаженим; и нико толико не истинује, колико они који ме прекоревају и понижавају, као што сам напред рекао. Али опет не говоре ни они сву истину. Јер ако би могли, (не велим пучину, него), да виде макар неки део мојих зала, одвратили би лица своја од нечистоте, прљавштине и смрада душе моје.

Ако би тела људска постали језици да нас руже, уверен сам да опет нико не би успео да опише наше бесчашће; зато што сваки који нас осуђује, износи само један део, јер му је немогуће да све (о нама) зна. Ако је праведни Јов рекао: „пун сам срамоте“ (Јов 10, 15), и оно

„пун“, не допушта никакав додатак – шта да кажемо ми који смо пучина свих зала? Ђаво нас је понизио сваком врстом греха. Дужни смо шта више да благодаримо Богу што смо тако понижени. Они који захваљују (Богу) што су понижени попиру ђавола, будући да, као што су рекли Оци, ако смирење сиђе у ад, подиже се у небеса и ако се гордост подигне до неба, спушта се у ад.

Ко је у стању уопште да примора смиреног да плете помисли против некога или да га осуђује или макар да поднесе прекор против ближњега? Од свега што доживи или чује смирени узима повод да осуђује и ружи самога себе.

И навео је као пример авву Мојсеја, када су га клирици истерали из олтара говорећи му:

– Излази напоље, Арапине!

А он је почео да пребацује себи:

– Нечисти црнче! Добро су ти учинили! Будући да ниси човек што хоћеш да се мешаш са људима?

Стварно, додао је авва Зосима, ко истински жели прави пут, када се узруја и узнемири строго укорева самога себе и изобличава непрестано: „Зашто бесниш, душо моја? Што се узбуђујеш и кипиш од јарости? Таквим начином само показујеш да си болесна! Да ниси болесна не би патила! Зашто, уместо да укореваш себе, свађаш се са братом, који ти је показао твоју болест? Научи истински у пракси заповести Христове, јер „Он вређан, не узвраћаше увредом; страдајући не прећаше“ (I Петр. 2, 23). Чуј Га где говори и у пракси речено показује: „Леђа своја подметах онима који ме бијаху и образе своје онима који ме шамараху; не заклоних лица својега од руга ни од запљувања“ (Ис. 50,6). И ти, бедна душо, за једну ружну реч и увреду, предајеш се у мрежу безброј помисли и тако правиш заседу сама себи, као демони. Крст Христов видимо; страдања Његова која је поднео за нас читамо сваки дан; међутим, не подносимо никакву увреду... Готово је, скренули смо са правог пута“.

* * *

Једном су га упитали:

– Како може неко када га руже и понижавају да се не гњеви?

А он је одговорио:

– Онај који себе сматра ни у шта, не узбуђује се, као што је рекао и авва Пимен: „ако унизиш себе, наћи ћеш покој“.

* * *

Један од браће који је становао са мном и примио од мене монашки постриг, каже ми једнога дана:

– Авво, много те волим.

– Још нисам нашао некога који би мене волео као што ја волим њега, одговорих му. Ето, сада ти кажеш „волим те“. То верујем. Међутим, ако се деси нешто што ти се не свиђа нећеш остати исти. Док ја, ма шта доживео од тебе не могу се удаљити од љубави моје према теби.

Није прошло много времена и не знам шта му се десило. Почео да говори много против мене, чак и непристојне речи. Све сам то сазнао и рекох сам себи: „Он је медикамент Христов, који је послат да излечи сујетну душу моју. Од таквих може неко да изађе окоришћен ако се налази у духовној будности, као што има штету од оних који га хвале. Он је мој истински добротвор“!

Онима, који су ми то пренели, чак сам рекао:

– Он зна само јавна моја зла, и та не сва, него један мали део. Међутим, тајна зла моја су неизбројна.

После неког времена сретне ме брат у Тесарији. Прилази по обичају, загрли ме и целива и ја њега као да се ништа није десило. (Јер, иако је говорио све оно, када би ме срео, грлио би ме срдечно и ја му нисам показивао никакву резервисаност нити ни најмањи део горчине, премда сам све био чуо).

Овога пута (тј. у Тесарији), дакле, пада ми пред ноге и каже ми:

– Опрости ми, авво мој, за име Господње, јер сам много и рђаво говорио о теби.

И ја, љубећи га, одговорио сам му шаљиво:

– Сећа ли се твоје богољубије, оче, речи коју си ми некад рекао? Нека зна, дакле, срце твоје да ми ништа није непознато од онога што си (о мени) говорио, него сам све чуо где си и коме шта причао. Међутим, никада нисам рекао да није тако, нити ме је ико могао навести да кажем нешто против тебе. Никада нисам престао да те помињем у својим молитвама и да ти укажем неки знак љубави. Једном ме је веома болело око. Тада сам те призвао у мисли своје, и закрштавајући око рекао сам: „Господе, Исусе Христе, молитвама брата, исцели ме“. И одмах сам оздравио!

* * *

Сетио се тада блажени једнога веома кротког авве, који је због своје велике врлине и чудесних дела која је чинио, био поштован од читавог тога краја као анђеолово Божје:

Једнога дана отишао је неко покренут од ђавола те га је силно изружио пред свима. Старац је стајао гледајући га у лице и говорио:

– Благодат Божија је у устима твојим, брате.

– Да, покварењаче, старкељо!... настави онај беснећи. То говориш да се покажеш пред другима кротак...

– Стварно, брате, прихвати старац, то што кажеш, истина је.

После тог догађаја неко га је упитао:

– Нимало се ниси узбудио, калуђеру?

– Не, одговори. Него са осетио као да је Бог покрио душу моју.

* * *

Када сам био у једном тирском манастиру – пре него што сам изашао у пустињу – посетио нас је неки врлински старац у време када смо читали „Изреке светих Стараца“.

Читајући стигли смо до оног подвижника коме су дошли разбојници и рекли му:

– Хоћемо све што имаш у келији.

А он је одговорио:

– Што вам се чини, децо, да ваља, узмите.

Они су покупили све и отишли. Оставили су само једну мотицицу. Старац је зграби одмах и потрчи за њима вичући:

– Децо, узмите и ово што сте заборавили.

Разбојници тада, дивећи се његовој незлобивости, све су вратили у келију и покајавши се рекли између себе:

– Заиста је ово човек Божји...

Чим смо, дакле, ово прочитали, рече ми старац који нас је посетио:

– Знаш ли, авво, овај догађај ми је веома користио.

– Како, оче? упитао сам га.

И он ми исприча следеће:

– Некада када сам боравио у околини Јордана, читао сам то, дивео се томе старцу и плакао:

„Господе, Ти који си ме удостојио да дођем у схиму ових светих стараца, достој ме да идем и њиховим трагом“.

Пошто сам, дакле, имао ту чежњу, после два дана стигоше разбојници. Чим су залупали на врата и ја разумео да су разбојници, рекао сам: „Слава Богу, сада је време да покажем плод моје чежње“. Отворио сам и примио их весело. Запалио сам једну светиљку и почео да им показујем ствари говорећи:

– Не узнемирујте се. Верујем да благодаћу Господњом нећу ништа сакрити од вас.

– Имаш ли злата? упиташе ме.

– Да, имам три новчића.

И отворих пред њима једну кутију. Узели су и отишли у миру.

Тада ја – настави авва Зосима – шалећи се рекох му:

– Јесу ли вратили, као код оног старца?

Одговори ми одмах:

– Бог да не да да то ураде, јер ја нисам хтео да врате.

* * *

Блажени Сергије ми је испричао следеће:

Путовали смо једном неком светом старцу и залутали. Не знајући куда идемо, обрели смо се у некој засејаној њиви и случајно смо погазили неколико струка усева. Чим нас је спазио сељак, разгњеви се веома и поче да нас псује:

– Зар сте ви монаси? Кад би сте се бојали Бога, не би то чинили!

Тада нам каже свети:

– За име Божије, немој да би неко нешто проговорио.

А он рече сељаку са кротошћу:

– Добро кажеш, чедо моје! Кад бисмо имали страха Божијега, не би то чинили.

Онај, међутим, настави да псује дивљачки.

Старац је опет прихватио:

– Имаш право; кад бисмо били стварни монаси, не бисмо ти учинили такву штету! Али, Бога ради, опрости нам, молимо те, што смо погрешили.

Онај тада, задивљен, баца се пред ноге старцу говорећи:

– Опрости ти мени, авво, ради Господа, и узми ме са собом.

И блажени Сергије потврдио ми је:

– Стварно је кренуо са нама и примио монашку схиму.

И нагласио је авва Зосима:

Ето шта је, уз помоћ Божју, постигла кротост и искрено признање светога: Да спасе душу саздану „по образу“ Божјем, која је за Господа вреднија од хиљаде светова са свим добрима њиховим!...

* * *

Испричао ми је један вољени брат следеће:

Много смо се волели са једним ђаконом из лавре авве Герасима Јорданског. Једном, међутим, без да знам због чега, почео је да се понаша хладно према мени. Упитао сам га да сазнам разлог и он ми рече: „то и то си учинио“. Ја сам га уверавао да се ништа тако није десило, а он ми одговори:

– Опрости ми, али нисам уверен да је тако како ти кажеш.

Вративши се у своју келију почео сам да испитујем своју савест, да нисам учинио тако нешто, али нисам нашао.

Међутим, захваћени односи са ђаконом су се наставили. Тада сам се сетио речи светих Отаца и вративши мало моје мисли, рекао сам у себи:

„Ђакон ме истински воли и зато је имао смелости да покаже све што има у срцу своме за мене, да не би то поново чинио. А ти бедна душо кажеш: „нисам то учинила“. Хиљаде зала си починила па си заборавила. Где је оно што си учинила јуче или пре десет дана? Сећаш ли се? И то си, дакле, учинила, као и оно остало, па си заборавила, као и остала зла своја“.

Са таквом мишљу сам се дигао и отишао да му учиним метанију. Закуцао сам на врата. Међутим, чим је отворио, он је први мени учинио метанију говорећи:

– Опрости ми, брате, јер су ме обманули демони и неправедно сам подозревао за онај случај. Међутим, Бог ми је открио да си ти стварно био невин.

И није ми допустио да му било шта кажем, настојећи да више не постоји разлог.

* * *

Дивио се авва Зосима милосрђу светих чак и према онима који су им неправду чинили и испричао је следећи поучни догађај, како му је описао неки игуман:

Близу нашег општежића подвизавао се један старац са предобром душом. Једном кад је био отсутан, неки комшија његов монах ушао је у његову келију и покупио све ствари и књиге. Када се старац вратио и није нашао ствари своје, отишао је без подозрења да то каже баш томе брату. Тамо, пак, нађе све своје ствари на средини келије, јер тај није стигао да их посакрива.

Старац не хотећи да га посрами нити да га укори, одмах се направио да га је заболоо стомак и нагло је изашао у нужник, док брат сакрије ствари. Када се старац вратио почео је да разговара о другим темама, а за крају није рекао ништа.

Међутим, после неколико дана други су препознали покрадене ствари и лопова су стрпали у затвор, без да то старац зна. Када је касније сазнао да је брат у затвору, веома се ожалостио; међутим није знао због чега је затворен. Дошао је, дакле, к мени – наставља игуман – и каже ми:

– Учини љубав, авво, дај ми неколико јаја и мало белога хлеба.

– Свакако имаш данас некога госта, рекох му.

– Да, одговори ми.

У ствари хтео је да то однесе у затвор да утеши мало брата. А он, чим га је видео, простре се пред ноге његове говорећи:

– Због тебе сам овде, авво, јер сам ја покрао твоје ствари. Али ево, твоја књига је код тога, твоја хаљина код онога...

– Нека зна срце твоје, чедо, рече му старац, да нисам овде дошао због тога, нити сам потпуно знао да си у затвору због мене, него кад сам чуо да си овде, би ми жао и дођох да те утешим – ево, прими ова јаја и хлеб –; међутим сада када сам то дознао, све ћу учинити, да би те извадио из тамнице.

И стварно, отишао је и молио неке знамените људе – којима је био познат по својим врлинама – и они су се заузели и ослободили га.

* * *

Имали су да испричају опет за тога истог старца да је једном отишао на пијац и купио једну хаљину. Дао је једну новчаницу у злату и требао је да дода још нешто ситнине. Сео је на хаљину и почео да броји на тезги.

Оног момента осетио је да неко покушава да му украде ту хаљину. Чим је то осетио старац – будући бескрајно милостив – полако је устајао, тобоже да дохвати ситнину на тезги, док тај неко није узео хаљину и побегао.

И рекао је блажени Зосима:

Колико су вределе оне ствари и хаљина што је изгубио? Али његово расположење је било велико. Доказ тога је: и када их је био лишен, остао је исти: нити ожалосћен, нити узнемирен.

Боримо се, дакле, и ми браћо, да подражавамо свете Оце, да бисмо доносили плод духовни и да тако задобијемо вечна блага, „у Христу Исусу Господу нашем, Које слава и моћ са Оцем и Духом Светим, сада и увек и у векове векова“. А м и н.

Превео
Епископ Артемије

ДОГМАТИКА

ПРАВОСЛАВЉЕ И СЕКТЕ

ЗАШТО ПИШЕМО?

Имајући на уму све већу духовну пустош и велико непознавање православља у нашем народу, пишемо ову брошуру у настојању да њоме некако помогнемо макар вама који контактирате са Црквом, да вас наговоримо да се упустите у диван и благословен „посао“ упознавања вере Отаца наших, јер, стичући знање, ми не само да стичемо слободу, него се штитимо од многих погрешака и разочарења. Владимир Соловјев је писао: „Ако је безумно не веровати у Бога, још је безумније веровати у њега половично“. То је тзв. *йолу-вера*. Међутим, човеков задатак је да прерасте границе света. У духовном животу пост, молитва, и сл. нису најважнији, они су само средства за стицање благодати и задобијање Духа Светога. Наслов брошуре је „Православље и секте“, што значи да ћемо се овде бавити проблемом нових „вера“, тј. нововерцима: њиховом појавом, учењем, начином деловања, нашим односом према њима, и др. Овде намеравамо да се бавимо пре свега тзв. хришћанским сектама, у настојању да вас, наш православни благочестиви народ благовремено упозоримо на опасност ширења овог корова који се врло тешко искорењује, а који је разоран пре свега за личност, духовно, душевно, али и физичко здравље. Разорно делује и на породицу, многе државне институције, и на много штошта друго.

ШТА ЈЕ СЕКТА?

Секта је мала група истомишљеника, која се у самосталну религијску групу одвојила од неке друге религијске заједнице. Секта је непријатељки расположена према православљу. Секта тражи, за разлику од православља, снажно покораванье својих следбеника. Дакле, секта оспорава и негира Цркву, али често и друштво и државу. Православље је, пак, слободно и драговољно прихватање еванђелског учења и живот по њему у Цркви („са свима светима“).

КО СУ ЧЛАНОВИ СЕКТИ?

То су углавном наша залутала и заблудела браћа, наша кривица и осуда – јер су то постали зато што им ми нисмо на време пренели свету веру православну, нисмо им на време посведочили Христа. То су и психички и физички болесни и рањени људи. Кренули су за Христом, за спасењем и светлошћу, а обрели се у густој тами, из које врло тешко и ретко проналазе излаз.

ОДАКЛЕ ПОТИЧУ И КАКО СУ НАСТАЛЕ СЕКТЕ?

Треба рећи да су се у целој хришћанској историји појављивале, али и нестајале многе секте и неистинита, јеретичка учења. Савремене секте потичу од протестантизма и реформације. Овај покрет догодио се у 16. веку, и представља отцепљење више самосталних протестантских верских заједница од римокатолицизма, услед неслагања са теологијом и праксом римокатоличке „цркве“. Формирале су се заједнице: *луџеранска*, са седиштем у Немачкој, *калвинистичка* – у Швајцарској, и многе друге, као што су: *јуријанска*, *квекерска*, *бајбијистичка*, *презвитеријанска*, итд. Каснија настојања да се протестантске верске заједнице чвршће повежу у протестантски екуменски савез остала су без успеха. Ове конфесије су се врло брзо издиле у велики број мањих и нових, са различитим учењем, често потпуно супротним од учења верске заједнице од које новонастала води порекло. Основ за настанак свих секти је тврдња Мартина Лутера да свако може по свом нахођењу тумачити Свето Писмо. То је довело до тога да су многи самовољно и погрешно тумачили ову књигу над књигама, своје тумачење преносили другима, и тако оснивали секту. Основна одлика секташког „богословља“ је примитивни буквализам у тумачењу и схватању Светог Писма.

ШТА ЈЕ ТУ НАЈЗАНИМЉИВИЈЕ?

Најзанимљивије је то што се све секте позивају на Свето Писмо, тврде да је њихово учење на њему засновано, свака секта тврди да једино она правилно тумачи и разуме Писмо, да је баш та секта једина истинита и спасоносна. Све секте тврде исто то, а све су настале мање – више на исти начин – тумачењем Светог Писма без Светог апостолског предања. Како су упали у заблуду – није тешко открити. Није све записано у Светом Писму, њега је немогуће прецизно и правилно разумети без предањског наслеђа, које се једино налази у окриљу православља, које је једино сачувало неизмењену и чисту апостолску веру.

КАКО ЈЕ ОВА МАТЕРИЈА ЗАКОНОМ РЕГУЛИСАНА?

Лоше. Наша држава се није снашла. Играјући се верске демократије, олако је дозволила формирање свакојаких секти. Закон о слободи вероисповести, који тренутно важи у нашој земљи, делимично би био погодан за земљу са високим нивоом верске обавештености становништва, што код нас није случај. Међутим, управо у земљама са већом верском просвећеношћу, ситуација за секташе је тежа у сваком погледу. На пример: грчка Црква је много боље организована, народ се врло уредно обавештава о овој проблематици. Апелациони суд Крита забранио је још 1987. године секту Јеховиних сведока. Јеховисти су се жалили 1993. године Европском суду за људска права, али је њихова жалба одбијена. Поново су се жалили 1996. године, али је њихова жалба поново одбијена. Европски суд је потврдио да се православна веронаука уклапа у правна решења Европске уније.

ДА ЛИ СУ ДАНАС ПОВОЉНИ УСЛОВИ ЗА ШИРЕЊЕ СЕКТИ?

Да, врло су повољни. Ослобођени од полувековне идеолошке тираније, људи данас жуде за чистим извором живе воде, али су се многи изгубили, и хрле ка прљавој води разних секташких учења. Верска необавештеност, жеља да се превазиђе ова сива стварност, да се реши проблем смрти, неодговорност телевизије и других средстава јавног информисања, све то и још много другог заиста погодује ширењу секти на нашим просторима. Улазак нарочито младих људи у секте често је мотивисан знатижељом.

СУШТИНА СВИХ СЕКТИ

Суштина свих секти је порицање Светог предања, црквеног учења и саме Цркве.

Господ Исус Христос (Мт.24.23–24) и апостоли (2.Петр.2.1-3; 1.Јн.4.1; Дела 20.30; Гал.1.6;3.1) опомињали су и упозоравали на такве појаве.

КОЈЕ СЕКТЕ ДАНАС ПОСТОЈЕ У СВЕТУ?

На ово питање не може се прецизно одговорити. Са различитим учењем, уз позивање на Свето Писмо, данас има више хиљада

верских секти, конфесија, заједница и група, по некима чак и свих 20.000! Неке од њих су врло бројне – имају чак више милиона следбеника.

КОЈЕ СЕКТЕ ПОСТОЈЕ У НАШОЈ ЗЕМЉИ?

Да кажемо да се и код нас, с обзиром на велико непознавање Отачке вере, и духовни вакум који је настао после вишедеценијске владавине и тираније безбожништва, догађа права најезда „проповедника“ разних секти. Све оне долазе „да усреће Србе“, а најистакнутије и најмасовније су: *Байиисџии, Адвениисџии, Унија реформног њокреџиа адвениисџииа седмог дана, Црква Божја седмог дана, Црква Божја, Јеховини сведоци, Тринаесџи Јеховиних синова, Црква њозног дажда, Пенџекосџиална црква, Хрисџиова црква браће у Јуџославији, Хрисџиова духовна црква еванђелске браће, Нова айосџиолска црква, Нови меџодисџии, Госџодња нова црква која је Нови Јерусалим, Нови мир, Хрисџиова духовна црква малокришџиених, Хрисџиова духовна црква великокришџиених, Хрисџиова црква ноџоџраних, Назарени, Мали хришџани, Филаделфија, Мормони, итд. У Јуџославији их има џреко 65 реџисџированих. Све ово пружа врло жалосну слику крајње неозбиљног односа према Христовом учењу. Свако мисли да може основати Цркву, као да она није мистично Тело самога Господа Исуса Христа (Кол. 1,18,24) који ју је основао једном за сва времена (Мт.16,18).*

КАКО ДЕЛУЈУ СЕКТАШКИ МИСИОНАРИ?

Углавном насртљиво и прикривено. Никада не наступају до краја отворено, увек од потенцијалних нових чланова сакривају део истине о себи, или их отворено обмањују. Ништа не говоре о религиозном карактеру своје групе. Често се скривају иза назива „црква“ или „хришџани“. У почетку тврде да су и они сами готово православни. У својим памфлетима и другом пропагандном материјалу скоро по правилу су непотписани, често користе амблеме и симболику традиционалних верских заједница. Маскирају се. Дакле, заинтересованима се не приказује стварно опредељење секте. Тек када се новопридошли озбиљно заинтересује и делимично утврди у секташком учењу, ситуација постаје јаснија. Тада му се саветује да избегава сваки разговор са упућеним православним верницима, јер је „то корисно за његову душу“. Дакле, доста лажи за некога ко тврди да проповеда истину.

КАКО ДА СЕ ПРАВОСЛАВЉЕ ПОСТАВИ ПРЕМА СЕКТАШИМА?

Православље не сме да се бори против јереси заборављајући свој начин живота, јер то само помаже ширењу јереси и секташтва. Ми секташима морамо приступити као нашој болесној браћи, трудећи се да их не повредимо, али неодступно сведочећи Истину, и штитећи оне који се нису заразили секташтвом. Најбоље упутство дао нам је св. Јован Златоусти: „Јеретичке догмате, противне онима које примисмо, треба анатемисати, и безбожне догмате треба разобличавати, људе пак потпуно штедети и молити се за њихово спасење!“

ПРЕВЕНТИВА

Ђакон др Андреј Курајев у својој књизи *Да ли сви ѿциви воде ка Богу* на једном месту, говорећи о религиозности детета говори да оно није агностик, да врло реално и живо доживљава духовни свет. У деčју реалност улази и чудо. Када би дете на улици срело Христа, оно се не би, као одрасли, запрепастило, него би се напросто обрадовало... Али, ако се природна тежња детета за целовитим, мистичким сазнањем света не усмери у култивисане облике религиозне свести, оно ће бити осуђено на индивидуално стварање мита и Бога. Забрана разговора на теме које су за дете врло важне, довешће до изопачења његовог унутрашњег света...

Даље О. Андреј каже: „Ви се нисте потрудили да бар нешто сазнате о Јеванђељу, и својим хладним „животним искуством“ силовали сте деčју жудњу за чудом и вером. Ви својој деци нисте пружили елементарна знања о Богу и смрти, о души и о ђаволу, о светлости и њеним фалсификатима... Управо та ваша млакоост ваша „одмереност и умереност“ на хиљаде деце предале су секташима! У вама (у нама) деца нису нашла такву веру и такав идеал чијем служењу би била спремна да дају себе. Ви (ми) нисмо умели да запалимо срца своје деце и тиме смо их осудили на изгарање у секти... А ви ако не желите да једном видите своје дете како целива ноге неког наредног идола („преподобног Муна“ и сл.) – пронађите му јеванђеље, па га заједно прочитајте.“

КАКО ДА ПОСТУПИМО ПРЕМА НАМЕТЉИВОМ СТРАНЦУ КОЈИ НАМ ГОВОРИ О ХРИСТУ?

(објављено у часопису *Београдски дијалог*, бр.2, марта 1998. године)

... Рекли бисмо да је данас тешко наћи човека који није имао контакта са мисионарима, учитељима, проповедницима нових рели-

гија, учења, философских система. У градовима се појавило мноштво верских група и организација. О некима смо понешто и знали по чувењу, о многима нисмо никада ништа раније чули. Свака од њих себе проглашава за носиоца истине у крајњој инстанци, тврди да ће вас привести спасењу, да ће вам помоћи да превазиђете све проблеме и постигнете невиђене успехе.

Како да сазнамо колико су та обећања истинита?

Како да сазнамо да ли човек који нам је пришао припада тоталитарној секти (деструктивном култу)?

Како да сазнамо да ли смо објекат врбовања, да ли нас увлаче у неку организацију у коју никада не бисмо ушли уколико бисмо поседовали веродостојне и потпуне податке о њој?

...Обраћам се у првом реду онима који још нису начинили свој верски избор: молим вас, будите будни и опрезни! Није тачно да се Православна Црква бори против других верских заједница из бојазни од конкуренције. Црква само упозорава: ако нам је већ пало у удео да живимо у условима „великог тржишта“, морамо се трудити да будемо писмени потрошачи, добро упућени конзументи ... ако имамо посла са духовним фалсификатима ризиковаћемо да изгубимо нешто много веће: своје здравље, читаву своју имовину, окружење, каријеру, породицу, па и читав свој живот, на крају крајева.

Дакле, уколико вам приђе непозната особа позивајући вас да дођете на предавање или семинар... саветујем вам да тој особи поставите десет конкретних питања која ће вам помоћи да елиминисете макар 90% свих секташа који се баве врбовањем нових чланова. Најбоље би било да питања која нудимо задате спокојним, мирним тоном, без икакве агресивности, али да при томе придошлици јасно ставите до знања да нећете бити задовољни избегавањем одговора, полуистинама, него да желите директан и искрен одговор.

Морате знати да све тоталитарне секте при врбовању користе обману у мањој или већој мери. Па ипак, нису сви секташе свесни чињенице да при покушајима врбовања нових чланова уводе људе у заблуду. Због тога ћете, захваљујући овим питањима, моћи да откријете да ли секташ скрива од вас део истине, или да и он сам не познаје све потребне податке.

Најчешће секташи покушавају да се реше оваквих питања избегавањем непосредног одговора...

Знајте да увек располагате још једним „резервним“ аргументом, против кога ни један секташки проповедник не може ништа рећи; наиме, у сваком тренутку можете да се удаљите или да секташа замолите да из тих стопа напусти ваш стан или канцеларију.

Још једно правило за вас мора имати апсолутну вредност: никада немојте давати своју адресу или број телефона људима за које претпостављате да су у некој секти. Ако имате одређене сумње, али бисте ипак волели да добијете више информација пре него што

формулишете дефинитивне закључке, замолите такву особу да вам да своју адресу и телефон, како би се даљи контакти одржавали у складу са вашом вољом и иницијативом.

Имајте на уму: ви сте тај ко треба да ситуацију држи под контролом!

... Не заборављајте: човек који стоји пред вама је пре свега жртва којој је преко потребно саосећање и снисхођење.

Ево, дакле, и десет питања која вам предлажемо:

Прво: Колико дуго сīе члан б̄руйе?

Веома је важно од самог почетка знати са ким имате посла. Особе које су увучене у тоталитарну секту пре мање од годину дана су још увек веома неискусне. Према томе, мања је вероватноћа да ће посезати за лажима, а посве је сигурно да неће умети тако маестрално да обмањује, као што то чине искусни „проповедници“. Ако је ваш саговорник већ више година члан неке верске групе, захтевајте од њега да вам пружи најконкретније могуће одговоре на свако ваше питање. Уколико покуша да врда, у сваком моменту пружа вам се прилика да изразите чуђење како то да дугогодишњи члан верске заједнице није у стању да пружи одговор на најједноставнија питања.

Друго: Да ли желийе да ме заврбујейе у неку ор̄ганизацију?

Најчешће ће „проповедник“ на то питање одговорити: „Не, ви сте ми се просто свидели, па сам пожелео да вас упознам са нашим учењем (нашом методом, организацијом). Даљи ток разговора зависиће искључиво од вас – желите ли да искористите ову прилику или не.“ Сјајно! Запамтите тај одговор, јер, ако је ваш саговорник припадник тоталитарне секте, он ће ипак неизоставно покушати да прибегне методама врбовања и притиска, и у том моменту неће бити на одмет да га подсетите на његове властите речи, те да га учтиво, али енергично, замолите да вас остави на миру.

Треће: Можейе ли да набројийе осйале ор̄ганизације које имају везе са вашом верском заједницом?

Постављањем тог питања заправо ћете покушати да установите да ли је ваш сабеседник можда члан неке тоталитарне секте за коју сте већ чули. Скоро све такве секте око себе организују низ пратећих удружења и група којима се покрива њихов рад, како се потенцијални чланови не би плашили на првом кораку...

Четврто: Рецийе ми ко је оснивач ваше б̄руйе, а уколико је йреминуо, како се зове садашњи врховни руководицац?

Покушајте да и овде добијете максимално целовит и тачан одговор. Није искључена могућност да ће „проповедник“ покушати да сакрије од вас ко је прави вођа заједнице, пошто његово име може бити довољно искомпромитовано. Захтевајте да неизоставно чујете име врховног вође. Можда ће вам све постати јасно чим чујете то име, па нећете жудети за наставком дијалога.

Петто: Исричајте ми све што знате о прошлости лидера ваше организације. Какво је његово образовање? Да није можда кривично гоњен? Да ли је позиван на одговорност пред судом? Ако јесте, због чега?

... Сасвим природно, могуће је да ни ваш саговорник ништа не зна о биографији лидера своје групе, пошто није на време поставио одговарајуће питање оном секташу који је њега заврбовао. Тада је погодан тренутак да га питате: „Па како сте могли да читав свој живот посветите човеку о коме ништа не знате?“ Знајте да се сваки деструктивни култ труди да тако заврбује људе да они до приступања не сазнају значајне податке о организацији и њеном лидеру, за разлику од нормалних организација и удружења које већ на старту нуде целовиту и потпуну слику о себи, и позивају на учлањење тек када потенцијални члан постане свестан да је сам, својом вољом спреман на такав чин.

Шесто: У шта верује ваша група? Да ли она сматра да циљ оправдава средства? Да ли постоје околности у којима је за човека корисно да буде обманут?

Већина проповедника тешко да ће почети из рукава да вам излаже учење своје секте. Они су обучени да распаљују нашу знатижељу како би нас привукли себи – кроз посећивање предавања, гледање филмова, учествовање у раду семинара. Такви одлично знају да ће на њиховој територији имати далеко веће могућности и начина да вас потчине утицају своје секте, па зато на улици не говоре много.

Ако „проповедник“, чувши ваше питање, одбије да вам изложи основне поставке вероучења своје групе, будите сигурни да жели да нешто сакрије од вас. Он може да вам каже, рецимо, да се плаши да га не схватите погрешно, да не стекнете неадекватну представу о групи само због краткоће и несавршености његовог одговора. А свака ваљана верска организација у стању је да укратко изложи основне поставке своје вере! Тоталитарне секте, међутим, уопште нису заинтересоване за то да ви одмах, без одговарајуће припреме, сазнате све у шта су дужни да верују њихови чланови, све оно шта садрже њихови материјали за интерну „употребу“.

Ако човек који вас врбује почне да вам излаже учење своје секте, не допуштајте му да се расплињава и да вас заварава терми-

нима којима се исказује субјективна оцена: „добра“, „узвишена“, „часна“, „истински Хришћанска“, итд. Све је то само још један покушај обмане и промене теме за разговор. Замолите проповедника да буде што конкретнији...

Седмо: Уколико присуствујем вашој организацији, на који начин ћу моћи да изменим свој живот? Да ли ћу морати да најусијим студије или посао, да ли ме очекује обавеза да у вашу користи жртвујем своју уштеђевину и своје власништво, да ради вас раскинем све везе са родбином и пријатељима ако наиђем на њихов отпор?

Ако је ваш саговорник члан тоталитарне секте, он ће вам највероватније казати да се од вас неће захтевати ништа или готово ништа, да ћете моћи и да наставите да водите свој уобичајени начин живота и да ћете чак успети да одједанпут постигнете све оно ка чему сте већ дуго тежили. Па ипак, овакво питање већини секташа веома је непријатно, оно их нагони да заузму одбрамбену позицију. Због тога, чим поставите то питање, пажљиво пратите реакцију вашег саговорника. Када вам одговори, запитајте га чиме се он сам бавио пре него што је приступио секти, а чиме се бави данас. Дозволите себи и да искажете сумњу уколико он наступи са саморекламирањем да се тобоже бави једном веома ретком професијом или да студира на престижној високошколској установи. Поново га запитајте да ли је члановима његове организације допуштено да лажу...

Осмо: Да ли се сматра да је делатност ваше организације сигурна? Ако има оних који остворено испуњају прозив ње, које аргументе наводе?

Ово питање показује вам колико је информисан ваш саговорник и у којој мери је спреман на отворени дијалог. Ако то питање поствите са наглашеном пристојношћу и са пријатељским осмехом, ма колико то било невероватно, често ћете добити овакав одговор: „Знате, има свакаких чудака који тврде за нас да смо тоталитарна секта, да су свима нама испрани мозгови, који нас називају зомбијима. Можете ли то уопште да замислите? Ево, зар вама, рецимо, личим на зомбија са испраним мозгом?“ У таквој прилици умесно је поставити контрапитање: „А како би требало да изгледају зомбирани људи испраних мозгова? Како се они понашају?“ Најчешће ће ваш саговорник осетити приличну нелагодност, па, ако будете инсистирали да вам одговори, можете очекивати да ће се потрудити да што пре нађе изговор да се удаљи.

Девето: Шта мислите о бившим члановима ваше организације? Да ли сте некада имали прилику да озбиљно разговарате са бившим чланом ваше заједнице и саслушате разлоге због којих је најусијо организацију? Ако нисте, зашто је то ипак? Зар вам

ваша организација не доушиша да контактираше са људима који су је напустили?

Реакција на то питање откриће вам много тога. Ниједна угледна и ваљана организација не забрањује својим члановима да одржавају везу с онима који су је напустили, поштујући људску слободу, па према томе и слободу изласка из чланства. Ма колико та организација осећала жаљење због њихове одлуке, она их никада неће спречавати да је напусте. А за деструктивне култове то се не би могло казати. За њих су сви бивши чланови – најљући непријатељи и издајници. Све секте својим члановима сугерирају да се таквих боје, да их избегавају, и чине све што је у њиховој моћи да спрече контакте са критичарима организације и са свима који су из ње иступили.

Многи искусни „мисионари“ одговориће вам: „Разуме се, неки моји блиски пријатељи су напустили нашу заједницу“. Међутим, ако затим замолите да вам испричају нешто детаљније о њима, опет ћете се суочити са обманом. Било би умесно запитати: „Које разлоге ти људи наводе када образлажу своју одлуку да иступе из редова ваше организације?“ и „А да ли се сада, пошто су напустили заједницу, ти људи осећају срећнијим и задовољнијим?“ Мало је проповедника који би вам понудили смислен одговор.

Десејо: Наведиће ми само њри ствари које вам се не допадају у вашој верској заједници и код вашеђ вође.

Свако од нас познаје многе православце који отворено критикују своју Цркву и њену јерархију. Познато нам је да постоје римокатолици склони критиковању римског папе, и протестанти који се веома критички изражавају о својим „црквама“. У вези са тим можемо имати различита мишљења и вредносне оцене, али то је чињеница. А јесте ли чули макар за једног секташа који отворено износи макар и умерено критичке судове о оснивачу своје групе, њеном руководству или о самој заједници?

Много пута имао сам прилике да на питање да ли се у некој организацији упражњава контрола свести зачујем одговор секташа, пропраћен широким осмехом: „Ах, наравно не; како сте могли тако нешто да помислите.“ Али исто тако и душевни болесник неће признати за себе да је оболео, као што ће и алкохоличар ватрено негирати своју зависност од чашице. Ако је човек свестан своје болести, учинио је први корак ка оздрављењу.

Најбољи начин да докажете човеку да је наркоман јесте да га наговорите да неколико дана апстинира, да остави дрогу. Такође, најбољи начин да проверите да ли је човек под утицајем контроле свести јесте да испитате да ли је задржао у себи способност критичког односа према околини.

Пажљиво посматрајте секташа када му поставите ово питање. Уочићете да је изненађен, сметен, и неколико тренутака деловаће потпуно изгубљено. А када се сабере у мислима, тешко да ће моћи да вам каже нешто конкретно. То је сасвим „природно“, пошто је секташима забрањено не само да јавно изричу, него да и у мислима себи допуштају критички однос према својој организацији и њеном вођи.

Уколико сте поставили сва ова питања, а потом у одговорима вашег саговорника нисте успели да приметите ништа лоше, те желите да добијете још информација о његовој организацији, предузмите још неке мере предострожности пре него што донесете коначну одлуку. Настојте да се упознате и са другим члановима групе, да им поставите иста ова питања и да утврдите колико се одговори добијени од различитих особа поклапају. Ако се уочава већа разлика међу ставовима разних особа, упитајте ваше саговорнике за узроке њиховог размимоилажења и обратите пажњу шта ће вам они казати.

Пре него што се сагласите са учешћем у некој манифестацији која се одржава под окриљем неке нове организације, настојте се распитати каква је то организација. Ако она тврди за себе да је хришћанска, распитајте се какво мишљење о њој имају представници традиционалних хришћанских вероисповести у вашој средини; ако се издаје за муслиманску заједницу, питајте муслимане, и сл. Ако, пак, организација тврди да су њени оснивачи успели да у свом учењу уједине све религије света, будите нарочито на опрезу! Како показује вишемиленијумска историја верске мисли, такви вештачки покушаји „уједињавања“ доводе једино до даљих деоба и одвајања. Није нимало случајно то што су оснивачи свих најстрашнијих тоталитарних секти 20. века, почев од Лењина и Хитлера, па све до Муна и Рацниша изјављивали да су најзад успели да пронађу магичну формулу свеопштег јединства.

Ако нисте успели ништа да сазнате о организацији, али вам се она још увек чини привлачном и занимљивом, поведите на неки њен скуп или манифестацију на коју желите да одете, и пријатеља у кога имате поверења. Тако ћете имати прилике да са неким размените мисли и утиске о свему што сте видели и чули. Истина, морамо вас упозорити да ће многи деструктивни култови, чији је основни принцип „завади, па владај“, одмах покушати да вас одвоје од пријатеља. Обично се чини све да то изгледа спонтано: неко ће отпочети разговор са вашим пријатељем, за то време друга особа поставиће питање вама, и кроз неколико тренутака наћи ћете се у различитим деловима просторије. Неке секте од самог почетка могу да поставе услов да на семинару сваки учесник решава задатке само у пару са непознатим човеком. Не пристајте на ову варијанту: захтевајте да

не будете растављени од пријатеља. Ако представници организације буду инсистирали на вашем поковању – изволите изаћи напоље.

Ако на скупу осетите да се на вас врши притисак да прихватите мишљење већине пре него што сте стигли да формирате свој став, или да се потчините стереотипу понашања који вам се не допада – другим речима, да је отпочео процес кодирања – устаните не часећи ни часа и реците да вам се не свиђа да други манипулишу вама и да други контролишу вашу свест. Што гласније то изјавите, брже ћете бити избачени са скупа. Ко зна, можда ће још неко налик вама искористити прилику да напусти просторију заједно са вама.

Уколико се све ово буде дешавало у иностранству, на семинару на коме се налазите о трошку организације, немојте се збуњивати. Нема разлога да осећате било какву обавезу према организатору! Будите реални: ако је организатор сносио трошкове вашег путовања и боравка, значи да сте потребнији ви њему него он вама! Имајте на уму да се организатор пред локалним властима обавезао да ће се старати о вама и да ће вам пружити и медицинску помоћ ако вам затреба, све до краја вашег боравка у тој земљи. Могућност да у непознатом страном граду останете на улици без средстава за живот и без повратне карте је, будите сигурни, практично искључена! Ако би се тако нешто, неочекивано, ипак догодило, остаје вам могућност да се обратите најближој станици милиције и тамо дате изјаву да сте у незнању прихватили да будете гост те и те организације, која на вас врши психолошки притисак и која одбија да изврши обавезе пред имиграционим властима. Знајте да никакве ваше изјаве које сте могли дати пре поласка не скидају са организације обавезе везане за ваш боравак у иностранству. Немате се чега плашити.

Најважније је испољавати разуман опрез. Не предајте се празној знатижељи на уштрб здравог смисла. Сувише је људи уцепано у замке разних верских секти само због сопствене прекомерне самоуверености. Такви људи веровали су да ће моћи да се контролишу у свакој ситуацији, те да никада неће потпасти под нечији рђав утицај. Тако људи мисле и кад почињу да пуше (па шта, могу увек да оставим дуван ако то пожелим), да пију, да се дрогирају... Нажалост, неконтролисана знатижеља и претерана самоувереност многе су одвеле у пропаст! Учинимо све да не постанемо и сами жртве таквих искушења.

Овде се завршава излагање др Александра Дворкина, објављено у часопису *Београдски дијалог* бр. 2. У наставку наводимо упутство **КАКО СЕ ТРЕБА ПОНАШАТИ АКО ВАМ СЕ НЕКО ОД ЧЛАНОВА ПОРОДИЦЕ НАЛАЗИ У СЕКТИ**, објављено у истом часопису, у бр. 1, од новембра 1997. године:

Шѡа ѡреба да чиниѡе:

- Покушајте да останете у редовном контакту путем поште или телефона, чак и кад вам особа мало или ретко одговара.
- Изражавајте искрену љубав према члану секте у свакој могућој прилици.
- Водите дневник коментара, ставова и догађаја повезаних са његовим животом у секти.
- Увек са добродошлицом дочекујте повратак „секташа“ у породични дом, без обзира на то што је речено.
- Сачувајте копије преписки између вас и особе.
- Забележите сва имена, адресе и бројеве телефона људи повезаних са сектом.
- „Држите језик за зубима“ ако „секташ“ прави неумесне коментаре.
- Прочитајте све препоручене књиге о сектама и контроли ума, као и све остало што ће вам пружити додатна обавештења о дотичној секти.
- Тражите помоћ и информације од организација специјализованих за противсекташко деловање; оне брину о вама и вашој личној ситуацији.

Шѡа не ѡреба да чиниѡе:

- Немојте срљати у прихватање могућег решења пре него што пажљиво истражите проблем секти.
- Немојте говорити: „Ти си у секти, теби је испран мозак“, иако је то, нажалост, тачно.
- Немојте давати новац члану секте.
- Немојте се осећати кривим; породице нису узрочници овог проблема.
- Немојте се љутити или непријатељски понашати према дотичној особи.
- Немојте мислити да сте усамљени – то се дешава хиљадама породица сваке године.
- Немојте потцењивати моћ коју секта има над својим чланом.
- Немојте изазивати непријатељство „секташа“ исмевајући њихова веровања.
- Немојте се понашати као судија или противник особе која је у секти, њиховог учитеља, нити учења секте.
- Немојте се сукобљавати ни са једним од вођа или чланова секте.
- Немојте дозволити да вас неки „стручњак“ за секте убеди да платите велике суме новца без претходне провере његових квалификација.

- Немојте одустајати од наде на успех у помагању члану ваше породице да напусти секту, без обзира на то колико је дуго жртва у секти.

- Немојте запостављати себе нити остале чланове породице.

Ето, ово су била практична упутства, пре свега како поступати у случају врбовања и покушаја увлачења у секту, а затим како да чланови породице поступају у случају да неко из породице упадне у секту.

Заједничке карактеристике и учења секти:

Све секте долазе да „поправе лоше стање у цркви“, да реформишу њено учење и организацију „јер је црква током времена напустила истинско учење и дух еванђеља.“ „Припремају“ људе за скори долазак Исуса Христа и његово хиљадугодишње земаљско царство. Свака секта за себе тврди да је она *једина истинија и сја-соносна*, а све друге да су лажне. Сваку „надахњује Дух Свети“ а „основао“ ју је Господ Исус Христос преко својих изасланика. Свака проповеда слободу. Сви следбеници су једнаки, нема посебне црквене власти, али се треба покоравати вођама секте, који могу чак и искључивати поједине чланове и групе, што често доводи до цепања старих и настајања нових секти.

Осим овога све секте:

1. негирају Свето предање и самовољно тумаче Свето писмо; Свето Причешће схватају као *символично*, а не *истинијо шело и крв* Исуса Христа;
3. немају посебно, већ опште свештенство;
4. Одбацују иконе и часни крст, сматрају православне идоло-поклоницима;
5. Не верују у загробни живот, сматрају да душа спава до васкрсења;
6. Забрањују молитвено поштовање Пресвете Богородице и светитеља, итд.

ПРАВОСЛАВНИ ОСВРТ НА ЗАЈЕДНИЧКА УЧЕЊА СЕКТИ

1. О Светом предању:

Оно је старије од Светог писма, које је и настало из Светог предања. У прво време апостоли су усмено проповедали еванђеље. У Светом писму није записано све што је чинио и учио Исус Христос (Јн.21.25) и апостоли (2.Јн.12.). У Новом завету стоји заповест (1.Тим.6.20; 2.Тим.2.2) и похвала (1.Кор.11.2) за држање и чување

Светог предања. Такође се налази и опомена „*Да вас ко не зароби... људским предањем*“ (Кол.2.8). Управо то се и догодило, прво секташким верницима, јер су наследили и држе предање својих оснивача. Неистина је тврдња секташа да верују само Светом писму, они верују својим „пророцима и оснивачима“ (Хелени Вајт, Милеру, Раселу, итд.) и њиховом тумачењу Светог писма.

Свето писмо се не може правилно тумачити и разумети без Светог предања (Лк.1.2.), што је и разлог појаве огромног броја различитих „истина“, тумачења и „цркава,“. Црква Божја – православна основана је од Господа Исуса Христа (Мт.16.18) преко апостола, за сва времена. Она је *стуб и њврћава истине* (1.Тим.3.15). Све друго, од људи основано, спада у верске ванцрквене организације које на своје следбенике изврнутом науком и рационалистичким приступом Светом писму, навлаче пропаст и Божју осуду. Све данашње секте су основане врло скоро, најстарије пре неколико векова, а свет заиста не почиње са нама, као ни Христова црква.

2. О Светом причешћу:

Све секте уче да хлеб и вино приликом причешћивања само симболично представљају тело и крв Христову, док ми православни на основу Светог писма знамо да је хлеб истинско тело и вино права крв Христова (Јн.6.55; Мт.26.26-28) и да је такво причешћивање један од услова спасења (Јн.6.53-54).

3. О свештенству:

Апостоли су, уз молитву, полагали руке на своје помоћнике и заменике које је Дух Свети поставио за Епископе *да њасу Цркву Божју*, коју је Господ стекао крвљу својом (Дела 20.28). Није чудо што секте не признају свештенство, нити га саме имају, јер немају тзв. *аџостолско ѡрејемство* – од времена апостола никада прекидано молитвено полагање руку, како се једино и постаје свештеником. *Прочити ѡ ѡи: 1.Тим.5.22; 2.Тим.1.6; Титиу 1.5 !*

4. О иконама, часном крсту и моштима:

Када целивамо иконе, ми православни нисмо идолопоклоници, јер нити иконе, нити ликове светитеља и Богородице ми не обожавамо, већ им само одајемо одређено дужно поштовање као онима који су Богу служили и угодили много више него ми.

Иконе воде порекло још из Старог завета, а у хришћанству су одувек постојале. Многе су и чудотворне.

Осеђивањем *крским знаком* православни видљиво изражавају најважније истине православне вере: веру у Свету Тројицу, у богочовечанску природу Господа Исуса Христа, веру да смо спасени

његовом крсном жртвом, итд. Нови завет на много места говори о крсту. Навешћемо само неке:

– Апостол Павле плачући говори о многима који живе као непријатељи крста Христова (Флбљ. 3.17-19).

– Он неће да проповеда премудрим речима, да не изгуби силу – крст Христов, „јер је реч о крсту лудости онима који жину, а нама који се сјасавимо сила Божја“ (1.Кор.1.17-18).

– Сам Исус Христос говори о знаку Сина Човјечијег (Мт. 24.30).

Секташи (нововерци, како их је наш православни народ врло прикладно назвао) не признају ни *мошти* светитеља, иако је њихово чудотворно дејство описано још у Старом завету (2.Цар.13.21). Ми смо сведоци постојања многих чудотворних моштију, сведоци смо испуњења пророштва псалмописца цара Давида који каже: „*Да светица твоја не види шрулости*“ (Пс.16.10).

5. О загробном животу:

Све секте, уз помоћ библијских цитата издвојених из контекста и погрешно протумачених, негирају загробни живот (континуитет свесности и постојања душе после смрти тела).

Православно веровање, засновано на Светом писму, је да душа после смрти тела наставља свесно да живи у условима који зависе од начина овоземаљског живота човека, тј. у непотпуном блаженству или непотпуном мучењу, све до Другог доласка Господа Исуса Христа и свеопштег васкрсења. У Светом писму имамо о томе много сведочанстава.

Прочитајте: 1.Мојс.15.15; Прой.3.14; 12.7; Мт.10.20; Лк.23.46; Јн.24.12; Ошкр.6.9; 2.Кор.5.8; Флбљ.1.23-24, итд.

Нарочито је упечатљива прича о богаташу и сиромашном Лазару (Лк.16.19-31), о преображењу (Мр.9.1-8), где се појављује пророк Мојсије. У Књизи о Јову (24.12) пише „*Душе њобијених вичу.*“

Сам Господ душом је сишао у ад и проповедао душама умрлих (1.Петр.3.18-20).

6. О молитвеном поштовању светитеља:

Све секте га забрањују, због „идолопоклонства“ и неверовања у загробни живот. Разлог за ово неверовање је други, прикривен: секташка учења су погрешна, због чега у њиховим редовима нема и не може бити светитеља, они сви сами себе сматрају светима (колике ли гордости), а православне светитеље не признају без обзира на доказе, јер би тако секташи порекли оправданост и логику свога постојања.

Као што се из пасуса о загробном животу видело, ми православни сасвим оправдано верујемо у загробни живот, и на основу таквог веровања молимо светитеље да се пред Богом, као Његови

угодници, заузму за нас, јер: „Диван је Госїод у свеїшима својима.“ (2.Сол.1.10-12).

Прочїїаїи: Мїї.12.32; Јн.14.12 !

КАРАКТЕРИСТИЧНА УЧЕЊА ПОЈЕДИНИХ СЕКТИ

А. УЧЕЊЕ ЈЕХОВИНИХ СВЕДОКА

Смеса је свих јереси осуђених на седам Васељенских сабора – нема ништа хришћанско што они нису порекли или извитоперили:

1. Сматрају да у Светом писму нема ни трага учењу о Светој Тројици, да је то многобоштво, јер је $1+1+1=3$, а не 1?

2. Бог није свуда присутан, има своје место столовања и може му се приступити;

3. Исус Христос није Бог. Није васкрсао телесно, већ духом;

4. Дух Свети није Бог, већ Божја сила;

5. Сматрају да душа не постоји као таква, већ да је крв душа, зато верницима не дозвољавају трансфузију крви, што често доводи до непотребног губитка живота;

6. Верују у скори долазак Христовог хиљадугодишњег овоземаљског царства;

7. Сматрају да је Исус Христос други пут на земљу невидљиво дошао 1914. године;

8. Служе се новим, „тачнијим“ преводом Светог писма.

Православни одговор:

1. Управо Свето писмо јасно учи о једном Богу по суштини, који се јавља у три лица (ипостаси): као Бог Отац, Бог Син и Бог Свети Дух: „Јер је їроје шїїо свједочи на небу: Оїїац, Ријеч и Свеїи Дух, и ово їроје је једно.“ (1.Јн.5.7). *Прочїїаїи: 1.Мојс.1.26-27; 3.22; 18.1-4; Мїї.3.16-17; 28.19-20.*

2. Бог је свуда присутан. Доказа је много у Светом писму. Овде наводимо: „Куда бих оїїишао од духа ївојеџа и од лица ївојеџа куда бих уїекао? Да изађем на небо, їи си ондје. Да сиђем у їакао, ондје си.“ (Пс.139.7-10).

„Може ли се ко сакриїи на їаїно месїо да џа ја не видим? џовори Госїод; не исїуњавам ли ја небо и земљу? џовори Госїод.“ (Јрм.23.24).

3. Исус Христос је Бог. Апостол Тома (неверни?) каже: „Госїод мој и Боџ мој!“ (Јн.20.28). *Прочїїаїи: Ис.9.6; Јн.1.1.; 10.30; 14.9; 16.30; Римљ. 9.5; 1.Јн.5.20, итд.*

4. И за божанство Духа Светога постоји пуно доказа у Светом писму: „... рече Бо̄г Израилев (2. Сам. 23.2-3): „... ниси сла̄гао људима не̄го Бо̄гу“ (Дела 5.1-4).

Прочитати: Мтв. 12.32 !

5. Душа постоји, свесна после телесне смрти, и бесмртна: „Људи у граду уздишу и душе њобијених вичу“ (Јов 24.12). „Не бојте се оних који убијају тело, а душу не могу убити“ (Мтв. 10.28).

Прочитати: о покајаном разбојнику (Лк. 23.43), и Лк. 16.19-31; Мр. 9.1-8.

У Старом завету пише: „Аврам њрибран роду своме“ (1. Мј. 25.8; 49.29,33), а он није сахрањен код својих предака (1. Мј. 52.8-9), отац му је сахрањен у Харану (1. Мј. 11.32). *Поново прочитати: 1. Мј. 15.15; 1. Птв. 3.18-19; 4.6 !*

6. Нема ништа од царства на земљи, јер „Земља ће изгорети“ (2. Птв. 3.10), али „ће доћи ново небо и нова земља“ (2. Птв. 3.13).

7. „Нико не зна дана ни часа“ (Мр. 13.23). *Прочитати: Мтв. 24.42; 25.13 !*

8. Јеховистички превод не вреди ни коментарисати. Манипулација, скраћивања, изостављања, допуна и сл. има на све стране.

Б. УЧЕЊЕ АДВЕНТИСТА

Поред напред наведених заједничких карактеристика скоро свих секти, адвентисти (суботари) прорицали су датум другог доласка Христовог на земљу неколико пута, а и данас сматрају да ће Господ Исус Христос врло скоро доћи. Сматрају да је папа антихрист. Јела деле на чиста и нечиста. Не користе никакав алкохол. Слављење суботе наводе као доказ да су они једина права Христова црква.

Адвентистичку секту основао је фармер баптиста Вилијам Милер, и то када га је после два неуспешна прорачуна о другом доласку Исуса Христа (смаку света): 21.3.1844. и 21.10.1844, баптистичка „црква“ искључила из свог састава (јануара 1845. год.). Када Господ Исус Христос никако није долазио, смислили су да се тог дана десило чишћење небеске светиње.

Сам Милер није био суботар, о суботи је почела проповедати тек Јеврејка Рахиља Престон. После тога појавила се „пророчица“ Хелена Вајт (1827-1915), која је имала визије и „откривења“. Пуно је писала.

Адвентисти су имали још један неуспешан покушај прорачунавања времена другог Христовог доласка (6.2.1925). Долазак је детаљно описан, али се није догодио.

Сви ови прорачуни довели су до тога да су многи поверовали, распродали своја имања, новац поделили сиротињи, после чега су се неки убили јер су остали без икаквих средстава за живот. Многи су

судским путем тражили назад имања која су раније поклонили. Таква је то „вера“. Адвентистички верници обавезни су да својој „цркви“ дају десетак од свих својих прихода.

Адвентисти много више пажње посвећују Старом него Новом завету. Код Срба су се појавили 1903. године. Пре неколико година основали су у Београду њихов теолошки факултет.

Православни одговор:

1. Што се тиче прогнозе времена другог доласка Христовог, Он сам нам је једном за сва времена рекао: „*Нико не зна дана ни часа ...*“ (Мт.24.36); и „*Није ваше да знате времена и лећа која Отац задржава у својој власћи.*“ (Дела 1.7).

2. Да ли је папа антихрист? Папа је било много, а Свето писмо говори о једном антихристу.

3. Апостол Петар мислио је да јела треба делити на чиста и нечиста, па га је сам Господ опоменуо: „*Што је Боџ очистио ти не ѿџани.*“ (Дела 10.15).

4. Што се тиче коришћења алкохола, сигурно је да је грех опијати се, али да је Христос забранио вино, никако не би Он сам на свадби у Кани Галилејској претворио воду у вино. (Јн.2.1-11). У *псалму 104(14-15)* пише: „*Вино весели срце човеково.*“ *Прочијати:* Римљ.14.14.

5. Најважнији аргумент адвентиста је слављење старозаветне суботе и одбацивање недеље. Међутим, субота је јеврејски празник (2.Мј.31.13; Јн.5.1-9) и слави се као успомена на излазак Јевреја из Мисира (5.Мј.5.15). Стари завет и закон је оно што престаје (2.Кор.3.11), „*сенка новозаветне стварности*“ (Кол.2.17). Пророк Осија (2.11) прорекао је *укидање суботе* и свих старозаветних празника, а апостол Павле у посланици Колошанима каже: „*Да вас ко не осуђује за празнике ..., или за суботе, што је све сенка онога што ће доћи а истинско је Христово*“ (2.16-17). *Прочијати:* Лк.16.16; Мт.11.13; Мр.2.27; 2.Кор.3.7; Гал.3.24-25; 5.4; 2.Мј.2.27.

Сам Господ наш Исус Христос показао нам је који је дан Његов: Јевреји су га прогањали и желели убити што је кварно суботу, у суботу је мртав лежао у гробу, а у недељу васкрсао, и донео спасење целом роду људском. Лако је закључити да је недеља као дан васкрсења неупоредиво важнија од успомене на излазак Јевреја из Египта. Слављење недеље – васкрсног дана почиње од самих апостола (Дела 20.7-8), док су суботи дали онај значај који јој и припада: она претходи недељи, као што Стари завет претходи Новом, као што закон претходи љубави и благодати.

Ми православни славимо суботу на одговарајући начин: тог дана богослужења су другачија, забрањен је пост, клечање, итд.

О недељи прочијати: Мт. 28.9-10; Мр. 16.12; Лк. 24.34; Јн. 20.1, 11-17, 19-29; Дела 1.4; 20.7-8...

Што се тиче „пророчице Хелене Вајт“, апостол Павле нас упућује: „А ѿогањих и байских гаѿилица клони се...“ (1. Тим. 4.6; 6.20).

О лажним пророцима прочитати грузу главу из 2. ѿосланице айосѿола Пеѿира !

В. УЧЕЊЕ ПЕНТЕКОСТАЛНЕ СЕКТЕ

Ових секти има више, учење им је шаролико, а воде порекло од баптиста и методиста из Америке. Основна им ја карактеристика „дар говорења језика“. Настале су око 1900-те године. Код нас су се појавиле пред Други светски рат.

Да ће Дух Свети сићи на апостоле, то је проречено и остварено (Лк.24.49; Јн.14.16,26; Дела 2.1-18). У еванђељима се говори да ће се ова појава догодити само једанпут, без обећања да ће се понављати. У време апостола дар говорења језика био је драгоцен: и као потврда изливања Духа Светога, и ради проповедања, и мисионарења по разним крајевима света.

Пентекосталци се прво моле за дар говорења језика, што им и „успева“, а после за дар разумевања истих тих језика, што им никада уистину не успева, јер се ради о брбљању које ништа не значи и које и није људски језик. Можда је демонски? Апостол Павле у 1.Кор.14.27-28, каже да је „...боље нека ћуѿи онај који ѿврдѿи о себи да уме да говорѿи странѿе језике, ако нема ко да их ѿроѿумачѿи“. Дар говора страних језика познат је у окултизму као појава глосолалије и ксеноглосије. То је често и знак опседнутости злим духом. Ове и сличне појаве врло добро су описане у књизи: „Православље и религија будућности“ од јеромонаха Серафима Роуза.

Г. УЧЕЊЕ БАПТИСТА

И ѿихово комплетно учење није лако сагледати. Поред онога што смо навели као заједничко учење већине секти, за ѿих је карактеристично:

1. тврде да нема прародитељског греха;
2. грешници не могу бити чланови ѿихове „цркве“;
3. немају јерархију, већ самоуправљање;
4. немају свете тајне, већ само обреде;
5. крштавају само одрасле, и то не ради опраштања грехова, по ѿима крштење није услов спасења;
6. свим силама теже одвајању „цркве“ од државе;
7. тврде да је спасење могуће само вером.

Православни одговор:

1. Свето писмо јасно говори о прародитељском греху: „Гле, у безакоњу родих се, и у ѓресима роди ме мајини моја.“ (Пс.51.5); „Грех је посредством једног човека ушао у свет, а ѓрехом смрт ишла на све људе...“ (Римљ.5.12).

2. Господ Исус Христос је дошао ради спасења болесних и грешника, нико осим њега није без греха.

3. Сам Господ је установио јерархију: Он сам је глава Цркве, затим долазе апостоли, па епископи, презвитери, ѓакони, итд., (прочитати Дела апостолска).

4. И све свете тајне имају свој основ у Светом писму.

5. Крштење јесте основ спасења: „Ко верује и крсти се, биће счасен“ (Мр.16.16); „Ако се ко не роди водом и духом не може ући у царство небеско“ (Јн.3.5); а о крштењу деце прочитати: Дела 10.2,47; 16.14-16,30-39; 1.Кор.1.16.

И туђом вером могуће је спасење: (Мт.8.5-13; 9.18-25; 15.22-28, итд.), што је основ за крштење мале деце и кумство.

6. „Свака власт је од Бога и треба јој се покоравати“ (Римљ.13.1,5), и то не само из страха, него и по савести.

7. Апостол Јаков говорио је да је вера без дела мртва (Јак.2.17,20,26), вера без љубави мртва је (1.Кор.13.2).

Д. УЧЕЊЕ НАЗАРЕНА

Појавила се међу Србима 1865. године у Сремским Карловцима. У ужој Србији појавила се у Обреновцу 1972. године. Штитили су их и помагали Енглези и Немци. Поред осталог, што је заједничко свим хришћанским сектама, за назарене је карактеристично да:

Члан Цркве може бити само безгрешан;
Не признају крштење деце;
Практично поричу све свете тајне;
Одбијају служење војног рока;

Православни одговор:

4. Они одбијају учење у рату, сматрајући да је оно противно шестој Божјој заповести која каже: Не убиј! Такође се учење у рату противи Христовим заповестима о љубави, чак и према непријатељима. Међутим, Црква не само да не забрањује својим верницима учење у рату, већ је многе прогласила и за светитеље, као на пример: св. Георгија, и св. Димитрија, као и многе царева. Међутим, поштовање ове заповести могуће је у идеалном друштву. Нигде, ни у Старом, ни у Новом завету није речено: Не ратуј! Конкретно, када су св. Јовану Крститељу дошли војници да их крсти, и када су га

питали шта да раде да би се спасли, св. Јован им не одговара да напусте војничку службу, него: „Не злостављајте никога, и не оптужујте лажно, и будите задовољни својом платом.“ Такође, Господ наш је исцелио болесног слугу римском капетану у Капернауму, не терајући га да напусти крвави војнички занат.

НА КРАЈУ: ОДЛОМАК ИЗ ДРУТЕ БЕСЕДЕ СВЕТОГ САВЕ НА САБОРУ У МАНАСТИРУ ЖИЧИ

„Наумих вам говорити и о јересима, јер много ових од почетка па до сада ђаво намисли посејати и расплодити, много кукоља зловерја у васељени преко безаконих јеретика који му служе. Јер о овим јересима Павле, велики васељенски учитељ, прорече Духом Светим: „Ја знам да ће, по одласку мојем, ући у вас вуци тешки, не штедећи стада, и од вас самих устаће људи који ће говорити оно што је развраћено.“ Вуцима тешким и људима који говоре развраћено назива јеретике, који од праве вере у јереси одводе. И мисли ли ко (надајући се) да је веран ако их слуша? И ови су грешна чест, тамни светлошћу, у истини неупућени, који говоре да је слатко горко, а горко слатко. Тешко њима јер не вероваше истини!

Тога ради и ја се бојим да не буде међу вама штогод од нечистога и кукољног учења њихова. Хоћу међу вама да обновим свету, праву, божанствену веру у Оца и Сина и Светога Духа да се изван ма које јереси, правоверни обнављају на начин свете вере. Свети богоносни оци заповедаше да се ово говори сваки дан и вече и сваку ноћ, шта више и пред спавањем корисно је поучавати се овим, плашити се од непријатељских нам злих духова и растерати их од нас. Јер кад зли дух који дављаше Саула бежаше од Саула Давидовим свирањем у свиралу и гуђењем у гусле, колико се имају плашити и бежати од страшне трубе која исповеда Тројицу Свету у једно божанство? И сад, дакле, сви који сте данас сабрани, ако је ко од вас још обузет нечистим учењем јереси, нека изобличи недуг исповедањем, а ми ћемо вером православља у Бога њега ускоро излечити. Јер немогућно је, не одлучивши се од онога што је зло, навикнути се на оно што је добро; имајући јереси, чисто исповедати божанство Свете Тројице, као што није лако ни на воску поставити других писмена не загладивши прве.

Тога ради молим вас да свако од вас не утаја у себи богомрске јереси. Ако је ко којом од вас досад био обузет из незнања, и апостолски ћу рећи: „Бог ће презрети године вашег незнања“. Ево, сад вам преко мене много запрећује да му се обраћате вером и покајањем, јер је поставио дан у који ће судити вањељени правдом, пред којом је све наго и јавно и ништа се наше неће скрити јер је Реч

Божја жива и раднија и од мача с обе стране оштра и биће расуди-лац мисли и помисли срдачних, и пошто ће судити Господ тајнама људским то је страшно упасти у руке Бога Жива.“

И сви (на Сабору) чувши страшну им поуку говораху: „Верује-мо како ти заповедаш и исповедамо како ти, владико, научиш.“

ЗАКЉУЧАК

За ширење секти код нас, ми православни сами смо криви, а разлози су: веома слабо познавање Светог писма и Светог предања и православне вере у целини, слаба лична вера, недолажење на богослужења, и великим делом живот без поштовања Божјег закона. У нашој земљи, међу члановима секти најбројнији су управо Срби !

Много је тога што би се појединачно о свакој секти, и о њиховим заједничким карактеристикама могло писати, али сма-трамо да је и ово мало довољно сваком заинтересованом човеку који се није задојио млеком секташтва, да установи и разуме шта су, и одакле су секте. Много тога постоји написано, детаљно и опши-рно. Довољно је, за оне који желе да се детаљније упознају са овом проблематиком, прочитати од др Лазара Милина књигу „Црква и Секте“, упознати своју веру – *Светиосавље*, па секташки „теолози“ и проповедници неће имати шта да раде и траже међу нама.

Осим тога, цела хришћанска историја, васељенски сабори, апо-столска и друга правила, итд. показују да је апостолска вера сачу-вана до данас, и да је то баш ПРАВОСЛАВЉЕ !

Имајући све ово у виду Православна Црква сасвим оправдано опомиње да не треба читати јеретичку литературу, која је пуна сла-тког отрова и лажи.

Зато апостол Павле и каже: „*Чувајте се оних ишћо чине расире на ишћету науке коју ви научисте...*“ (Рим.љ.16.17).

Госпoде свемилосћиви ућверди веру у нама. Пружи нам скући свој, да ћа држимо до краја живoћа. Теби слава и хвала вавек. АМИН.

БЛАЖЕНИ ЈЕРОНИМ СТРИДОНСКИ (340/350–420)

ЛИЧНОСТ

Јероним је славни латински писац и научник страствене и раздражљиве нарави, човек бурног живота, са искуствима дубоког грешника и ригорозног хришћанског подвижника.

Рођен је у Стридону, који је лежао на граници између Далмације и Паноније – претпоставља се да се ту данас налази Грахово – 340/50. г. Родитељи су му били богати хришћани. Желели су да сину обезбеде најбоље образовање. У двадесетој години живота Јероним је пошао на студије у Рим. Имао је славне учитеље. Добио је уобичајено образовање у тривијуму – из граматике, реторике и дијалектике. Прочио је добро све класике, особито Теренција и Виргилија. У Риму је почело његово познанство са Руфином Аквилејским, које ће трајати до краја живота, пролазећи кроз фазе блиског пријатељства и непоштедних обрачуна. Рим је био за Јеронима и место његових искушења и падова. Хришћанство још није било довољно прожело живот престонице и Јероним је лако постао плен разних порока. Починио је много тога због чега ће се касније кајати. Али спас је дошао из римских катакомби. Младић је сатима проводио у њима у размишљању о првим хришћанским мученицима и питао се како су они могли да се одрекну свих задовољстава овога света па и сам живот да дају за Христа. Та светла мисао је коначно победила, Јероним се покајао и крстио се око 365. год. од епископа римског Либертија.

Свој други део живота, после крштења, Јероним је испунио путовањима, која је само смрт успела да прекине, а повремена разбољевања привремено да их одлажу. Посетио је најпре познате монашке заједнице на Западу, прошао кроз Галију, Аквилеју и Емону (Љубљану). Свуда је био запажен, према њему нико није могао да остане равнодушан и већ тада је стекао већи број пријатеља и непријатеља, који су се, и једни и други, касније стално умножавали.

Године 373. предузео је своје прво путовање на Исток – посета светим местима била је већ увелико популарна у то време. Али није стигао у Јерусалим, тешко се разболео у Антиохији. Оздравивши одлучио је да се замонаши и повукао се у Халкијску пустињу. У њој је приживео пет година. Строго се подвизавао, ходао наг, није се купао. Поред молитве, време је користио и за студије – научио је јеврејски и грчки језик и темељно је проучио Свето Писмо. Међутим, по питању антиохијског раскола, који још није био зацељен, Јероним је стао на погрешну страну – уз Павлина, против Мелетија, а тиме и против Златоуста, Мелетијевог пријатеља. Тамо се зближио чак и са Аполинаријем Лаодикијским, познатим јеретиком. – И касније, кроз цео живот пратиће га навика погрешног опредељења. Од Павлина је примио рукоположење у свештеника. Године 379. Јероним је стигао у Цариград, упознао се са Григоријем Богословом, али, како крути староникејац римског типа, није могао да схвати кападокијско тројичко богословље, па је полемисао са Григоријем. Сем тога, узурпатор архиепископског трона у Цариграду Максим Циник, који је устао против Григорија, био је Јеронимов пријатељ.

Папа Дамас призвао је Јеронима у Рим. Тамо је, као „познавалац“ црквеног живота на Истоку играо крупну улогу на сабору посвећеном „мелетијанском расколу“ у Антиохији – тако се тај раскол звао на Западу, али то је био Павлинов раскол, – који је одржан 382. год. Папа му је поверио и ревизију библијског текста „Итале“. Око Јеронима се окупио шири круг ученог света из вишег слоја друштва. Највише је ту било жена, махом удовица и девојака, од којих су најпознатије Маркела, Павла и Фабијана. Јероним их је одушевио и био им је предводник у аскези, али и у научном раду; од њега су училе јеврејски и грчки језик, а потом су заједнички преводили Свето Писмо на латински. Такозвани „римски Псалтир“ је њихово дело.

После неминовних интрига и сукоба са римским свештенством, Јероним је напустио Рим и поново пошао на Исток. Са њим је пошло и његово уже друштво. Године 386. посетио је Александрију, упознао тамо Дидима Слепог, затим је стигао у Палестину и настанио се у Витлејему. За кратко време у Витлејему су подигнута два манастира, мушки и женски, са школама и другим објектима. Њима су управљали Јероним и Павла. Поред учитељског рада, Јероним је 386–392. г. код учених рабина усавршавао своје знање из јеврејског и арамејског језика, преводио је Свето Писмо са оригинала на латински језик и написао многа дела.

Оригенистички спорови 393–398. г., које је у Јерусалиму запалио Елифаније Кипарски, прекинули су Јеронимов научни мир. Морао се правдати и доказивати да није следбеник Оригенових заблуда. „Ја сам хвалио егзегета, а не догматичара, таленат а не

веру, философа а не апостола. Ако ћете ми веровати, никада нисам био оригениста, а ако ми нећете веровати, од сада престајем да то будем“, писао је он (Писмо 84). Због овог доказивања своје исправности сукобио се са дугогодишњим пријатељем Руфином, који је заиста волео Оригена, и његово дело „О начелима“ превео и касније објавио на латинском. Свађа између двојице пријатеља, земљака, у далеком Јерусалиму била је жестока. Јован Јерусалимски успео је да их о Васкрсу 397. помири, али само за кратко, јер је Руфин за свој превод Оригена почео да се позива на Јеронима, што му овај није опростио, него је и после Руфинове смрти (410) наставио борбу против њега.

Пред крај живота задесило га је више невоља: Павлинина смрт, навала варвара, борба са пелагијанцима, али најтежа је била болест очију, јер није могао више да чита. Умро је 420. г. Од XIV века тело му почива у цркви Св. Марије Велике (S. Maria Maggiore) у Риму.

КЊИЖЕВНА ДЕЛА И БОГОСЛОВЉЕ

Веома је импресивна ученост Јеронима Стридонског. Њоме је код савременика и код каснијих црквених писаца изазивао дивљење. Познавао је грчку и латинску књижевност, како световну тако и црквену, у читавом њеном опсегу, грчки и јеврејски језик, непосредно и поуздано је обавештен о терену библијских збивања и страствени је учесник црквених догађања у IV веку. Али општа оријентација Јеронимова није била богословска, иако је он прошао кроз највећа богословска жаришта и то у одсудном времену богословских спорова и кристализације важних богословских тема. Јероним није ни велики мислилац нити богослов, није ни пастир нити беседник. Он је *библијски научник* и, после Августина, сматра се за највећег међу латинским оцима. За Исток његов књижевни рад нема ни приближно такву вредност какву има за Запад, јер је он писао углавном за латинске хришћане; сем тога, Исток има неупоредиво веће ерудите, оригиналније и боље писце, посебно веће богослове од Јеронима.

Јеронимова дела могу се поделити на неколико основних група: библијске и патристичке преводе, библијска тумачења, догматско-полемичка дела, биографске и историјске списе, омилије и писма. Најважнији су му следећи радови:

1. „*Вулгата*“ латински превод Светог Писма. Јероним није сачинио интегрални превод Светог Писма, него је превео његов већи део, а за извесне књиге је само извршио ревизију већ постојећег латинског превода. Ревидирао је *Ишалу*, латински превод Новог Завета и Псалтир, и тај поправљени текст папа Дамас је

одмах увео у латинску употребу (*Psalterium romanum*). Затим је у Витлејему извршио ревизију латинског превода *Сѣтароѡ Завейѣа* према Оригеновој *Хексаѣли*. Са јеврејског оригинала преводио је Стари Завет, служећи се и старим грчким преводима. Две књиге је превео са халдејског језика, а неке је потпуно изоставио.

Јеронимов превод Светог Писма, заједно са његовим исправкама ранијих превода звао се у његово време, а често и касније *Вулѡаѣом*. Од XVI века тако се назива читав латински превод Светог Писма.

2. Преводи дела источних Отаца: од Оригена „*Тумачења на ѡророка Јеремѣју*“, „*На Језекиља 28 омилија*“, тумачење „*Песме на ѡ ѡесмама*“, „*Јеванђеља ѡ Луци*“, „*Исаије*“, „*О начелима*“; од Јевсевија Кесаријског „*Хронику*“; од Дидима Слепог „*О Духу Свеѣом*“; од Пахомија „*Правила*“ итд.

3. Библијски коментари: *О еѣимолошком ѡумачењу јеврејских власѣиѣиѣих имена*, *Краѣѣки коменѣари Псалама*, *Тумачење Књѣге ѡрѡведниково*, *Тумачење на Исаѣју*, *Тумачење дванаестѣ малѣих и чеѣѣири велика ѡророка*, „*Тумачење на чеѣѣири ѡсланице аѣосѣола Павла*“ и др. У почетку је код Јеронима преовладавао алегоријски метод тумачења, али је 392. г. прешао на дословно тумачење текста Светог Писма.

4. Догматско-полемијски списи: *Расѣрава између једноѡ луциферијанца и ѡравославца*, *Проѣѣив свеѣѣѣеника Хелвидија у одбрану вечноѡ девичансѣѣѣа Марије Дјеве*, *Проѣѣив Јовинијана* (који је тврдио да човек после крштења не може више да греши; да је награда после смрти за све људе једнака; осуђивао девичанство и аскетски живот), *Проѣѣив Виѡиланѣија* (који је нападао поштовање светитеља, добровољно сиромаштво монаха и безбрачност свештеника), *Проѣѣив Јована Јерусалимскоѡ* (брани свој став према Оригену), *Дијалоѡ ѡрѡѣѣив ѡелаѡијанца* у III књиге, и др.

5. Биографија и историјска дела: *Живоѣѣ Св. Павла оѣѣшелника*, *Живоѣѣ Малха монаха*, *Живоѣѣ Св. Илариона*, *О знамениѣѣѣим људима* – есеји о 135 великих мужева Цркве – почевши од апостола Петра, па све до пишчевог времена.

6. У новије време пронађено је око 100 његових омилија на псалме и Јеванђеља. Писма му спадају међу најлепше његове списе. У њиховом садржају заступљене су све наведене научне дисциплине којима се Јероним бавио.

(Дела у Мињовој PL XXII–XXX). Јероним се може читати у хрватском преводу.

Као што смо напред истакли, Јероним се не убраја у значајне богослове Цркве, јер за богословље и није имао изразито дара. Његов је главни допринос био у библистици и обавештавању о животу ране Цркве.

Има само једна богословска тема по којој је Јероним остао заувек специфичан црквени писац, а то је, из области еклисиологије, питање порекла епископата. Јероним није био пријатељ епископи-ма (из биографије би се могло закључити да је он за то има не мало личних разлога). Био је убеђен да не постоји никаква функционална разлика између епископа и свештеника, да је Црква у почетку била предвођена свештеницима и да су се тек касније, под утицајем ђаволске гордости и честољубивости, из ових уздигли епископи (Види његово тумачење на Посланицу Титу 1:1,5). Међутим, он епископу ипак признаје позитивну улогу у животу Цркве – епископ је штити од раскола, којем је склона због честољубља оних који је воде.

Дакле, Јероним није схватао светотајинску улогу епископа о којој је писао Игњатије Антиохијски на самом почетку II века (Погледај поглавље о њему у овој књизи).

Крајика библиографија: Ј. Мајендорф, „Введеније в святоотеческое богословие“; Г. Г. Мајоров, „Формирање средњовековне филозофије“, Графос – Београд 1982; Јурај Павић – Томислав Зденко Теншек, „Патрологија“, Загреб 1993. итд.

Протосинђел Атанасије Ракита

ОГЛЕДИ ИЗ КАНОНСКОГ И ЦРКВЕНОГ ПРАВА

О ЧЛАНСТВУ СРПСКЕ ЦРКВЕ У СВЕТСКОМ САВЕТУ ЦРКАВА НАКОН СОЛУНСКОГ СКУПА И НАКОН РЕДОВНОГ МАЈСКОГ ЗАСЕДАЊА САБОРА НАШЕ СВЕТЕ ПОМЕСНЕ ЦРКВЕ

Трећи пут у кратком временском размаку пишемо о истој ствари, о чланству Српске Цркве у ССЦ. Прво смо разматрали усвојени документ о иступању Српске Цркве из чланства у ССЦ по себи. Затим смо пратили насртаје неких људи на тај документ и на његово спровођење. Како је судбина тога документа истовремено и судбина несрећног чланства Српске Цркве у ССЦ, усуђујемо се да поново пишемо, јер је документ о иступању зашао у нову фазу усвајањем закључака Свеpravославног саветовања у Солуну, одржаног од 29. априла до 2. маја 1998. године, од стране истог Сабора Српске Цркве, који је годину дана раније усвојио документ о иступању. Шта је то што нас нагони да *ишинући бримо* над тим документом. То је брига за благодатност Српске Цркве.

ЧЛАНСТВО СРПСКЕ ЦРКВЕ У СВЕТСКОМ САВЕТУ ЦРКАВА ЈЕ ПРВЕНСТВЕНО ДОГМАТСКО ПИТАЊЕ

Догматска питања су питања вере, а вера је темељ Цркве, „основ свега чему се надамо“ /Јевр. 11.1./ . Као таква вера је основ епископства.

„...Јер суштину наше јерархије састављају богопредане ријечи...“ /2. канон VII Вас. Саб./

Питања догматска стога јесу увек питања благодатности Цркве!

Зато догматска питања уживају првенство над црквеним споровима који се истакну.

„Два пута у години нека бива Сабор епископа, и нека међу собом испитују догмате благочестија и разрешују црквене спорове, који се истакну...“ /37. канон Ап./

Овако чинећи епископи јеретичка учења, још док су у сјемени, „мачем Духа са корјеном“ /13. канон IX Пом. Саб./ чупају.

Чланство Српске Цркве, као и Цркве уопште, у ССЦ је догматско питање, премда има третман црквеног спора. Епископи Српске Цркве прошле године у документу о иступању, у образложењу усвојене одлуке кажу:

„...овај Савјет /је/ почео да добија природу „Надцркве“ и да се у том духу понаша, практично прихватајући у начину свога дјелања за Православље неприхватљиву англиканску „теорију огранака“, у новије вријеме названу теорију „хришћанских традиција“...“

Одакле овај дух у том Савјету, дух који се развија у дух религијско-синкретистички и секуларистички, који се преноси и на поједине кругове у оквиру Православља, те заједничким инославно-Православно причешћивањем и молитвама негира сами етос вере и светоотачка правила. Зар не из завршне констатације образложења одлуке о иступању:

„...да не говоримо о еклисиолошкој неприхватљивости такве врсте чланства!“

Тај дух је плод јереси, тј. еклисиолошке неприхватљивости органског чланства Православне Цркве* у ССЦ. Еклисиолошка неприхватљивост, значи догматска неприхватљивост, значи јеретичност. Епископи Српске Цркве прошле године дали су чланству у ССЦ значај догматског питања!

Органско чланство Помесних (Православних) Цркава у ССЦ доводи у питање догмат о једној вери, и једној Цркви. Православље, као једна Света, Саборна (Свецела) и Апостолска Црква, како може бити део Светског Савета Цркава? Или Православље није једна, и није посвудна Црква, или су јеретичке организације Свете и Апостолске. Или тек заједно, Православље и јереси творе ту једну Свету, посвудну и Апостолску Цркву? И ево га дух, плод јеретичког чланства у ССЦ, који описаше наши епископи.

Сабор Српске Цркве је, прошле године, у настојању да оконча јересоидно стање, и да мачем Светога Духа описани дух екуменизма из корена ишчупа, донео одлуку о иступању наше Помесне Цркве из органског чланства у ССЦ. Том приликом, Сабор је, желећи да се по овом догматском питању испољи саборност и јединство вере Православља уопште, одлучио да одложи коначно иступање из ССЦ и да иницира Свеправославно саветовање по питању даљег учешћа Православних Цркава уопште у ССЦ. Тек по Саветовању, Сабор је предвидео да ће самостално донети своју коначну одлуку

* Извињавамо се читаоцима због употребе плеоназма – Православна Црква.

по овом /догматском/ питању. Свакако постоји суштинска веза између уоченог, и описаног у образложењу, нарушавања догматско-канонског предања, и усвојене, а одложене одлуке о иступању из органског чланства у ССЦ, и још и оне одлуке која треба да буде коначна, и о којој ће Сабор обавестити јавност.

Наиме, ако је органско чланство Српске /и свих осталих/ Цркве у ССЦ питање догматско, тад одлука о иступању јесте догматски став Српске Цркве, који као такав мора имати обавезујућу силу према одлуци, коју ће Сабор донети по Саветовању, као коначну, и о којој ће обавестити јавност.

Истине ради Сабор је при свему овоме, већ прошле године имао не баш чврст, или бар јасан став у изразу. Сабор је изнео тврдњу о еклисиолошкој неприхватљивости органског чланства у ССЦ и констатацију о вишеструко штетном по Цркву духу екуменизма. Али притом није истакао, ни изреком, ни одлуком о одлагању коначног иступања, ни одлуком о иницирању Саветовања, ни будућом коначном одлуком, да се ради о питању догматскоме.

Наводи се да је у питању живот и мисија Цркве. Јесте у питању живот и мисија Цркве, али у смислу благодати Цркве, а не у смислу неког спора који ремети само мир у животу Цркве, али нема директног утицаја на њену благодатност. Питање је да ли би операционализација одлуке о иступању из ССЦ била постављена у свом редоследу, и још више у свом исказу, тако неопредељено према одлуци о иступању и њеном образложењу, да је довољно јасно доведена у питање благодатност живота и мисије Српске Цркве због чланства у ССЦ. Мислимо да је узрок овим непрецизностима: однос снага разних кругова унутар Сабора, и обзир према утицајним круговима изван Сабора наше Помесне Цркве.

СТАЊЕ ПОСЛЕ САВЕТОВАЊА У СОЛУНУ И ЗАСЕДАЊА САБОРА СРПСКЕ ЦРКВЕ

У Солуну је од 29. априла до 2. маја 1998. године /по новом календару/ одржано Свеправославно саветовање на тему: Процена новијег стања у односима између Православља и екуменског покрета, на иницијативу Руске и Српске Цркве као и због иступања Грузијске Цркве из Светског Савета Цркава. Саопштење са овога Скупа у преводу епископа бачког, господина Иринеја објавило је „Православље“ у броју 748, и то је једини извор којим располажемо, кад су у питању закључци Саветовања.

Судећи по теми Скупа у Солуну и по закључцима, тешко би се могло рећи да је тај Скуп, онај, кога предвиђа и иницира прошлогодишњи усвојени документ Сабора Српске Цркве.

У Београду је од 11. до 23. маја 1998. године /по новом календару/ одржано редовно заседање Светог архијерејског Сабора Српске Православне Цркве, чије је ставове у саопштењу за јавност изнело „Православље“ у броју 749. Тешко је рећи, да ли је став о ССЦ она коначна одлука по питању иступања Српске Цркве из органског чланства у ССЦ коју очекује прошлогодишњи усвојени документ. Јер у овоме ставу, ми ни у једној реченици његовој, не налазимо коначну одлуку као такву. Посебно не налазимо одлуку која би одговарала постављеном догматском питању – органском чланству Српске Цркве у ССЦ. Да ли је Сабор разматрао ово питање?

„...Сабор је веома одговорно размотрио и комплекс питања везаних за однос Православља према екуменском покрету и за начин учешћа Православних Цркава у дијалогу међу хришћанима, а у том оквиру и питање статуса Православних Цркава у Светском савету цркава и другим међународним екуменским организацијама...“

Судећи по томе што став није добио почетно место у саопштењу, Сабор питања везана за екуменски покрет и ССЦ не разматра као догматска питања. Но, можда се ради о омашци састављача саопштења.

Сабор је размотрио комплекс питања. На главна, ако не и на сва та питања, Сабор је одговорио прошле године усвајањем документа о иступању. Сходно црквеном предању и свештеној пракси, Сабор на почетку рада чита што је раније већ установио. Шта је навело наш Сабор да поново разматра размотрено? Шта је овогодишњи плод разматрања? Да ли Сабор одбацује прошле године усвојени документ о иступању, и да ли се одриче Истине у образложењу одлуке о иступању?

Комплекс питања, која је Сабор разматрао везана су за однос Православља уопште и екуменски покрет. У томе и не треба тражити одлуку о коначном иступању Српске Цркве из ССЦ. Сабор се није бавио /судећи по саопштењу/ органским чланством своје Цркве у ССЦ као догматском питању, већ се бавио солунским закључцима. Тема Сабора јесте тема саветовања у Солуну.

Непосредно следећа реченица саопштења са Сабора гласи:

„...Сабор је прихватио закључке свеправославног саветовања на ту тему, одржаног у Солуну, где се инсистирало да сви православни по овом питању треба да делују заједнички и саборно...“

Тема Саветовања у Солуну не одговара иницираној теми, бар према усвојеном документу о иступању, али потпуно одговара изјави Српског епископа у Грацу, који је прикрио одлуку о иступању, и тако иницијативу за свеправославно иступање из ССЦ свео

на одређивање карактера учешћа Православља у екуменском покрету.

Такође, изјава Великог протопрезвитера Георгија Цециса, по којој Српска Црква нема право да сама иступи из ССЦ због постојања свеправославне одлуке /а заправо закључка III свеправославне предсаборске конференције 1986. г./ о томе да петнаест Помесних Православних Цркава чине део /разумева Цецис – јединствени/ екуменског покрета, овим ставом Сабора је оправдана од Сабора Српске Цркве.

Нека нас не чуди, дакле, што се ни у саопштењу са Сабора, ни у саопштењу са саветовања у Солуну, не назире – иступање из органског чланства у ССЦ.

Да ли је у Солуну органско чланство у ССЦ било посматрано као догматско питање? Судајући по следећем закључку није, и не само што није, него као да је афирмисано по себи, само постоје проблеми организацијско-структурне природе ССЦ.

„...Делегати су такође истакли да се учешће Православља у екуменском покрету *свагда* заснивало на Православном предању, на одлукама свештених Сабора...“ /Саопшт. са савет./

Ово је неистинито и непромишљено истицање делегата, које, међутим, не може да оспори отвореност догматског питања. Било би нам драго да делегати Српске Цркве /епископи Атанасије и Иринеј/ при саветовању истакну Предањску или Саборску установу која црквено заснива учешће Православља у екуменском покрету свагда!

Догматско питање је отворено усвајањем одлуке о иступању из органског чланства у ССЦ, и образложења исте. Да учешће Православља у екуменском покрету није могло бити засновано на Предању и Светим Саборима сведочи оцена Сабора Српске Цркве о карактеру екуменског покрета.

„...у званичним круговима екуменског покрета /нарочито после Генералних конференција у Упсали и Камбери/ преовлађује дух и настројење, практично испољавано – религиозног синкретизма...“

...тај екуменско-синкретистички и секуларистички дух /се/ преноси и на поједине православне кругове ... па су постала честа заједничка причешћивања и молитвено општење са неправославнима, којима се негира сами етос и светоотачка правила мишљења и живљења у Цркви ...“ /документ о иступању/

Екуменском покрету је овај дух, и ово практично деловање, иманентно. Екуменски покрет је такав – и у духу и у деловању – религиозно-синкретистички, а тиме и супротан етосу вере и светоотачким правилима мишљења и живљења у Цркви. И то није случајно. То је духовни закон мешања Учења и лажи, Светла и таме.

Тама и лаж јесу ти који обузимају Светло, али неће успети, док светли Светло.

„И светлост светли у тами и тама је не обузе.“ /Јован 1. 5./

Тама је не обузе јер светлост светли, тј. не учествује у тами.

„Ако неко долази к вама и ово учење не доноси, не примајте га у кућу и не поздрављајте се. Јер ко се поздравља с њим учествује у његовим злим дјелима.“ /II Јован 1. 10. 11./

Тако је немогуће учествовати у екуменском покрету, а не учествовати у његовим делима, у духу и пракси. Ако екуменски покрет јесте супротан етосу вере и светоотачком учењу, како да органско учешће Православља у томе покрету буде свагда засновано на Предању и Светим Саборима? Зар се по духовном закону зло екуменскога покрета, његова противност етосу и светоотачким правилима мишљења и живљења у Цркви, неће прелити у Православље? Хоће, и јесте, на описан начин.

Називање јеретичких организација Црквама, самих јеретика хришћанима и свештенством, или јерархијом по њиховом зловерју, и давањем свих почести истима /нпр. да седе у олтару/, као да јесу Христово свештенство, те још заједничке молитве, и заједничка причешћивања са неправославнима /то је оно што каже Апостол–не примајте га у кућу и не поздрављајте се/, доводе до губљења самосвести код православних, тј. до губљења свести да су само Православни–Једна, Света, Саборна и Апостолска Црква. У свест православних се увлачи идеја о себи као делу хришћанства, као једном само огранку хришћанскога света, што је врхунска лаж екуменизма /в. документ из Камбере/.

„...У Солуну је, наиме, договорено да се отпочну званични разговори са Светским саветом цркава о неприхватљивости досадашње концепције, структуре и методологије те организације и о потреби изградње новог модела који би у пуној мери био форум сусрета и дијалога, а не би доводио у питање еклисиолошку самосвест и канонска начела Православља...“ /Саопшт. са Саб./

Откуд неприхватљивост концепције, структуре и методологије ССЦ, откуд довођење у питање еклисиолошке самосвести и канонских начела Православља? Па зар у Солуну није истакнуто да је учешће Православља у екуменском покрету свагда засновано на Предању и одлукама Светих Сабора? Зар учешће у екуменском покрету, ако је засновано на Богопреданим установама, може да има такве последице по Цркву да се ССЦ /организациони вид екуменског покрета/, по својој концепцији, структури и методологији, карактерише као неприхватљив?

Неприхватљивост концепције, структуре и методологије ССЦ, те довођење у питање еклисиолошке самосвести и канонских начела Православља, јесте управо последица догматске неприхватљивости чланства Православних у ССЦ и учешћа у екуменском покрету. Концепција, структура и методологија ССЦ нису плод произвољности, него су плод религијско-синкретистичке и секуларистичке суштине екуменског покрета, чији етос /теорија грана, догматски минимум, компромис као пут до уједињења/ ССЦ својом организацијом изражава. Овај етос је дијаметрално супротан догматима Православља /Један Господ, једна вјера, једно крштење – Ефес. 4. 5.; ...ако који не чува и не прима *све* споменуте догмате благочастија...нека буде анатема... и из именика христјанскога, као туђин нека буде искључен и избачен. /1. канон Трулског Саб./, па се питању даљег учешћа Цркве у екуменском покрету, питању евентуалних званичних разговора са ССЦ о његовој реорганизацији, треба приступити као према догматском питању. Али, као што је питање организације ССЦ догматско за Православље, оно је исто толико „догматско“ и за екуменски покрет, тј. покрет свејереси екуменизма.

Губљење еклисиолошке самосвести није само психолошки феномен, него је то пре свега догматско питање: Да ли су Правоверни једна /једина и свецела/ ризница истине, светих тајни и спасења. Губити из вида да су Правоверни једина и свецела ризница истине, теже је него оно што је последица тога – литургијска и молитвена заједница са неправославним.

Литургијска и молитвена заједница са неправославним, по себи је канонски преступ, али кад је повезана са вером у благодатност и истинитост јеретика, онда је то јерес на делу. И за све починиоце постоје канонске казне. Али кад Православље губи појам о себи и својој јединственој мисији у свету, онда је то горе чак и од сваке поједине јереси! „Ви сте со земљи; ако со обљутави...“ /Матеј 5.13./.

Стога, проблем чланства Помесних Цркава у ССЦ, па и проблем организације ССЦ, јесу догматски проблеми прве врсте. Ту се сукобљавају два неспојива етоса, етос Православља, и етос екуменског покрета.

„...Постоје, међутим, одређени развојни токови у неким протестантским заједницама, чланицама Светског Савета Цркава, који се одражавају на дебате у самом Савету, а православни их сматрају за неприхватљиве. На многим скуповима које је сазвао Светски Савет Цркава православни су били приморани да се укључују у дискусије о питањима потпуно туђим њиховом Предању. На седмој генералној скупштини Светског Савета Цркава у Камбери 1991. и на седницама Централног комитета Савета после 1992. православни су се најодлучније успротивили идеји светотајинске интеркомуније са инославнима. Једнак отпор пружили су и по питању „свеобухватног“ или

„инклузивног“ богословског језика, по питању рукополагања жена, по питању „права“ такозваних сексуалних мањина и, најзад, по питању одређених тежњи у правцу религијског синкретизма. Изјаве православних представника на ове теме свагда су посматране као изјаве мањине, тако да нису могле да утичу на оријентацију Светског Савета Цркава нити на процедуре и на етос који у њему преовлађује...“ /Саопшт. са савет./

„Етос који у њему преовлађује“, а заправо, гледајући документа скупова ССЦ, влада, јесте, у овом закључку саветовања у Солуну, неприхватљив и потпуно туђ Предању. Њега осликавају „развојни токови“ ка светотајинској интеркомунији, рукополагању жена, религиозном синкретизму... Нису теме и питања страна Предању, јер Црква има одговор, већ је главни ток ССЦ, његов етос, креће у правцу афирмације тих питања, што је супротно етосу и правилима мишљења и живљења у Цркви Христовој, која не може да утиче на овакав етос, на ову оријентацију ССЦ !

Солунски закључци карактеришу ССЦ у суштини као и прошлогодишњи усвојени документ о иступању. Али то не врше јасним изразом, него се карактеризација утапа у питања процедуре, дебата и неких заједница. Зашто? Ако би се писало јасно, на површину би испливало да је чланство у ССЦ догматско питање, које неизоставно тражи догматско одређење – иступање из органског чланства у ССЦ. А од тога се у Солуну бежало. Чак је истакнута Предањска заснованост учешћа Православља у екуменском покрету, чиме би се /кад би то било истина/ догматски оправдало чланство у ССЦ. Жеља за чланством у ССЦ, у Солуну је надвисила догмате.

Свођењем проблема на питање организације, у Солуну је решено да се покрену разговори са ССЦ о реорганизацији истог Савета, у правцу новог модела форума истинског сусрета и дијалога. Међутим, ова реорганизација је питање сукоба два етоса, црквеног и екуменског.

„...Са овог саветовања позивају се све Православне Цркве да пошаљу званичне делегације на заседање осме генералне скупштине Светског Савета Цркава у Харареу, у децембру текуће године, да би те делегације изразиле своју заинтересованост и забринутост, и то под следећим условима:

1. православни делегати ће у Харареу заједнички предочити генералној скупштини текст са ставовима овог свеправославног саветовања у Солуну...“ /Саопшт. са савет./

Подлегањем захтеву за јединством и саборношћу свих Православних по питању свог статуса у ССЦ, наш Сабор је приморан да преко своје делегације, коју шаље мимо свог усвојеног документа о иступању, не упути своје јасно сведочење из образложења одлуке о

иступању, већ да упути генералној скупштини ССЦ ставове саветовања у Солуну. Наш Сабор је дужан, дакле, да сам сакрије истину о чланству у ССЦ као догматски неприхватљивом, што је сам истакао, и да предочи нешто друго.

„...2. православни делегати неће суделовати у екуменским богослужбеним скуповима, заједничким молитвама, култу, и верским обредима за време трајања скупштине...“ /Саопшт. са савет./

Да ли је ова забрана нешто ново у Предању? Шта ће бити с преступником? Да ли ће се тек сада применити, за овај случај канонони, или ће се они применити и на све раније случајеве, или се уопште неће применити? Да ли ова забрана траје само док траје скупштина у Харареу? Бројна су питања отворена...

„...3. православни делегати неће, уопште узевши, учествовати ни у процедури гласања, изузев у посебним случајевима који се тичу Православља, а и тада уз претходни једногласни унутар-православни договор, и

4. горе изложени став важиће све дотле док не дође до радикалне реорганизације Светског Савета Цркава која би омогућила адекватно православно учешће на задовољавајући начин...“ /Саопшт. са савет./

Чему ова апстиненција са ознакама ултимативности? Зар то није средство изнуде? Од кога се жели изнудити уступак? Управо од оног етоса и оријентације ССЦ, који су неприхватљиви за Православље, који су глуви за став Православља, и на које Православље не може да утиче. То је етос екуменизма. Вероватна намера изнуђивања јесте заштита етоса Цркве у раду ССЦ. Тешко ће то ићи, а решење догматског питања, без обзира на организацију ССЦ, чланства у том Савету, и даље остаје отворено, а тиме и питање благодатности Цркве.

Ма како организовао свој рад, ССЦ поништава границу између јереси и Истине. Како су богопредане речи основ епископства /в. 2. канон VII Вас. Саб./, без кога се не може Црква звати Црквом, ни хришћанин хришћанином. Јеретици, који оставише богопредане речи не могу бити Црква. Њима је са вером истинитом нестало и саборног критеријума. Зато:

„...и мора бити предана анатеми свака јерес...“ /1. канон II Вас. Саб./

Анатома на сваку јерес, значи изопштавање сваке јереси од црквеног Сабора.

„...одбацујемо пак и предајемо анатеми све оне, које су они одбацили и анатеми предали, као непријатеље истине и као

такове, који су узалудно бјеснили противу Бога и који су неправду хтјели да на висину подигну...“ /1. канон Трул. Саб./

Суштина јереси јесте у хтењу да неправду на висину подигне, тј. да лажју замене богопредане речи, и да своју организацију прогласе Црквом, дакле једино истинитом, једино спасавајућом. Стога Црква све јереси и све јеретичке организације, одбацује и анатемише. Тако чинећи Црква себе спасава, да и сама не буде одбачена.

Самопроглашавање јеретика за Цркву, њима је у природи. Али ђаво, изумитељ јереси, укинуо је самопроглашавање јеретика за једино истините, и једино спасавајуће. Готово сви јеретици сада уважавају једни друге. Шта више, основали су и Светски Савет /самопрокламованих/ Цркава, где примише као себи пуноправног и равноправног члана Цркву, Невесту Христову, која би морала да их одбаци и анатемише.

Док год јеретици буду себе сматрали Црквом, ма како се организовано ССЦ, чланство Цркве Божије у том Савету, јесте догматско питање! Еклисиолошко питање!

Апстиненција /предвиђена солунским саветовањем/ од екуменских верских, богослужбених и молитвених сеанси, као и од учествовања у процесу доношења одлука скупштине ССЦ, није дистанцирање од самог ССЦ, већ од структуре, концепције и методологије ССЦ. А то зато што се проблем учешћа Православља своди на питања организације ССЦ.

Иступање из органског чланства у ССЦ /предвиђено усвојеним „документом о иступању“ Сабора Српске Цркве/ јесте догматско одређење, једино могуће, по питању догматске оправданости чланства Свете Цркве у ССЦ.

ЗАКЉУЧАК

Прошле године смо се борили са надом да Сабор Српске Цркве смогне толико снаге да одржи своју одлуку о иступању и њено образложење. Сада је тај Сабор усвојио солунске закључке не говорећи било шта о судбини прошле године усвојеног документа о иступању. Вероватно Сабор оставља нама да о томе закључимо. Одбијамо да сами закључујемо о судбини саборске установе! Нека то чине наши епископи.

Сабор Српске Цркве је прихватио солунске закључке. То је победа оних кругова који су својим утицајем од почетка рушили усвојени документ о иступању. Сетимо се изјаве неименованог Српског епископа у Грацу, њене усклађености са изјавом Георгија Цециса, и на крају и са самим солунским Скупом...

Борбу за прошле године усвојени документ о иступању и његов догматски приступ чланству у ССЦ са надом настављамо

даље. Сада у тежим околностима. Човеку се, можда, наша борба чини без изгледа на успех. Али Богу је све могуће.

Преподобни Ава Јустине Ђелијски, моли Бога за нас да Син Човечији, када дође у слави, нађе (упркос свему) веру на Земљи!

Жељко Которанин

КОСОВСКА БИТКА ЛЕГЕНДА И МИТ

„Ако на стѣрах и зѣбишак мислили бѹдемо,
добра се удосѣојити нећемо,
ако бисмо о неком ѿаквом
ѿодрешењу ѿомишљали,
нишѣа се од часних ѿдвижа
осѣварило не би.“
Райници кнезу Лазару
уочи битке¹

Косовска битка 1389. године је један од најзначајнијих догађаја у нашој националној историји. Она је толико значајна да се и време понекад дели на оно пре и оно после Косовске битке.

Косовска битка је до тада била највећи сукоб српске и турске војске. О њој су се сударили српски витезови и турски јаничари, српско племство и турске спахије. На једној страни је била војска која је на ѿљуу часѣи и националног досѣојансѣва бранила све најдраже и најзвешеније; на другој страни је освајач и поробљивач који је водио силу у Европу преносећи и ширећи своју веру сабљом и насиљем. Када говори о Турцима Јован Дучић истиче да су они својим насиљем и бесомучним фанатичним ратовањем само носили велико зло и општу заосталост, а да за сво то време из свог националног бића човечанству не дадоше ни једног научника, уметника, војсковођу или генија.

Посебан моменат који је значајан за битку је тај што је цар Мурат хтео баи на Видовдан да порази и пороби Србе. Ово је важно због тога што је Видовдан за Србе у оно време и поред ширења хришћанства, у рајничком смислу значио нешто свейо. Утолико је битка на Видовдан за Србе имала додатни императив. Иако је Видовдански култ, као један од заосталих култова паганских веровања старе Српске вере потискиван од стране нове хришћанске, он ће у

¹ Казивање ратника кнезу Лазару уочи Косовског боја по патријарху Данилу 3. (Милић од Мачве, Косовски бој по Герасимовом летопису, ИРО Слобода, Београд, 1989, с.8.)

Косовској битки имати једну посредну али значајну *покрейичку снагу*.

Тежња да се Косовском боју дају хришћански садржаји са хришћанском етиком и духом, једним делом су отежавајуће утицали на утврђивање истинитости догађања око саме битке, а нарочито око убиства цара Мурата и јуначког жртвовања српских витезова на челу са кнезом Лазаром. Како се православно хришћанство нашег светосавског духа налазило у свом успону, то косовска догађања добијају ону *важнију и јачу* духовну и етичку вредност која се везује за узвишене идеале „*царсїва небескоѡ*“. Хришћански култ у Косовском боју, имајући у виду изузетну важност духовне и етичке поруке за наш народ, делом је ишао на руку поједностављеном тумачењу тока и коначних резултата Косовске битке.

Срїска војска, која је ношена етичким, националним, политичким и војничким мотивима са духовношћу хришћанске свести као нове вере, али и присутних снажних спона са старом прадедовском вером; *морала је уїраво на Видовдан*, на Косову пољу да покаже сву своју вредност. О томе сведочи казивање српских витезова кнезу Лазару уочи Косовског боја, у којој они кажу:

„Љубав и часїи – све обилно од шїебе їримисмо, да силно за шїебе и за їобожносїи и за оїачасїиво умремо. Ако на сїирах и їубиїїак мислили будемо, добра се удосїїоїїїи нећемо, ако би смо о неком їаковом їоїрешењу їомишїали, нишїїа се од часних їодвиїа осїїварило не би.“

Кроз ову битку српска војска је оставила поруку и *заветї* како се мора волети Отаџбина, слобода и вера, свој народ и његове светиње; како се бране његово трајање и његово достојанство.

О значају *сїаре вере* у оном времену говори *Миодраї Поповић* који између осталог наводи: „Имамо разлога да претпостављамо да је стих „Ко је вјера, ко ли је невјера“ настао пре „Кнежеве вечере“, као спомен на стару веру, у којој је *кулїиу јунашїїва даван мноїо већи значај* (подвукао – РР) него у хришћанској вери. Из митологије је познато да је овај култ код Срба посвећен Богу Виду, на чији нас дан опомиње „Кнежева вечера.“ Неће бити случајно што се и стих „Ко је вјера, ко ли је невјера“, у значењу припадности херојској вери, нашао у песми која је сачувала успомене на Видовдан као дан јуначког огледања“.²

Обједињујући кулїи јунашїїва из сїаре, и еїичке и духовне вредносїи нове хришћанске вере, уз кулїи срїскої средњевековної виїеишїїва; српска војска је тако могла да да незаменљив узор и примеран образац како се бори на *їољу часїи* и величине свог народа. Са таквим националним, духовним, етичким и витешким покре-

² Види: Миодраг Поповић, Видовдан и часни крст, с.104.

тачким мотивима, она је дочекала турску војску на Косову пољу. Спремна колико је то могла бити у оним условима; она је у битку ушла са јасним циљем: *победити Турску војску*.

О Косовској битки су написане многе књиге у којима е поред осталог објашњава садржај припрема једне и друге стране, као и вероватни ток саме битке. Чешће се срећу констатације *о инфериорности Срба* не само у односу на број Турака већ и на њихову тактику вођења боја, ондашњу опремљеност и недовољну слогу и мотивисаност.

Мора се имати у виду *да су се Срби за Косовску битку припремали* и да су је веома озбиљно схватили. Они су је морали тактички веома добро разрадити јер је за то било и времена и услова. По том основу морало би се схватити да су наше војводе на челу са *кнезом Лазаром* направили веома квалитетан план за вођење боја. Усвојена тумачења пораза Срба на Косову пољу као да су *занемарила* ове садржаје активности српских војсковођа. Тако се отишло у друге правце поједностављеног тумачења ратног плана српске војске и начина вођења боја у смислу да је реалност у пораз била *унапред присујна*.

Припреме војске, процене и предвиђања тока бојева и битака оваквог типа *увек су се изводиле*. Од значајнијих детаља који говоре о самим припремама може да послужи податак да су Срби набавили од Млетака 6 топова 1386. године. Нису ти топови купљени тек онако већ за опремање војске за предстојеће бојеве са Турцима.³ Поред тога опремала се коњица посебно њен *ударни део тешке коњице*. (У оно време она је била таква снага која би у време Другог светског рата одговарала оклопним јединицама.) Колико је то био снажан део српске војске може као пример да послужи *јуначка борба* око 5000 српских оклопника који су под командом *деспоина* Стефана Лазаревића у саставу турске војске учествовали у битки код *Ангоре* (Анкаре) 28. јула 1402. године.⁴ Овај одред српских оклопника – витезова носио је готово *цео тешки део* турске војске која је била у кризи и расула при чему је заробљен султан Бајазит.

За Косовски бој је било спремно негде око 5000 *оклопних коњаника* који су имали искуства у борбама и бојевима са Турцима. На Косову пољу је то била таква снага која се умањивала у многим анализама које налазимо у тумачењима тока битке и последица наводно њене погрешне тактике употребе. Када *Монголи* нису могли поразити српске витезове код Ангоре 1402. године, онда таквој снази на *свом Косову* па још на *Видовдан* Турци поготово

³ На нашим просторима први пут је употребљен топ у нападу на Ужице 1381. године када је кнез Лазар освојио овај град да га потчини под своју власт. Тада је кнежевина Србија имала само један топ, такође купљен од Млетака.

⁴ Турску војску је водио Бајазит а монголску војску водио је славни Тамерлан.

нису могли нанети значајније губитке нити им се адекватно супротставити. Да је тачно да су наши витезови толико страдали на Косову, они се не би јавили у бици са Тамерланом 13 година касније. При овоме треба имати у виду да је управо највећи број витезова са Косовске битке управо чинио тај одред оклопних коњаника под командом деспота Стефана Лазаревића.

Према томе, Српска оклопна коњица је могла да прави тако дубоке продоре ка центру које је Турска војска *ишешко могла зауставити*. За овакве тактичке способности оклопне коњице њој су се могли планирати одлучујући и најтежи задаци. Због тога се оклопним коњаницима у оно време придавала важност у смислу њеног опремања и посебног увежбавања.

Познато је да су Срби били вешти ратници не само у практиковању вођења борби, бојева и битака, *већ и у процени* реалних и квалитетних решења. Способност исправног предвиђања и правилне процене тока догађаја и брзих реакција на промене у динамици бојева и битака, и раније су показивале наше војсковође и војводе. То се нарочито уочава у биткама које је водио *цар Душан*. Значајније битке након Душанове смрти су то потврђивале, а трагичне последице пораза на *Марици 1371.* године, су *ојомињале* на опасне грешке које су вешто знали да искористе Турци. У периоду непосредно пред Косовску битку као изванредни примери могу да послуже велике победе над Турцима код *Билеће 1387.* године када је Влатко Вуковић са бројно мањим снагама потпуно разбио један турски одред; затим велика победа на *Плочнику 1388.* године, када је умало заробљен Мурат и где је такође разбијен велики одред турске војске. У овом смислу су значајне победе и ослобађање *Ниша 1386.* године који су Турци упадом у српску кнежевину били на кратко заузели.

Треба напоменути да је Турска војска веома често ратовала са *исџим* борбеним распоредом и *исџом* тактиком. Од таквих својих шаблонских начела она није одступала када је за то имала просторних могућности. Косово поље јој је управо пружало такве могућности. За шаблонски тип распореда турске војске и њеног начина вођења битке Срби су *морали знајти*.

Са друге стране Српска војска је *дошла знајно раније* на Косово поље због тога што је била ближе месту сукоба у односу на положај Турске војске. (Када је турска војска скретањем од Пловдива ка Скопљу дала на знања да на Косово поље долази са југа српска војска је кренула на Косово). На Косову пољу српске старешине и војводе са кнезом Лазарем и тада нашим *најпознајнијим* војсковођом *војводом Димитријем Војиновићем*⁵, по природи војних

⁵ У предкосовском периоду он је био наш најбољи војсковођа. (Види: Генерал Јован Мишковић, Косовска битка, 2. издање, Графичко-уметнички завод „Планета“, 1933, с. 122)

припрема, разрађивали су варијанте могућег тока битке зависно од распоређивања, груписања и начина дејства српске војске у односу на устаљен начин борбе турске војске.

Према њој, за Косовски бој се дуже припремало, тим пре што се очекивао један *одлучујући* и до тада *највећи* сукоб са Турцима. Све ово је по свом значају и озбиљности наметало кнезу Лазару нешто попут *свјетле обавезе* да се преостали део расцепканих територија подведе под једну *ширу и јаче централизовану* државну власт. У војничком смислу, требало је имати добру, довољно бројну и опремљену војску. У случају потреба неопходно је било њено благовремено прикупљање и успешно вођење у бојевима. Како су Срби очекивали сукоб са Турцима они су направили такав ратни план да се *победи* Турска војска.⁶

У склопу ратног плана највероватније се ишло на *варијанту* *прогора* у сами *центар* Турске војске *ради убиства цара Мураиша*. Тиме би се *обезбављена* турска војска довела у веома тешку ситуацију могућег расула и пораза.

У односу на сазнања и опречности Косовска битка има много непознаница и тајни. Оно што се од основних чињеница *поуздано зна* *то је следеће*: да се догодила на Видовдан 1398. године; да је српска војска била на причешћу у цркви Самодрежи; да је битка била жестока; да је Турска војска била бројчано знатно јача; да су Турци први почели напад; да су Срби на више места пробали турски распоред; да су потпуно разбили њихово лево крило; да су погинула оба владара, да су велики губици турске и српске властеле и војске обеју страна; да је цар Мурат убијен у централном делу распореда своје војске⁷; да је прво Косовска битка објављена као победа српске војске; да нема ни једног историјског доказа за издају Вука Бранковића⁸; да су звона Нотердама у Паризу објавила победу Срба; да је босански краљ Твртко послао два писма Млечима о

⁶ У биткама попут Косовске битке, увек је циљ победа. Нереално је али и потцењивачки сматрати да су Срби имали дефанзивни или неки други циљ. Никада није циљ битке оваквог значаја пораз своје војске повлачење, предаја. Бар у Срба није то било никада. Када се за циљ постави победа, онда се и план битке ради у том духу.

⁷ Мурат је убијен на месту где му је подигнуто турбе на Газиместану. Ако се види где је убијен Мурат онда се тек види *колико су се дубоко у њурски борбени распоред пробали српски виџезови*, и колико је борба попримила обрте које Турци нису ни могли претпоставити. „*Гази*“ на турском значи „*виџез*“, а сложеница Газиместан где је *прва реч њурска а друга српска* (место) значи „*Виџешко место*“.

⁸ Преписивач Пахомије, на последњој страни рукописа „*Лавсаик*“, у Пећкој патријаршији, записа два месеца после боја: „*Писа се ова света књига Отачник, звани Лавсаик, у дане доброверног Вука (Бранковића) Стефана. Те године када су кнеза Лазара Турци убили, Мурата цара Срби. Слава Богу за све.*“ (Види: Милић од Мачве, Косовски бој у Герасимовом летопису, с. 21)

победи⁹; да се после битке турска војска повукла назад пустошећи успут српске територије; да је неколико месеци након Косовског боја угарски краљ Жигмунд напао Србију са севера, због чега је кнегиња Милица од Бајазита затражила вазални однос; да је постојала и друга Косовска битка исто на Газиместану 1448. године у којој су угарска и српска војска претрпеле велики пораз.

Сви, иако малобројни, историјски извори непосредно после Косовске битке говоре о победи српске војске, док многи накнадни *од преко 100 и више година* говоре о победи турске војске. Уједно, као један од разлога пораза наводи се неслога српских великаша али се измишља кривица Вука Бранковића и *сваљује на њега* терет „издаје“.¹⁰

Значајно је истаћи да је тада у *Европи* владало *велико интјересовање* за исход ове битке. Победоносан исход битке се нарочито очекивао у Турској царевини. Косово поље и сама битка као да су били једна велика позорница од које су сви много очекивали.

За Србе је Косово била *права* позорница, – позорница на којој су се морале без остатака и устезања показати све националне, моралне, духовне и витешке вредности, вредности које су биле примерене славној традицији у борби за слободу, веру и отаџбину. Она као да је имала потребу за указивање на *заветни јуџи* како мора да се бори за „*Крсти часни и Слободу злајну*“. Била је то јединствена позорница за све српске ратнике, војводе, витезове и племство на челу са кнезом Лазаром.

Евидентна је чињеница да су Срби о својој историји веома мало писали. О нашој историји, како наводи *Вук Караџић највише су писали странци*. Када странци почињу да се више баве и пишу о историјским догађајима неког народа у односу на личности из дотичног народа, онда ту *може бити таквих* тенденција које и не иду у прилог народног духа, историјске истине и националног интереса. *Косовска битка* је код нас *карактеристичан пример* и то се код ње посебно уочава.

Та чињеница да су Срби мало писали о Косовској битки наводи на претпоставку да су за то *имали разлога*. О овој битки ни Турци нису пуно писали осим у наведеним верзијама које су им одговарале са *тјежиштем на жаљење* за Муратовом погибијом. Обостраност овакве резервисаности према истинитости о догађајима у централ-

⁹ Ни једно од ова два писма нису сачувана, али је сачуван одговор из Трогира у којем се изражава *дивљење због победе Срба*. Види: Константин Јеричек, Историја Срба, с. 103. (Текст одговора краљу Твртку је дат на латинском.)

¹⁰ О наводној издаји Вука Бранковића, не постоји ни један историјски доказ. Чак шта више, мора се узети у обзир запис из манастира Високи Дечани који је писан неколико месеци после Косовске битке у којем се наводи јунаштво Вука Бранковића.

ном делу битке, указује на *мо̀зу̀ћно̀с̀т̀ѝ њо̀го̀д̀бе* обеју страна о накнадном тумачењу ове битке.¹¹

Срби су преузели *час̀т̀ан њораз* који дижу у *еџички њлан* истичући личности кнеза Лазара и витеза Милоша Обилића као најмаркантније личности у косовском *кулџу* и *миџу*, предању и епској песми. Тако се интерпретација косовских догађаја код нашег народа, присуством турског утицаја, помера у *духовни* и високо морални *еџички њлан*. На тај начин је са позиција витешке етике „било лакше поднети частан пораз, него неславну Муратову смрт“.¹²

Оно што је неоспорно је то да је Косовска битка са својим јунацима и витезовима, кнезом Лазаром и Милошем Обилићем, кроз *џредање, леџенду, миџ* и *кулџ* дубоко урасла у свест и дух *свакоџ Србина*. Наш народ је кроз генерације и векове чувао и одржавао, поштовао и неговао етичке и националне, и витешке и духовне вредности и поруке Косовске битке. Тако је ова наша најпознатија битка изазивала *дивџење* и *џијеџеџи*, *инџирацију* и *џогсџициј*, *незаборав* и *завеџ*, и *славу* и *часџ*.

Кулџ Косовске битке и Видовдана,¹³ израстао је из одлуке кнеза Лазара и Српске војске да се одлучујућом битком стане на пут турској азијатској најезди. Та, у историји српског народа, *наџсудбоноснија одлука*, јасно исказује опредељење и решеност за вечне и непролазне вредности *народних идеала*. Косово и Видовдан¹⁴ су светлост, трајање, нада, завет, витешка част, јунаштво, пожртвовање и свесна жестока борба за победу ради одбране отаџбине и свог рода, слободе и православне вере. Стих народне песме јасно каже:

„... Све је свеџо и честџиџо било,
и миломе Боџу џрисиџуџачно...“

Култ Косовске битке је потао део свести нашег народног бића, уливајући му посебну снагу за успешније савладавање свих тешкоћа, опасности и страдања којима смо били вековима изложени. Витешка и ратничка част косовских јунака постала је *образац за*

¹¹ Након напада угарског краља Жигмунда на Србију неколико месеци после Косовског боја, кнегиња Милица је затражила вазални однос према Турској. Тај однос је уједно наметао истицање Турске верзије косовских догађања. У ствари то је била једна врста погодбе коју су Срби морали прихватити. Опширније: М. Поповић, Видовдан и часни крст, н. д., с. 16-27.

¹² Види: М. Поповић, н. д., с. 16-27.

¹³ „Ратник“, 1939, „Поводом 550-годишњице битке на Косову“, с. 2 („...Значај Косова не сме да падне у заборав, а идеја Видовдана не треба да се остави у музеј наше славе као стар и ислужени амблем.“

¹⁴ Види: Милош Ђурић, Видовданска етика, Издање српског академског друштва „Његош“ у Загребу 1914.

узлед свим поколењима како се ваља борити за свој народ да би опстао на вековним огњиштима и својим територијама.

Косовски завет је вековима оидредељивао и обавезивао народну свест, развијајући култи Косовске битке који је многим народима несхваћљив и није мерљив људским и историјским границама.

Видовдан – дан када је била знаменита Косовска битка, дан на који су се догодили многи важни догађаји у историји српског народа – трајно подсећа и слави, пре свега, част косовских јунака, али и свих наших знаних и незнаних ратника који су дали своје животе за одбрану части и слободе своје отаџбине и свог народа.

Култи Косовске битке и жртве косовских јунака обавезују посебно наше офицере, подофицере и војнике – да се, ако опасности по наш народ захтевају, према њима одредимо, опредељујући се за часна дела самопрегоревањем и пожртвовањем за узвишене националне идеале. У том смислу значајна је порука генерала Јована Мишковића, академика и једног од наших најумнијих генерала Српске војске у којој се каже:

„...Ето, то показује прошлост нашег народа – његова историја. Ако желимо да нас она поучи у садашњости то да створимо свесту будућности, треба:

- 1. Да имамо чврсту државну организацију;*
- 2. Да имамо довољну, добро организовану, дисциплиновану и одушевљену војску; и*
- 3. Да међу собом развијемо слогу, љубав, религиозност и патриотизам до фанатизма.*

То је дијагноза, а то је и прогноза целе наше државне и народне снаге. Сваки друштво политички експерименти са државним уређењем и народним управљањем само ће нас ослабити и уназадити.“

ИДЕАЛИ ВИТЕШКЕ СЛАВЕ И ЧАСТИ МИЛОША ОБИЛИЋА

„Здрав ми буди и здравицу њој,
Вино њој, а на часи њи њехар.“
Кнез Лазар Милошу Обилићу

Најмаркантнија личност из наше књижевности, а посебно у епској поезији је *Милош Обилић*.¹ У славу и част његовог *изузетног дела и витешких врлина*, народна епска песма је кроз косовски мит и култ, уздигла овог јунака на ниво националног *узора витешке славе и части*. Сваки народ признаје и указује част оним лицима који се прихватају великих дела за опште заједничке интересе. „Његош ценећи слободу, цени и поштује оне који су готови да падну за част, име и слободу, и тако доводи у везу са слободом част и лично име, и част и име национално“.²

У ствари наш народни дух, свест и осећање, афирмисали су и овековечили *изузетне вредности* витешке части Милоша Обилића, издвајајући га као једну *светињу*, која је била, и морала би увек бити у нашем народу као таква, поштована и уважавана.

Ако народна свест наглашено издваја Обилића по свим његовим вредностима карактера, части и витештва, она га уједно ставља *као звезду водилу* свих славних витезова, јунака, хероја, али и осталих знаних и незнаних ратника наше славе и части. Сви они заједно чине једно велико национално сазвежђе прослављених јунака чија је дела оплемењивао, подстицао и опијао Милошев дух. То сазвежђе јунака и ратника је *сазвежђе Обилића*.

Карактеристичан моменат који је значајан за Косовску битку је тај што је цар Мурат хтео *баши* на Видовдан да порази и пороби Србе. Ово је важно због тога што је Видовдан за Србе у оно време

¹ Види: Димитрије М. Калезић, Етика Горског вијенца, Сремски Карловци, 1969, с. 12.

² Види: Ђорђе Бакић, Његошева филозофија права, Издавачка књижара „Славија“, Београд, 1938, с. 81.

и поред ширења хришћанства, у *рајничком* смислу значио нешто *свешто*. Иако је Видовдански култ, као један од заосталих култова паганских веровања старе Српске вере потискиван од стране нове хришћанске, он ће у Косовској бици имати једну посредну али веома важну *покрејшачку снагу* за централни догађај Косовске битке.

У контексту наглашене вредности Видовданског култа наших предака кроз могућности тумачења догађања око погибије цара Мурата у светлу његовог жртвовања врховном божанству горњег света Богу Виду, треба имати у виду да нова хришћанска вера није прихватала нити чак одобравала трајање тих вишебожачких паганских веровања и култова. Отуда она у прво време није прихватала ни Видовдан, већ тај дан везивала за пророка Светог Амоса.

Тежња да се Косовском боју дају хришћански садржаји са хришћанском етиком и духом, једним делом су се негативно одразили на утврђивање истинитости догађања око саме битке, а нарочито око циља и начина убиства цара Мурата. Хришћански духу у Косовском боју тежишно веза за узвишене идеале „царства небеског“. Као такав он је делом ишао на руку поједностављеној верзији тумачења тока и коначног резултата Косовске битке. Чак је упрошћен витешки чин Милоша Обилића кроз опис убиства цара Мурата, мада је, што се мора поштовати, истакнут Милошев идеал ратника и витеза.

О значају старе вере у оном времену говори Миодраг Поповић који између осталог наводи: „Имамо разлога да претпостављамо да је стих „Ко је вјера, ко ли је невјера“ настао пре „Кнежеве вечере“, као спомен на стару веру, у којој је *култиу јунаштва даван много већи значај* (подвукао – РР) него у хришћанској вери. Из митологије је познато да је овај култ код Срба посвећен Богу Виду, на чији нас дан опомиње „Кнежева вечера“. Неће бити случајно што се и стих „Ко је вјера, ко ли је невјера“, у значењу припадности херојској вери, нашао у песми која је сачувала успомене на Видовдан као дан јуначког огледања“.³

Вероватно је највећа непознаница Косовске битке везана за централни део битке који се односи на погибију цара Мурата. По свом специфичном значају са војничког аспекта, то је био кључни део битке.

Овај део Косовске битке за који је везано витешко дело и име Милоша Обилића *обавијен је највећим велом тајне*. Иако су Турци знали шта се заиста десило око страдања њиховог цара, све су учинили да се та истина сакрије и успостави нека њима прихватљивија и другачија. Нарочито су била изражена турска интерпретирања догађаја у којима се покушавала оправдати Муратова погибија због подмуклог убиства односно, убиства на превару. Она је била

³ Види: Миодраг Поповић, Видовдан и часни крст, с. 104.

наметана захтевима и претњама по основу прихваћеног вазалног односа а касније положаја који су имали Срби под турском влашћу.

У вези са тим поставља се неколико карактеристичних питања:

1. Зашто Турци тај догађај чувају као *највећу тајну*?

2. Шта се то тако и толико *важно* десило да то Турци *ујорно вековима крију*?

3. Да ли су Турци *и један дружи* догађај из своје богате ратне праксе оволико чували од светла јавности и историјске оцене?⁴

Одговори на ова питања, највероватније указивали би на *један специфичан мотив*, а он би највероватније гласио:

На Косову пољу десило се за њих нешто поразавално, нешто што се није поновило ни у којој дружи њиховој бици из обила бицака које су они водили по Европи, Азији и Африци.

Уколико узмемо за претпоставку наведени мотив, онда следи да је оно како је страдао цар Мурат било нешто што је са војничке и националне стране било за Турке *не само срамно* већ и *поразавално*. Имајући у виду сав склоп околности и вероватних могућности у вези са овим централним догађајем саме битке, *прелиминаран закључак* о том централном догађају могао би бити следећи:

„Српски витезови су успели да се пробију у сам центар бројније турске војске. Они су успели да цара Мурата заробе усред њиховог распореда. Створеном пат позицијом по основу заробљеног Мурата, они су га присилили да се самоубиством (расецањем утробе), као насилник сам жртвује Богу Виду, и то уместо јагњета које су Срби по ранијим паганским обедима жртвовали овом божанству. Сваки даљи ток битке за Турке постаје нецелисходан, опасан и губи смисао. Она се морално поражена са Муратовим телом вратила у Турску. Српска војска, и поред страдања кнеза Лазара и дела властеле, остаје као победница на Косову пољу. Она је на пољу части остварила и постављени циљ битке.“ Ако је била *оваква или слична могућност догађања која по духу часно одговара за обе стране*, она је по својим последицама неминовно *захтевала пошребу прикривања* таквог догађаја.⁵

⁴ У контексту Косовске битке, познати историчар Марво Орбин о Турцима каже следеће: „Овај народ је веома постојан у ћутању и чувању тајни које су за њих неповољне, те им је немогуће ни застрашивањем ни обећањима извући из уста реч којом би нагостили оно што њихови господари желе да остане у тајности.“ Видети: Хришћанска мисао – свечаник Косова, Живорад Јанковић, Прилог српском цртослову, 6, година 5/5–8/97, с. 41.

⁵ Овакав прелиминарни закључак исказан као веома реална претпоставка која одговара духу части је мишљење аутора. (Прим. РР)

Одређена резервисаност српске и турске стране према истинитости о догађањима у централном делу битке, указује на *могућности погодно* о накнадном тумачењу ове битке.⁶

„Славећи цара Мурата турско предање је нужно морало начинити од српског јунака мучког убицу, те је тиме непосредно унизило и остале српске витезове.“⁷ Турска верзија мучког убиства Мурата како је раније наведено, никако се не уклапа у српски витешки кодекс.⁸ Такав јунак *наметнути* је нашој витешкој – епској поезији.

Уздизање Милоша Обилића у највиши етички план надвладала је турске намере омаловажавања и потцењивања нашег јунака али и свих осталих српских витезова. Византијски историчар Дука, велича јуначко дело Муратовог убице описујући га као *младог и храброг витеза који се заверио чаићу и животином* да убије тиранина. Овај историчар диже нашег јунака *изнад* јунака у старој Грчкој. Управо овакво тумачење и признање величине дела Милоша Обилића није случајно и има основа.

Муратова смрт 28.06.1389. године уколико је посматрамо у *духу витешке часи*, заслужује додатно објашњење. Ради сликовитијег приказа реалних претпоставки које се односе на тајновитост Муратове смрти, шематски су приказане све логичне могућности његове смрти, као основе њихових највероватнијих узрока и мотива. (*Види*: Шематски приказ могућег страдања цара Мурата.)

Пратећи логичан след могућности начина Муратове смрти долази се до интересантних и веома прихватљивих закључака.

Прво, Мурат је могао да на сам дан битке изненада премине, или на неки *насилан* начин изгуби живот. За прво, постоје поуздани докази да није умро природном смрћу већ на други начин – насилним путем. Ако је изгубио живот насилним путем то је могло да буде да је *убијен* или да је извршио *самоубиство*.

Ако пратимо варијанте да је убијен, онда је могао бити убијен у битки или да је заробљен па погубљен од Срба. За могућност да је убијен у битки, то су могли у жеку борбе да учине Срби, или су га убили Турци као крајњу меру да цар Мурат не падне жив Србима у руке. Ова друга варијанта је мало вероватна, тако да се може занемарити.

Посматрајући могућност да су га Срби убили, наводи на три познате верзије: *прва*, већ споменута, да су га Срби убили у жеку

⁶ Након напада угарског краља Жигмунда на Србију неколико месеци после Косовског боја, кнегиња Милица је затражила вазални однос према Турској. Тај однос је уједно наметао истицање Турске верзије косовских догађања. У ствари то је била једна врста погодбе коју су Срби морали прихватити. Опширније: М. Поповић, Видовдан и часни крст, н. д., с. 16–27.

⁷ Види: М. Поповић, Видовдан и часни крст, н. д., с. 28.

⁸ (Види: Мирјана Поповић-Радовић, Српски витешки кодекс, Народна књига, Београд, 1989, с. 182–193)

борбе; *груѓа*, да је Милош сам као пребеглица отишао у турску војску и на превару у погодном моменту убио Мурата; и *џурећа*, да је Мурата убио неки „каурин“ који се притајио правећи се мртвим док је Мурат обилазио бојиште и изненада га убио. Прва, да је конкретно Милош са својих дванаест витезова пробивши се до Мурата извршио наведено дело; и друга, да је Милош као пребеглица на турску страну изненадио све и убио Мурата, *џрихваћене су код Срба* и као тако опеване, ушле у предања, слике, уџбенике и слично.

Турцима је била најприхватљивија *џурећа* варијанта. Они у њој истичу Муратову хуманост и бригу за рањенике, при чему га је „каурин“ подмукло убио.

На тај начин је у ствари нађено компромисно решење уловљено притиском турске стране и вазалне а касније потпуне зависности Срба под турском власти. Срби су преузели частан пораз који дижу у етички план истичући личности кнеза Лазара и витеза Милоша Обилића као најмаркантније личности у косовском култу и миту, предању и епској песми. Тако се интерпретација косовских догађаја код нашег народа, и поред присутног турског утицаја, помера у *духовни* и високо морални *еџички џлан*. На тај начин је са позиција витешке етике по народном схватању „било лакше поднети частан пораз, него неславну Муратову смрт.“⁹

Са друге стране, Турци прикривају истину око Муратове смрти а прихватају сумњиву победу као сатисфакцију за оправдање прекинутог годишњег ратног похода. Међутим, настављајући оне раније започете могућности Муратове смрти, долазимо до следећих закључака.

Уколико даље пратимо могућност да је Мурат извршио *самоубиство*, он је могао да изврши самоубиство пре или после заробљавања. Могућност да Мурат изврши самоубиство пре заробљавања је мање вероватна, јер су постојале могућности да се спаси накнадним откупом, разменом, повлачењем војске и слично. Овакво размишљање цара Мурата да не изврши самоубиство је било реално, те је тако више постојала могућност да су га Срби заробили, да би затим страдао на начин који он није могао предвидети.

Ради појашњавања овакве могућности, треба посматрати сам *циљ и сврху* заробљавања цара Мурата. У *Видовданском* духу, циљ заробљавања је жртвовање Богу Виду; у *хришћанском* духу, циљ је Божја казна овог азијатског насилника и поробљивача; у *војничком* духу, циљ је обезглављивање војске да се поразе Турци; и у *вишеишком* духу, циљ је витешка национална част највише етичке вредности.

У Видовданском духу, оно је тежишно усмерено на Муратово жртвовање Богу Виду. У складу са старим култним обичајем Срба

⁹ Види: М. Поповић, н. д., с. 16–27.

на овај њихов празник односно светковину. „...Милош Обилић принеће жртву херојском богу свога народа на начин својих паганских предака: уместо јагњета на дан врховног Бога заклаће Турског цара Мурата...“¹⁰

У војничком смислу, значајни су сви негативни ефекти који су могли или ус били изазвани заробљавањем Мурата. Они су неминувано доносили морално и борбено слабљење турске војске. Такав шок турска војска би тешко поднела уз сталну опасност да дође до потпуног расула. Ово су Срби веома добро знали.¹¹

На основу наведеног, идеја да се по разбијању левог турског крила делом одабране тешке коњице разбије сам центар турске војске и убије Мурат има пуно основа. За такав задатак је било неопходно одабрати добровољце и најбоље витезове који су тај део задатка без *икаквог одсјуйања морали да изврше*. Онај витез који је тај одред одабрао, водио и њим командовао је *Милош Обилић*. Могуће су и друге верзије, али оне не би толико одговарале духу витешке части у целовитости овог догађаја.

Уживљавајући се у ситуацију да су српски витезови које је водио Милош Обилић заробили Мурата, и да их подстичу дате заклетве и витешки идеали части, те да је успостављена својеврсна пат позиција по основу заробљеног цара Мурата; наилазимо на следеће могућности даљег тока догађаја.

Мурату је предочено да *мора бити погубљен*, било да му се одсече глава било да изврши самоубиство. Самоубиство му се нуди као могућност из поштовања његовог *царског достојанства* и гест *части* српских витезова.¹² Одсецање Муратове главе би за њега и турску војску била велика *срамота и понижење*. Расецање утробе као чин самоубиства је болно али и више достојно њега као турског цара.

Иако је све наведено у сфери претпоставке која би била у духу витешке части, треба напоменути да се у те претпоставке веома логично слажу многе познате чињенице из овог боја. Међутим, неоспорно је једно: Овакав или сличан садржај догађања око Муратове смрти и самог тока Косовске битке, *може да објасни* зашто су Турци тежили да *се овакав догађај завије велом тајне*.

Све ово је требало избрисати из прича и препричавања. Све заробљене српске витезове са кнезом Лазаром је било неопходно побити. Турцима запретили најсуровијим казнама ако било шта о

¹⁰ Види: М. Поповић, н. д., с. 100.

¹¹ Значај обезглављивања непријатељске војске је увек био изузетно важан а често и пресудан за пораз и расуло војске. Срби су имали диван пример у битци на Велбужду 1330. године. Тада је цар Душан директно напао на сам центар бугарске војске са циљем да зароби или убије бугарског цара Михајла Шишмана.

¹² Слични поступци су обавезно дозвољавани заробљеним самурајима да би харакири поступком спасли своју част. (Прим. РР).

томе кажу, запишу или на било који други начин одају. Водити даље битку са осталим делом Српске војске није било потребно нити је имало смисла, чак је постојала опасност од потпуног расула Турске војске.¹³ Ретке су војске које су по губљењу војсковође остајале војнички хомогене и извојевале победу. Ни Турци ту нису изузеци, посебно ако су на туђој територији где увек постоји страх од заробљавања и трагичних последица које су могле да им се догоде. Имајући све то у виду, Бајазит је повукао војску са Косова назад ка Једрену.

У целовитости Косовске битке и њеног централног догађања око Муратове смрти, посматране кроз наведене али и веома могуће претпоставке; *вишеиштво и часи* Милоша Обилића има своје најзвишеније вредности. („Милошев одлазак на Косово поље да убије турског цара Мурата и да разбије и победи турску силу те тако да сачува част, образ и достојанство своје нације, (је) тако идеалан и јединствен пример у историји човечанства.“¹⁴

Оне се огледају у следећем:

Прво, вероватно је њихова идеја да треба убити Мурата, и да се за тај најтежи и најважнији задатак у целој битки морају одабрати најбољи витезови који желе и могу без обзира на цену да изврше наведено дело. Он је уједно њихов војвода и све тече под његовом командом;

Друго, Милош се пред Лазаром заклиње да ће убити турског цара Мурата, знајући да га чека сурова смрт. Он се унапред жртвује без икакве шансе да преживи иако то у коначном не мора. Он дакле *свесно*, а ради општег вишег циља од којег зависи исход битке *иде* у *сигурну смрт*, али и вечну славу уколико успе.

Треће, Он представља уједно ратника, старе српске али и витеза нове хришћанске вере, и обе се у њему спајају и свака на свој начин наставља трајање, кроз хришћански војнички дух и Видовдански култ. Милош је јуначким чином заробљавања цара Мурата учинио изузетно дело. Оно је појачано витешким гестом кроз понуду Мурату да сам себи одузме живот.

Четврто, Милош је вешто принудио Мурата да изврши самоубиство. Међутим, он се уједно сам жртвује Богу Виду као насилник, освајач, тиранин и непријатељ. Тако да је Милошев мач чист, као мач Божије правде, мач који је изнад главе Мурата као претња сваком злу али и симбол части, истине, вере и правде.

Петто, сам чин оваквог Муратовог жртвовања за који су бар једним делом знали Турци, за све њих је био поражавајући а за целу

¹³ Поред пострадаога цара Мурата, убијен је Јакоб по налогу Бајазита, у боју је погинуо и велики везир и доста других бегова и старешина.

¹⁴ Види: Ђорђе Бакић, Његошева филозофија права, Издавачка књижара „Славија“, Београд, 1936, с. 79.

војску срамотан чин. Управо због самог акта али и због тога што се то догађало у сред њихове војске а да су сви немоћни било шта да учине. Турци са Бајазитом на челу ту присуствују као посматрачи пуни стида што су дозволили да им се цар зароби и тако поражавајуће *самосатише*.

Шестио, што после Муратовог самоубиства нема предаје, већ се сви боре до смрти; и

Седмо, што се може рећи да је такво витешко дело по својој садржајности, етичности, јунаштву и пожртвовању, јединствен пример уопште у светској историји, те да му нема равна ни у примерима грчких јунака како је навео византијски историчар Дука.

Иако Срби прихватају оне једноставне верзије Милошевог дела, као услова наметаног од турске стране, они као да осећају да то ипак није било тако. Наш народ као да је знао да турска тајновитост крије нешто много важније, часније и витешки достојанственије. Отуда у народу Милошево уздизање на виши етички план.

Он је национални представник идеалне вишешке славе и часи.

Историјско постојање Милоша Обилића није доказано, као што се не зна ни име тог витеза који је убио цара Мурата. Он није познат ни као властелин, мада је могао бити неко из дела српске аристократије витешког звања. Витез највероватније јесте, јер други то никако не би могао урадити. Али, витез је могао постати сваки јунак који се истакао у борбама којих је било када су у питању Турци, и то неколико веома значајних пре Косовске битке.

Тако је витезом могао постати неко из народа, што не умањује значај нити важност порекла. Та могућа двојност Милошевог порекла увек је служила као подстицај народним вођама, његовој аристократији, али и сваком другом обичном човеку који је могао да се покаже јунаштвом и пожртвовањем у свакој битки или боју. Милош је тако био узор у време рата и богатијем слоју и обичном народу.

Његово име и презиме се временом мењало, да би коначно у народу било опште прихваћено као *Милош Обилић*.¹⁵

Турске верзије презимена као „Кобила“, „Кобиловић“ или „Копиловић“ имали су више подругљив и потцењивачки смисао и обезвређивања нашег јунака као и свих осталих јунака и витезова са Косова. Уколико су Турци хтели да његово презиме вежу за „кобилу“ дајући наведена подругљива презимена, Срби су само изостављањем првог слова „к“ добили основу фонетски сличну појму „оби-

¹⁵ У Хиландару је 1803. године најпре насликан лик Милоша Обилића са оролом и натписом „Свети Милош Обилић“, а затим се налазио у неким другим црквама. Види: Леонтије Павловић, Култеви лица код Срба и Македонаца, Народни музеј у Смедереву, посебно издање, књига 1, Смедерево, 1965, с. 191–194.

ља“ што је једно од три посвећености или моћи *Боџа Вуда* (Бог *Обиља*, *свeтлостии* и *јунашiiва* – рата). На тај начин народ је повезао култно и јуначко у Милошу Обилићу са Видом и Видовданом. (Стиче се утисак да је народна свест направила идеалну целину кроз *сiој* старе Српске вере Видовданског ратничког култа, хришћанске вере у духу светих ратника, нашег светосавља и српског витешког кодекса.)

Уколико је сам народ извео презиме *Обилић*, турска подружљива презимена ту нису могла ништа више променити. Име Милош је народно, али може да асоцира „да смо МИ ЛОШИ ако не идемо његовим путем – путем ОБИЛИЋА.“ (Прим. РР)

У Видовдану је народ био толико упоран да одржи његов основни дух да је српска православна црква коначно морала прихватити Видовдан као наш највећи национални војнички празник. Међутим, неки унутрашњи осећај националног достојанства и части, није дозвољавао да се Видовдан као такав слави све док се не *ослободи Косово и Газиместiан* (место части)¹⁶.

Управо целовитост узрока због којих је народна свест уздигла Милоша Обилића у највиши етички витешки план, могу да подстичу да се и тумачења комплексности правих догађања на Косову једним делом коригују, тим пре што је Косовска тема увек инспиративна, тајновита и моћна.

Кроз народне песме о Милошу Обилићу временом је стваран и створен један узор мушкарца, витеза и националног јунака. У њима се исказује његова отменост аристократског духа пуна достојанства, озбиљности и честитости карактера; високе части, снажне воље и јунаштва; личност пуна родољубља, отачествољубља, и националног поноса; човека мушке снаге и мучевне лепоте. Његова храброст се испољава на прави начин са *iуно моралног садржаја и циљева*. Милошева храброст је веома *ефикасна, мудра и разложна*; то је храброст која краси његов витешки и ратнички дух.

*Јунашiiво Милоша Обилића носи високе еiiчке вредностии срiског средњовековног виiешiiва, iуног iравде, одмереностии, частии, милосрдностии, великодушностии и љубави. За наш народ је важно и iио да се Милошево јунашiiво манифестује кроз национални и лични iонос, кроз високо осећање националне и личне частии, националне и личне слободе, кроз осећање мушкостии и сiремностии на iожрiивовање.*¹⁷ Све његове врлине су узвишене: националне-срiске, мужевне-људске и виiешке-раiиничке.

¹⁶ „Газиместан“ је сложеница из две речи: „*Газ*“ што на турском значи *виiез*, и „место“ што је српска реч. Према овоме „*Газиместiан*“ значи „*виiешко местiо*“. Оно подразумева да је то и *местiо* витешке *частии*. Све што је повезано са Косовом је у одређеном смислу у духу части: *Косово iоље – као iоље частии, и Газиместiан – као местiо частии*.

¹⁷ Види: Студија Др-а Николаја Велимировића, Филозофија Његошева, с. 130.

Узор и идеал Милоша Обилића је негован, одржаван и поштован и у народној свести народном мудрошћу, митом, предањем и поруком. Милош је уобличен у трајан образац сваком Србину мушкарцу и војнику, али и свакој Српкињи каквог мушкарца треба да воли и поштује. Овакав идеал витеза на најлепши начин исказао је Његош у „Горском вијенцу“. Његова етичка величина нашла је у овом Његошевом делу пуну садржину и поруку. Његош Милоша узима као *идеал човека и витеза*. „Овај витез је за нашег песника једна врста божанства“ наводи Димитрије Калезић. Његош као да свима посебно војсци поручује:

*„Су чим ће те изаћ њрег Милоша,
и њрег груђе српске вићезове?“*

Витештво Милоша Обилића је разлог што се Срби њиме поносе, диче и одушевљавају. „Обилић, витез без мане, стајао је верно уз светог Лазара, што значи, стајао је верно уз политику националну.“¹⁸

Може се рећи да је он, ако не једина а оно наша највећа звезда током робовања под Турцима, која носи „Свету Милошеву Правду“. Таква истинска веза између јунаштва и правде исказана је кроз мисли владике Николаја Велимировића који каже: „Јунак се не свейи, но он свейи Правду!“, „Освейи! Да освейи њравде. Херој се не свейи но он свейи!“¹⁹

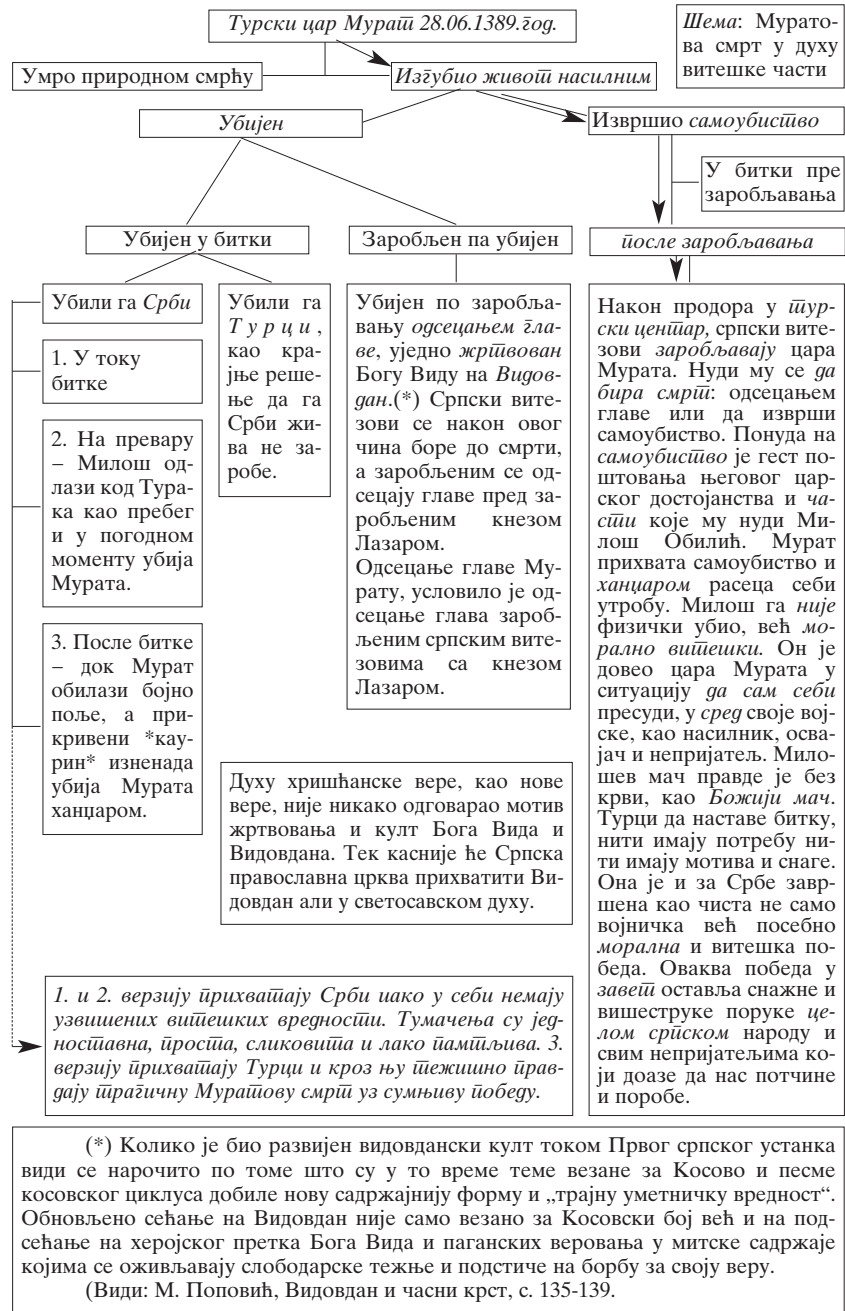
Милош је тако представљен и прихваћен као витез најузвишењијем смислу, витез који је сав усмерен правди. Његова душа је чиста, прека, истинита, праведна, бескомпромисна али и продуховљена, побожна – као таква она представља идеалну целину. Управо због тога Милош ће увек бити слављен међу јунацима. Њему ће се сви дивити. То казује и Његошев стих:

*„Обилићу змају о҃њевийи,
ко те гледа блијешийе му очи,
Свагда ће те свейиковийи јунаци.“*

¹⁸ Види: Студија Др-а Николаја Велимировића, н.д., с. 169.

¹⁹ Види: Студија Др-а Николаја Велимировића, Религија Његошева, Издање С.Б. Цвијановића, Београд, 1921, с. 177.

МУРАТОВА СМРТ ТУМАЧЕНА У ДУХУ СРПСКЕ ВИТЕШКЕ ЧАСТИ

У српској и црногорској војсци су биле уведене златна и сребрна Обилића медаља за храброст. Оне су додељиване само у рату за дела у којима се показивала изузетна храброст и јунаштво. Милош је приказан *полукренути леђима* а ликом са профила, са витешким шлемом и оклопом, са штитником за раме у рељефном облику главе лава. *Његов љути као и његово дело је јединствено и најчасније*. Његов лик, и као да опомиње, храбри; да покреће и подстиче на јуначка дела; али тај лик као да прекорева колебљиве и плашљиве, као да сажаљева кукавице, као да презире издајнике. Није заиста случајно што му је лик на медаљи овако представљен.

Многи народи имају своје личности којима се они диче и поносе, али то је њихова ствар уз наравно сво поштовање њихове историје културе и традиције. *Срби имају ОБИЛИЋА. Његов љути је дозвољен свима без обзира на звање и знање, на сирину и професију, на порекло и синајус, на богајство или сиромаштво, на друштвени уред или друштвену периферност, на младићке године или зрело доба. За нас као народ увек постоји љути вишеишке славе и части, љути појривовања за веру, слободу, оцабину и Српство, свакако у духу данашњег времена и националних осећања.*

Међутим, Милошев дух части по својим основним етичким вредностима, као да универзално важи за сва времена и према сваком непријатељу на нашим вековним просторима и огњиштима. Дух Обилића ће се јасно показивати током Првог и Другог српског устанка, кроз дугу витешку борбу Црногораца против Турака, у балканским а нарочито током Првог светског рата.

Као уверљив и сликовит пример, може да послужи следећи догађај. Када су војници артиљерци по наређењу команданта ископали велике раке *иза њеког гробља* недалеко од *Пећке њапријаршије*, и у њих слагали делове топова, тужно се растајући са њима уз љубљење и миловање цеви, један од војника је рекао: „*Зар да ти ја својом руком ископам раку – Милошу мој!*“ Овај пример као и многи други су уверљиви докази колико је јуначки и витешки култ био усађен у народу и војсци у оно време, да се он преноси и *на њој*, односно *на све њојове* којима су се прослављали на Церу и Колубари, али и у биткама Првог и Другог балканског рата.²⁰

На *Цетињу* је раније постојала *Обилића њољана*. (Данас се на том простору налази касарна.) На тој Обилића пољани су се својевремено окупљали ратници, војводе, кнезови и сердари, и узимали *завети* за витешка дела да би са њима имали „су чим изаћ пред Милоша и остале српске витезове“. После бојева на тој се пољани додељивала Обилића медаља, али на посебан, рекли би специфичан и јединствен начин. Уз присуство народних и племенских главара,

²⁰ Опширније: Б. Нушић, Деветсто петнаеста, Новинско-издавачко предузеће „Јез“, 1958, с. 317–318.

војвода и ратника, *књаз Никола* би окачио медаљу на једну грану уз напомену да изађе и узме је онај који мисли да је заслужио и да је ње достојан. Према томе, само онај који се највише истакао јунаштвом у боју и кога је племе оценило као таквог могао је да изађе и узме Обилића медаљу. Треба при том имати у виду да је Његош иницирао установљење Обилића медаље, поред осталог и због тога што је по њему *Милош Обилић осџао као несаломљен и нейобеђен дух нације*.

Официри српске и црногорске војске су васпитавани на високом вредностима нашег *вишешија и духа Обилића*. Питомци Војне академије Краљевине Србије и Краљевине Југославије су на делу изнад улаза у главну капију зграде Војне академије имали прилику да гледају *Милошев лик* који их „стално посматра и прати, храбри и подстиче“. Сва остала витешка знамења и орнаменти на тој згради и данас постоје²¹ и трају, подсећајући на етичке, моралне и војничке вредности *официрске војничке и вишешке часџи*.

Многи Срби у расељавању држе до својих националних вредности и проносе култ и дух наших великана и јунака. Тако је и Никола Тесла чак и у старости знао да „у сред ноћи, на тридесет трећем спрату хотела „Њујоркер“, запева уз гусле о Марку Краљевићу и Милошу Обилићу“.²²

Колико је Косовски бој имао поштовање у *Енџлеској* да се чак једно време славио Видовдан а да су студенти на *Оксфорду 1617*. године изводили драму „*Косовска биџка*“ приказујући витешко дело Милоша Обилића.

Наша обавеза је да поштујемо, негујемо, и у себи одржавамо и развијамо узвишене војничке врлине и вредности части Милошевог духа и садржаја. У борби за слободу, веру и отаџбину нашег народа, *Милошев идеал оџијао је и узносио људе ка великим џаџириоџским делима*.

Опасно је заборављати и сматрати основне вредности части превазиђеним и непримереним времену. У том смислу вреди се навести мисао која каже:

*„Преџи су само нуле ономе ко им се као нула џридруџи,
као бројка сџани им на чело џа ће и нуле имаџи вредности.“²³*

потпуковник Раде Раџић

²¹ Зграда у којој је за време Краљевине Србије и Југославије била Војна академија налази се на углу улица Немањине и Генерал Жданове. Својим централним делом, где је главна капија са бочним улазима, окренута је средини раскрснице те две улице.

²² Види: Мр Бранислав Јовановић, Никола Тесла о рату и миру, Војноисторијски гласник, Војно-историјски институт Београд, 1–2/1993, с. 215.

²³ Герхард Милер, Види: Мисли 1000 мудраца Света, с. 391.

ПРАВОСЛАВНА МИСАО И НАУКА НА ВОДОДЕЛНИЦИ СТВАРНОСТИ И ЖИВОТА

Бавећи се феноменом „помодних култура“ Мирча Елијаде на једном месту пише: „Код помодних култура запањује што није важно да ли су чињенице којима се баве и њихово тумачење уопште истините. Оно што је у моди не може уништити никаква критика... Њихова популарност, нарочито међу интелекнцијом, открива понешто од незадовољства западног човека, његових побуда и чежњи“.¹ Данас се више не може говорити о „незадовољству“ савременог човека-интелектуалца. Процес отуђења од идеја духовног витализма, свест о ништавном положају у системима данашњих друштава, место истинске науке на скали тренутних вредности итд., све то укупно срзава наш однос према животу.

Подсетио бих и на то да је, у оквиру помодних кретања, током нашег века раних шездесетих у Паризу владала огромна популарност часописа „Планета“ и један од његових сарадника, за нас посебно занимљив, био је Пјер Тејар де Шарден. Пример Француске овог времена врло је погодан модел за сагледавање процеса односа према савременој науци, култури, уметности итд. Наиме, владало је огромно незадовољство с истрошеним облицима историјског хришћанства, доминирале су поједине идеје и бројни калупи: осећај бесмислености човековог постојања, отуђење, опредељење, прилике, историјски тренутак и др. У то време Сартр је говорио о идеји слобде која се крајем педесетих година и времена алжирског рата претварала у чињеницу њене безначајности. Заправо, то је пример када се сложени и трауматични историјски догађаји рефлектују негативно и постају покретача тешке болести интелектуалаца. Као што је познато, Шарден инече језуита, теолог, философ и палеонтолог није доживео своје књиге, јер су га у томе омеле римока-

¹ Mircea Eliade, *Okultizam, magija i pomodne kulture*, Zagreb 1983, 13–14 – превод с енглеског.

толичке црквене власти. Постхумно овај необични мислилац и научник доживео је огромну полупарност, не само у Европи него и Америци. Заморене интелектуалце Тејар де Шарден је привукао својим оптимистичким идејама, поверењем у живот и човека. Оне је на Западу први хришћански аутор који је неупућенима и атеистима постао прихватљив и они су коначно знали о чему говори један хришћанин. Популарност овог аутора, М. Елијде објашњава чињеницом што је успео да своју веру изложи научно и у складу са животом. Такође, он истиче да је разлог велике Шарденове популарности способност повезивања науке и хришћанства, оптимистички поглед на човекову свеукупну егзистенцију и што је веома битно наглашавање првобитне светости природе и живота.²

Код нас православних поменути модел Француске могао би се разматрати, с том разликом што појаве спајања науке и њених посебних дисциплина с вером и теологијом и довођење ове синтезе у раван стварности и живота започиње још у Русији друге пол. XIX и прве пол. нашега века, а егзистира и у руској емиграцији чија је духовна елита углавном била концентријасана у Паризу, а затим и у Њујорку. Трауматични историјски догађаји нису увек повод процеса ентропије идеја интелектуалаца који делују после следа такве догађајности. На пример, од Маричке битке 1371. године трауматични догађаји и велики полет духовности и средњовековне учености представљали су јединствен анахрони процес стварности и перспективе даљег живота духовности која одувек делује у оквиру стварности, али изнад ње – у животу. Исте године када и наговештај катастрофе православног балканског света, српски преводилац инок Исаија преноси на српскословенски језик „Ареопагитски корпус“, свакако дело једног од најученијих хришћанских писаца средњег века. Затим, следи и огромна експанзија превођења појединих монографских књига и зборника с посебним списима или одломцима из најзначајнијих светоотачких аутора.

У овом случају модел има историјску важност за историју кратког временског трајања, а духовне вредност хришћанства уграђују се у историју и на разне начине делују животно, од свог настанка до данас. Свештеник Павел А. Флоренски (+1937) мученички пострадао за веру током Стаљинових чистки, чије дело је остало недовољно познато у ширим богословским а посебно православним интелектуалним круговима, данас је веома популаран у руској философској средини. Он није био само популаризатор синтезе православља и модерне науке, него савремени стваралац чије бављење разним научним областима и богословљем представља нови концепт и приступ науци уопште. Радећи на истраживањима у области природних наука, о. Павел је тежио егзактном познању, и у том смислу био

² О Пјеру Тејару де Шардену: Исто, 23–25.

је тип веома близак натурфилософској мистици Ренесансе. Међутим, оно што га чини аутентичним православним мислиоцем, свакако је базирање егзактне и хуманистичких наука на православном хришћанству и покушај подвига ка црквености. Као један од руских символиста, радећи на концепцији енергијног симбола као елементу конкретне метафизике, Флоренски је настојао да своје идеје ослони на богословље исихазма св. Григорија Паламе и учење о благодатним Божанским енергијама. Сам по себи пример показује витализам о. Павла да достигнућа савремене науке, на коју се на посебан начин ослања, повеже са догматиком исихастичких сабора из XIV века. Без обзира на успех, покушај је вредан пажње. Пре свега, ми данашњи православни догмате Цркве доживљавамо механички, као идоле које поштујемо али се њима озбиљније не бавимо. Заправо, својим односом према светоотачком предању умртвили смо могућност њихове актуелизације и живог укључивања у токове наше духовности. Кроз бројне студије и уџбенике школско-богословске оријентације догмати су представљени појмовно, тако да нам остаје да се тих формулација придржавамо у случају потебе пригодних образлагања појединих аспеката вере. Дакле, без осећаја за догмате, осећајности њиховог доживљаја нема ни стваралачке интуиције за њихово дубље разумевање и довођење у везу са свакидашњим животом православних верника. Креативни приступ догматима и свеукупној црквености тражи човека стварности. Наиме, нас овом приликом занима научник и интелектуалац упућен и урођен у токове своје савремености. Стварност је наука која се налази пред нама, чије резултате схватамо и радимо на њиховом остварењу. Животна перспектива сваке, па и савремене науке, је покушај њеног структурног укључивања у токове вековног човековог искуства, а тиме и покушај грађења њене *целовийности*, тј. више синтезе. Заправо, вишом синтезом сматрамо органско сједињавање појединих елемената знања и осећање за грађење јединственог научног приступа схватања света и научног истраживања. Такав прилаз Истини тражи огроман напор, односно подвиг у границама стварности и духовну потребу живота и изнад те стварности. Размишљајући о проблему универзалне науке и више синтезе А. Ф. Лосев на једном месту вели: „Из уверености у будућу победу може се црпети снага за самоограничење (подвиг – М. Л.) у садашњости (стварности – М. Л.).³

Разне подвојености унутар, на пример, сродних хуманистичких наука, најпогодније је превазилазити примерима и чињеницама. Написано је исувише теоријских расправа и чланака о разним методологијама, међутим подвојености су умножаване, диференцијације појединих дисциплина и раздробљавање јединственог организма

³ А. Ф. Лосев, „Мне было 19 лет“, Дневники – письма – проза, Москва 1997.

науке кренули су у недоглед. Историограф нашег века Л. Февр, посматрајући историју као науку која се бави проучавањем тоталитета друштва сматра: „Новину над новинама представља чињеница да се борба води на једном месту окупљања свих истраживања: једна једина наука се нашла лицем у лице са осталим наукама“.⁴

Комплексност појединих истраживања из области православног сликарства, на пример, захтева поред традиционалне историје уметности и појединих сфера богословља, укључивање и других области науке. Својим студијама из иконографије и природних наука, пре свега физике, о. П. Флоренски је показао успешан пример постизања научне синтезе у циљу стварања представе о разним елементима и могућностима проницања у тајну изучавања овог аспекта уметности и сакралне предметности. Укључивање физике у стидији о. Павела о „Обратној перспективи“ не смо да је успешно примењено, него своје теоријске природонаучне основе може усагласити са одговарајућим светоотачким списима.

За ову прилику одабрали смо краћу анализу познатог дела св. Максима Исповедника „Одговори на питања упућени Таласију“.⁵ Да истакнемо и то да су, барем на основу нашег увида, поједини врло кратки одломци овог списка ушли и у неколико српских исихастичких зборника (хиландарске и др. провенијенције). Св. Максим у питању бр. XIII даје теоријске претпоставке могућности проучавања материје, од егзактних до духовних димензија, мада њега занима овај други аспект. Заправо, заснивајући своја схватања на стоичком учењу о „семеним логосима“ заложеним у све створено, односно „логосима“ као унутарњем смислу, идеји или принципу свега постојећег. О томе св. Максим казује: „Логоси свега створеног припремљени су у Богу пре настанка времена... и мада су невидљиви они се од стране човека мислено (умно – М. Л.) сазерцавају посматрањем створеног. Јер сва Божија створења, уз неопходно искуство дужни смо умно сазерцавати, а логоси у сагласностима с којим су добили биће откривају нам у свакој материји тајну циља Божанственог промисла“.⁶ На једном другом месту св. Максим пише да је проклет сваки који се није научио дубинском проницању у тајну створениг,

⁴ Фернана Бродел, Списи о историји, Београд 1992, 34 – превод с француског.

⁵ Св. Максим Исповедник (580–662) родио се у Цариграду, где је имао прилике да стекне изванредно образовање. Постао је монах у једном манастиру у Хрисопољу. Током боравка у Северној Африци интензивно је учествовао у борби против монотелита. Године 653. био је заточен због своје ортодоксије а потом прогнан у Тракију. У Цариград је поново враћен 662. године, а затим поново прогнан, и на крају послан у прогонствна на Кавказ, где је убрзо умро. Позната су му дела: *Питања и одговори Таласију, Мистагогија, Расправе с Пиром, 400 глава о љубави, 200 Гностичких глава*, и др.

⁶ Творения преподобного Максима Исповедника, кн. II, Москва 1993, 47 (питање XIII) – превод с грчког.

јер се умним сагледавањем тајне материје сазерцава каузална веза и смисао њеног стварања и створености. О томе он вели: „Материја својим деловањем тражи проницање у њену тајну и као да јавља онима који поседују *духовни слух* свој Узрок... то и јесте „невидљиво Божанско“, које се мислено сазерцава од стварања света“.⁷

Као што се види, св. Максим Исповедник наглашава крајње богословске домете пручавања, тј. духовне активности сазерцавања материје. Међутим, препоручује „посматрање створнеог“ а то је немогуће, како исти аутор каже „без неопходног искуства умног посматрања“. Богословска теорија о суштини и назначењу материје представља пример отворене науке о феноменологији, функцији и етнологији свеукупног материјалног света. То је само један од безброј примера пуне актуелности светоотачке мисли, доказ њеног живота, и откривање потребе да се новим стваралачким приступима организам науке развија.

У ери покушаја успостављања тоталног економизма и материјализма православље, барем у оквирима своје научне мисли, може бити врло активно укључено. Наиме, православље није само етика, аскетизам ради аскетизма, психологија пијетистичког доживљаја исправности у вери итд. него нешто што може захватати све области човековог живота. Богословска мисао мора отимати овај свет од њега самог и постављати га на ниво потенцијала живота. Проблеми начина привређивања или теорија „философије привреде“, како је ову делатност формулисао о. Сергеј Булгаков, заслужује утемељен приступ православној онтологији, космологији и антропологије светих отаца. Наша епоха свела је свет на привреду, а човекове могућности и моћ на економски капитал, крађу као најunosнију привредну грану итд. У контексту православног поимања, привреда је акт борбе и активност човечанства у борби са стихијским силама природе. Циљ те борбе и подвига је заштита и развој живота, очовечења природе и њено претварање у потенцијални човечански организам који стреми обожењу и проображењу.⁸

Православна мисао као да се услед постојећих околности које руше старе концепте односа Цркве према свету у којем делује закона у оквиру „историјског тренутка“. У тој декадентној атмосфери мисао и схватање се провинцијализују. Изгледа нам као да су тренутни, истина опасни и огромни проблеми једино важни и постојећи у овом свету. Стварност православних мисаоних преокупација делује безнадежно и попуњава је активност праћења политичких и културних новости и страх од перманентних претњи политичке, ратне, финансијске и других манипулација. Проблеме не можемо

⁷ Исто, 47.

⁸ Погледати: С. Н. Булгаков, *Философия хозяйства, Трагедия философии*, Москва 1993, 49–95.

занемаривати јер су акутни и траже перманентну борбу, али сасвим сигурно наша мисаона ангажованост мора бити адекватна симетрија равнотеже између активности духа на решавању тренутних проблема и стварању вечне перспективе живота православља. Наиме, светоотачко богословље је у своје време доносило мисао с предушом пута спасења. И савремена православна мисао и модерна наука утемељена на истим основама мора деловати активно у односу на тоталитет живота. Заправо, наш човек очекује духовну мисао и науку којом се преошћује безнадежност, отуђење, осећај бескорисности и бесциљности.

Њакон Милорад М. Лазић

СРПСКИ СВЕТИ ХРАМОВИ И КОСОВСКИ БОЈ У „ПУТОПИСУ“ ЕВЛИЈЕ ЧЕЛЕБИЈЕ

Једно од најзначајнијих дела класичне, односно, османске турске књижевности свакако је „Путопис“ Евлије Челебије највећег османског путописца који је шездесетих година XVII века крстарио нашим крајевима и бележио оно што је тамо видео и чуо, комбинујући своја ранија сазнања са новостеченим и пропуштајући све податке кроз филтер личног доживљавања и утисака.

Челебијина опсежна приповест, доцније објављена у десет засебних великих књига, далеко је од објективног сведочанства и готово на свакој страници преплићу се стварност и машта, конкретни догађаји и сновиђења. Али, у сваком случају, она је сведочанство једног времена и данас сама по себи својеврстан историјски извор који је досада доживео неколико издања, прилагођених широј публици, те треба имати у виду да, упркос томе што подлеже озбиљној научној критици, има немали утицај на читаоце.

Утолико је за нас Србе тужнија чињеница да чувени турски ходољуб најчешће није имао обичај да помене какав српски манастир или православну богомољу на које је, по природи ствари, морао наилазити путујући пределима Старе и Јужне Србије и осталих српских земаља, док је истовремено преувеличавао број џамија и дервишких текија и често до најситнијих детаља описивао свако тамошње стециште муслимана.

Тако, „захваљујући њему“, сазнајемо да је Београд 1660. године имао укупно девет грчких, јерменских, српских, бугарских и јеврејских богомоља, а чак двеста седамдесет џамија.¹ Исте године, Евлија је у Сарајеву побројао 177 исламских богомоља, док други извори наводе да их је било око сто. О сарајевским црквама из поменутог

¹ Према научним проценама, у Београду су 1688. године постојале 52 џамије, види: Дивна Ђурић-Замоло, *Београд као оријентална варош под Турцима*, Београд 1977, 21.

путописа сазнајемо само „да су малене и да ниједна нема звоник“.² Скопље је наводно имало сто двадесет великих и малих џамија, иако се, с обзиром на постојање шездесет и пет махала у овом граду тога времена, може претпоставити да је било исто толико и муслиманских верских објеката. Што се пак црква тиче, Евлија само вели како се у граду налазе „јерменске, бугарске српске и јеврејске цркве“.³

Каткад врло минуциозан у опису извесних места која нису могла имати особити значај, Евлија Челебија пропустио је да опише град Пећ, седиште Српске патријаршије, обновљене читав један век раније, као што је пропустио да види и опише, средњевековни престони српски град Призрен.

Ваљда каквим чудом, обрео се у Охриду и дрзнуо да својим казивањем овековечи тамошње православне храмове, како их је лично схватио и доживео: *Овдје њосѣоји шесѣи хришћанских манастира који су у њако добром сѣању, њако уређени и насѣањени да у сваком има њо чеѣрдесѣи до њедесѣи калуђера-ѡаѣријарха* (тако!). *Од свих су најбођаѣији манастир ѡаѣријаршије и лаѣински манастир. Каг ујуѣру и увече из месијанске кухиње издају храну ѡѡовима, ѡада они дијеле обилну храну и муслиманима.*⁴

Од опште слике и утиска о српским православним храмовима штрчи опис манастира Маржић. *Овај сѣарински манастир лежи на високом бријеђу који окружује ријека Лим. То је уредан манастир чеѣвороуђаонођ облика с разноврсним куѡолама као какав ѣрад, а сав је ѡокривен чисѣим оловом. У њему има ѡѣи сѣѡѡина калуђера; околни сѣановници су Срби и Буђари. Калуђери ѡослужују ѣосѣе од свеђ срца; не дају им ни да скину ѡокриваче и ѡорбе својим коњима и сами их ѡимаре. Коњима дају храну а ѡудима чисѣе ѡаѣуче и даннођ сѣѡје на услузи. Сваком доносе јело и ѡиће ѡ ѡри ѡуѡа дневно. Калуђери овођ манастира су се за Гази Худавендиђаровођ времена ѡкорили Царсѣву и ѡу осѣали. Манастир има мнођо задужбина. Овамо долазе сви они који су се завјеѣѡвали ѡ, како кажу, „за ѡубав Исусове вјере“ бесѣлаѣно ѡослужују ѣосѣе храном и чине им услуђу доносеѣи им брокаѣине, свилене и ѡзлађене јорђане и красне ѡресвлаке.*⁵

Сем наведених одломака, српски православни храмови у Путопису Евлије Челебије тек узгред се помињу једино у Новом Пазару и Приштини.

Можда би за Србе било боље да о њиховим светим местима славни путописац уопште и није писао, јер овако неупућени читао-

² Хазим Шабановић, *Евлија Челебија – Пуѡѡѡис*, Сарајево 1967, 118.

³ Исто, 285.

⁴ Исто, 557.

⁵ *Евлија Челеби – Пуѡѡѡис*, 387–388.

ци могу помислити да их је у седамнаестом веку било само толико колико о њима Челебија сведочи.

Говорећи о Србима, на једном месту каже: „*То је један сџари хришћански народ, чак су и Јеванђеље превели на свој језик.*“

Ето, ти Срби о чије се светиње тако тешко огрешио, помињући његово дело, нека буде да се данас Евлији Челебији хришћански одужују!

Још један узредни помен неког од наших манастира прати опис изгледа турбета султана Мурата.

„*Идући пољем Косовом обалом ријеке Лаба послили смо место на коме је мученички погину Гази Худавендигар. У томе усамљеном мјесту под високим кубетом сахрањена је ујроба сиоменушод султанана. Али унуираињосиј турбеиша није била чистија. Кад је по видио наш зосодар Мелек Ахмед шаха расрдио се. Ја сам, сиромаш, рекао: – Мој зосодару, Срби су на име проклејника Милоша, који је убио овога шаха, подигли пријеко у планини један манастир у коме се налазе кандила окићена грађуљима и разноврсне кадионице јуне амбре жестиоке као мошус. У њему калуђери даноноћно служе манастирске зосије који долазе и одлазе. Заужбине пога манастира су врло просиране и богаје. Турбе наше шаха-газије међушим, нема ни заужбина ниши свој чувара.*“⁶ Још на самом почетку развоја турске историографије, током османског периода, када се она у недостатку документарне грађе готово искључиво заснивала на усменом предању, турски хроничари писали су о бици на Косову у којој је живот изгубио султан Мурат I, трећи владар од оснивања османске династије.

Овенчан славом највећег мученика, јуначки страдалог у светом рату за ислам, султан Мурат почаствован је једним од Алахових имена – Худавендигар (творац света, прим. Љ. Ч.).

Најпознатије османске приповести о Косовском боју које датирају још с почетка петнаестог века нашој јавности у преводу на српски језик саопштио је Глигорије Елезовић, објавивши одломке из хроника Ашикпашезадеа и Дурсун бега⁷ а потом и из чувеног дела *Озлегалo светиа* Муле Мехмеда Нешрија.⁸

Наведени турски наративни извори, као и потоњи, у својим исказима битке на Косову, мање више, наликују једни другима.

Међутим, о овом важном историјском догађају, на један још мање историчан, али можда занимљивији начин говори Евлија Челебија. Занимљиво је да се код Евлије Челебије нигде не помиње

⁶ Исто, 275.

⁷ Глиша Елезовић, *Турски извори за историју Југословена*, „Братство“, XXVI, Београд 1932.

⁸ Глиша Елезовић, *Бој на Косову 1389. г. у историји Муле Мехмеда Нешрије*, „Братство“, Београд 1940.

кнез Лазар, док се више пута среће име Милоша Обилића који је у свести турског народа до дана данашњег остао упамћен као подли зликовац који није имао храбрости да са султаном изађе на отворени мегдан, већ га је кукавички убио на превару.

Глорификујући султана Мурата и његову жртву у сваком пригодном тренутку, Челебија освајање малтене свих већих места данашњег Космета и Македоније приписује овом владару.

Идући куда га је пут водио и следећи сопствени ток мисли и приповести, Евлија Челебија на неколико места свога путописа помиње Косовску битку, ваљда онако како су му његови сународници оспут причали о њој.

Тако, описујући Митровицу, између осталог бележи: *Овај град је лично освоји Гази Худавендиџар, њо јестѝ султан Мураѝ 1, син Орхана гѝзије. Доцније, у боју на Косову, он је сасјекао седам стѝотина хиљада невјерника. Заѝим, док је он на једном мјестѝу крај ријеке ѝрао мученички ѝођинуле муслимане, ѝодигао се из невјерничке војске један невјерник ѝо имену Милош Кобилић⁹ и убио његово величанствѝво султана Мураѝа.*

По једном другом ѝредању, стѝоменуѝи невјерник је након боја кад је као ѝосланик ѝрѝѝуѝио да ѝољуби руку ѝадишаху, извукао го ханѝар, усмрѝио Мураѝ хана гѝзију, ѝе скочио на коња и ѝобјегао. Многѝбројна војска гѝађала гѝа је с ѝолико оружја, али гѝа никако нису могли оборѝѝи. Једна изнемогла стѝарица рече: „Хеј раѝѝници удриѝе му коња, иначе он је сав у жељезном оклоју ѝа му не може ниѝѝѝа наудѝѝи. Кад је она ѝо рекла, један војник баѝио је снажно једну стѝријелу и он се скоѝрљао с коња и ѝао. Раѝѝници су оѝѝѝили, донијели његову гѝлаву и смрѝили је. Због ѝога овај град Миѝѝровицу називају ѝроклетѝим гѝрадом.¹⁰

Нешто касније, описујући Милешево, Евлија помиње: *Када је Гази Худавендиџар освоји Јегрене, ударио је на овај шехер. Тада му се суѝроѝѝѝавио војвода ѝо имену Милош са стѝо хиљада војника. У боју који се одѝрао на ѝољу Косову, неѝријаѝѝељ је био ѝоражен.¹¹*

Посебно је занимљива легенда дата на почетку описа Струмице, по којој је овај град основао Ајатанѝа, учитељ Александра Великог. Он је помоћу звезда прорекао како ће мухамеданци заузети Струмицу и да ће Струмица доћи у власт султана Мурата, али ће у тој земљи и он погинути. Како Евлија Челебија приповеда, у тамошњим некрополама пронађени су натписи на турском језику из древних времена. Штавише, још у Нојевој лађи говорило се турским језиком, те је тако ваљда сматрано најцелисходнијим да и сам нат-

⁹ У оригиналу: Минкос Коплаки, иначе, у свим турским наративним изворима презиме Милоша Обилића наводи се са словом „К“ на почетку (нпр. као Кобилик).

¹⁰ *Евлија Челебија – Пуѝоѝис*, 267.

¹¹ Исто, 391.

пис над капијом тврђаве у Струмици буде исписан на турском језику.

Евлија даље наводи: *Касније је стварно освајач Струмице Гази Худавендиџар, султан Мурај I био велику бијку са седам краљева на Косову и сасјекао седам стотина хиљада невјерника. Затим је сам изашао да разгледа бојиште и лешеве побијених невјерника. И док је он захваљивао Богу говорећи: „Мој Боже, снага, моћ и побједа припадају само теби, у овој војни има неко чудо“, дошле се између лешева подиго један невјерник по имену Милош Кобилали (тако!), зграбио за шију султана Мураја, ударио га неколико пута ханџаром и усмртио га. По једном другом предању, међу тим, овај невјерник је дошао султану као изасланик и љубећи му руку у царској стотици, ударио га мачем и усмртио. Пришом су и невјерника Милоша Кобилака сасјекли у комаде. Срце Мураја хана сахрањено је у једном маузолеју на обали ријеке Лаба близу шехера Приштинине на Косову, а његов леш су одијели у Брусу и покопали у свијетлом маузолеју код џамије Ески Кајлица. Од тога времена и због тог случаја постоји закон да стране посланике увијек праће са обије стране њега кавџија¹² и да сами посланици морају прво да пагну ничице пред султаном, па им се онда доушља да пољубе један руб царских скупа који је испружен у одножју пријестолоља.¹³*

Тако Евлија Челебија приповеда о косовском миту, који је несрећном игром судбине постао и српска и турска неприкосновена, али нажалост и несазнатљива светиња.

У вези с тим, треба рећи да савремени Турци период своје националне историје од оснивања Османског царства па све до почетка владавине султана Бајазита II (1481. година), услед оскудице у сачуваним документарним историјским изворима, називају „непознато доба“, те тако ни њима ни нама изгледа не преостаје ништа друго до да се хранимо митовима и легендама којима се обилато и Челебија служио, на корист његове верске и националне браће.

Др Љиљана Чолић

¹² Назив за дворјане османских великодостојника.

¹³ *Евлија Челебија – Путопис*, 574–575.

REMI BRAGUE: „EUROPE, LA VOIE ROMAINE“

Centurion, Paris 1992.

РЕМИ БРАГ: „ЕВРОПА, ПУТ РИМСКИ“

**Приказ Оца Патрикија Рансона
(Patric Ranson, 1957-1992)***

Многобројни православни богослови су током последњих тридесетак година упорно настојали на повесној теми *Романсиџа* (*Ро-мејсиџа*) као нужне кључу за разумевање повести Цркве као и европске цивилизације уопште. То су особито Фотије Контоглу, знаменити иконописац, јелински богослови попут оца Јована Романидиса или оца Георгија Металиноса, или још на Западу отац Амвросије (Фонтрије), и са њиме часопис „Таворска Светлост“.

Сама идеја *Романсиџа* допушта нам да разумемо устројство Цркве у време Светих Васеленских Сабора. Правила Светих Апостола не додељују првенство ниједноме епископу, али утачују да су у свакој митрополији епископи дужни да изаберу првога међу њима, да без њега ништа не могу чинити, а да овај, опет, ништа не може одлучивати без њих. Та симфонија (сазвучје, сагласје), то синодално својство обележава устројство древне Цркве. Епископи углавном изабираше за митрополита епископа из врло угледнога града где живе бројни христијани, града који најчешће играше управну улогу у политичкоме устројству Римскога Царства. Различите Патриаршије бејаху установљене на исти начин. Рим би изабран да понесе првенство части зато што бејаше повесна престолница васцелог Царства, а када би основан Нови Рим – Константинопољ, овоме ће, чињеницом својега политичкога угледа као и присуства у њему цара и двора, припасти друго место по важности, испред осталих повесних престолница –

* Објављено у часопису *La Lumière du Thabor* (*Таворска Свећлост*), н° 45–46, 1995., L'Age d'Homme, Lausanne (152–157 стр.). Овај је часопис иначе гласило Православнога Братства Светога Григорија Паламе из Париза.

Александрије и Антиохије. Касније ће бити придружен и Јерусалим – Град Свети, по којему је Господ стопама својим ходио, где бејаше распет и васкрсао, али ће му припасти тек пето место због своје непосредне улоге у оквиру Римскога Царства.

Земљописно и свештено устројство Цркве почиваше дакле на једноме канонскоме начелу – ономе о установљењу помесних синода, оних синода Митрополија и Патриаршија – као и на начелу чисто повесноме, на име на увођењу Цркве у Римско Царство, чија ће важна средишта у знатној мери одредити успостављање Патриаршија и њихово по части сврставање.

То двоструко устројство не додељује никаквога места, колико са канонскога толико и са повеснога становишта, ономе што се данас поима под *hairsivom*, односно врховном влашћу и божанским правом епископа римскога. Са становишта Светих Правила Цркве, постојање једнога епископа или чак митрополита који би се усудио да поступи без сагласности осталих епископа, противно је Правилима Светих Апостола. Са становишта, пак, Повести, место по части што је припало Риму, дато му је из историјских, случајем условљених разлога, а не по заповести Господњој, који је тобоже поверио управљање васколиком Црквом једино епископу римскоме, како граји Ватикан, темељећи се на неистинитоме тумачењу XVI поглавља Светога Евангелија по Матеју. Отац Владимир Гетте (*Wladimir Guettée*) је у XIX столећу најпотпуније изложио разлоге који искључују то тумачење.

Романсиво је, међутим, такође кључ за разумевање онога што се назива шизмом (расколом, расцепом) између Запада и Истока, коју би од данас требало представљати другачије. Богословски и еклисиолошки сукоб који ће се одвијати од IX столећа између богословља Светих Отаца и једнога новог поимања богословља које ће родити схоластику, бејаше заправо један унутрашњи, посве западни сукоб између *Римљана* – Галоримљана, Италоримљана, Испаноримљана, итд., и оних надлежних власти произашлих из варварских освајања, углавном германско-франачкога, с почетка IX столећа.

Ако је сукоб досегао сву своју ширину у тренутку када франачкољубиви папа Никола I, по први пут у Повести, захтева неограничену власт над свеколиком Црквом, изазвавши тада противљење Светога патриарха Фотија Великога, а затим и папе Јована VIII, он (сукоб) ће се проширити на Западу знатно још и преко XI столећа. Све до XIII века забележени су у Паризу трагови осуђивања православнога богословља од стране Свеучилишта. У ствари, 1241. године, цензури ће бити подвргнут читав низ докторских теза из богословља међу којима ће се наћи темељна начела „теогнозије“, богопознања по Светим Оцима Цркве.¹

¹ Видети: *Richard Simon ou du caractère illégitime de l'Augustinisme en Théologie*, du P. Patric RANSON (стр. 15). Учени професори париски осудише поставку (тврђење) по

Најзад, појам *Романси́ва* допушта да се уклони једна од најбесмисленијих предрасуда о Светим Оцима Цркве, наиме оне о постојању *двају светиоошачких боџословља*, једнога *западнога*, а другога *источнога*. Било је, заправо, Светих Отаца који писаху на *латинскоме* и оних који писаху на *јелинскоме* језику, али зато никада није било два различита приступа богословљу. Управо, свођење латинскога богословља на богословље Блаженога Августина Ипонскога, изведено од стране Каролинга, бејаше узрок једне овакве повесне погрешке.

Било како било, *Романси́во* бејаше неоспорива повесна збиља које је дуго својим слатким водама обливало један средњи век наслеђен од варвара, и данас је још увек подесан *концејџи* за тумачење повести Цркве.

Нема сумње да му управо због тога римокатолички богослови стадоше придавати један нови смисао, саздан подоста невешто, али свакако с циљем да обори чак и сами појам *Романси́ва*. Ова појава нарочито је видива у књизи Реми Брага „*Европа, љуџи римски*“, што се недавно појавила код римокатоличкога издавача *Centurion*.

Брагова поставка

Европа, вели Р. Браг, треба поново да постане *римска*: „Културни задатак који очекује данашњу Европу могао би се дакле састојати у томе да она опет постане римска, у ономе смислу којег сам већ изложио“ (стр. 169). Писац чак допушта и то да Византија бејаше и те како *Романска (Ромејска)*: „Христианство није себе сама држало за јелинско или пак за јеврејско, нити су га као таквога сматрале друге цивилизације, већ свакако за христианство *романско*. Сами Јелини, већ од византијскога раздобља, сматраху себе Ромејима, па још и дан данас назначују да је језик на којему говоре – *ромејски*. А муслимански ће свет називати Византинце јелинскога или сиријскога језика – *Румима* (Каурима – неверницима, немуслиманима), док ће Отоманско Царство именовати *Румелијом* оно што ми, заправо, називамо европском Турском“ (стр. 21). Али на то *Романси́во*, оно од Византије – *Ромејси́во*, Браг не пристаје, па његово одређење стога своди на мању меру, ограничавајући га на *Латинси́во* (стр. 21). Истовремено томе *латинси́ву* он жели да сачу-

којој ни човек ни ангел неће никада видети саму суштину Божију, по себи, начело апофатизма Светих Отаца. Мислећи у оквиру августинизма о познању (сознању, спознаји) увек интелектуалном (умном, умственом) или разумском, чак и онда када му је неопходна помоћ нарочите благодати, схоластичари верују у видење Бога *per essentiam*, што је богохулење по Светим Оцима, за које видење Бога (Боговидење) надилази (превазилази, трансцендира) сваки разум или ум (интелигенцију), али никада није *видење* суштине Божије.

ва сва обележја *романси́ва*, зато што сматра да оно собом обухвата јелинско и хебрејско наслеђе: „Држим да ми нисмо и не можемо бити *Јелини* или *Јевреји*, само зато што најпре јесмо *Римљани*“.

Ваистину, ово велико откриће заправо то и није, зато што је уопште познато да Свети апостол Павле бејаше грађанин римски, као што то уосталом бејашу у његово време и многобројни Атињани. Заузврат, чини се да је кудикамо теже тврдити да је Свети апостол Павле био *Латин*, или пак да је на било какав начин имао везе са *Латинси́вом*. Отац Јован Романадис је у својим различитим повесничарским радовима поуздано показао да *латинси́во* бејаше већ готово ишчезло из у култури однегованих сталеза многобожачкога Рима, још од самога почетка хришћанскога доба. Одредити некакво латинство које би било у стању да у себе прими *Айшину* и *Јерусалим*, чиста је уобразиља која нема баш никаквога повеснога смисла.

Несумњиво је да управо изовога разлога *Романси́во* веома брзо поприма у маленој књизи Р. Брага један не историјски већ концептуални смисао. Нажалост, овај изабрани *концепцији* – *идеја груђосиеноси́и*, није најсрећније решење: „Положај другоразредности у односу на једну претходну културу, као што смо управо и видели, сачињава оно што сам назвао *Романси́вом*“ (стр. 45). Другоразредност значи посредни однос са јелинством и јудејством. Ово такође означава, по Брагову признању, осећање подређености, нарочито наспрам јелинства. „То осећање ниже вредности – чак и ако бисмо се трудили да га прикријемо различитим изговорима – избиће на видело, најпре на разини свеопште потпоре култури – *језика*. Латински језик никада није био нарочито вреднован“ (стр. 37).

Примењен на Стари Завет, тај је појам другоразредности још и необичнији. С једне стране, заправо је романство то – управо она Европа коју замишља Браг, које даје своју *йуношу* хебрејскоме наслеђу: „Управо зато што их Европа обоје прима, *Јелине* и *Јевреје*, али са свога становишта *римскога*, они успеше остати оно што јесу и у њој остварити пуноту својих добара“ (стр. 45-46). То није Црква, Нови Израил, која овде даје смисла древноме Израилу, већ је то *Романси́во* (*римси́во*) – *Европа*. Нови Завет је други по реду у односу на Стари; он је у истоме положају као и латинство у односу на јелинизам, што ће рећи, у основи, у положају подређености и неизворности. За Брага, веза између Новог и Старог Завета се не подразумева по себи, а Свети Оци Цркве направили су један, привидно бесмислен и одважан избор, оправдавајући ту повезаност: „До овога се става јуначки бејаше држало зато што предпостављање Старог Завета може бити шкакливо, штавише, неугодно за Цркву. Уствари, Стари Завет не упућује сасвим јасно на Нови...“ (стр. 61). Могло би се, очевидно, указати на то да Свети Оци нису никада схватили Нови Завет као нешто подређено или другоразредно у

односу на Стари. Свето је Евангелије за њих светлост, док је у поређењу са Христом Стари Завет – тама која свакако повесно претходи оваплотењу Логоса, налазећи међутим себи помоћу њега свој смисао.

Замисао другоразредности сусреће се, доиста, са добрим бројем примедби:

а) Однос Римскога Царства према јелинству није однос подређености; јелински језик Светих Отаца или многобожачких познијих писаца ни на чему не мора завидети маленој древној Јелади философа, а чак ни оној отворенијој – Александра Великога. *Романси́во* (*Ромејси́во*) без потешкоћа је као свој усвојило *језик јелински*, који тако постаде један од језика Царства. Омер неизворности, другоразредности, у односу према јелинству, *варварско* је осећање ниже вредности, својствено нарочито Каролинзима.

б) Како би вера хришћанска и Црква могле уопште бити одређене односом другоразредности, када је Христос „*алфа и омега*“, средиште васколике повести човечанства? Став попут овога Брагова, своди хришћанство на чисто културни одмер, независан од свакога садржаја и Откривења које надилази (трансцендира) сваку одређену културу. Одредити, затим, и само Оваплотење као другоразредно, а Римокатоличку Цркву као религиозни облик тога другоразреднога *романси́ва*, још је и необичније. Браг (стр. 118) одређује *евројску културу* „као да је ова у својој целини један напор да се домогне неке прошлости која никада није ни била њена, али у односу на коју се догодио као некакав неповративи пад, некаква *болно прихваћена ошћућеноси́*“. Могу ли се хришћанство и Црква на овакав начин одредити? Која ли је та *ошћућеноси́* (*си́раноси́*) Цркве наспрам Светога Писма, Старога као и Новога Завета?

Ако нам је до васпостављања истине, убрзо ћемо увидети да у тој *ошћућеноси́и*, да у тој све дубљој и дубљој удаљености од апостолскога и светоотачкога источника нема ничега *романскога*, већ је она врло својствена покрету произашломе из каролиншкога препорода – који је и проузроковао схоластику. Браг заправо захтева *ушварно романси́во* Франака, романство Карла Великога, а никако *Ромејси́во* Светога Константина Великога.

Свети Константин Велики – покровитељ Ромејства

На неколико месеци до своје кончине (14. јануара 1992) отац Амвросије (Фонтрије) бејаше се запитало зашто повесни покровитељ Европе не би могао бити Свети цар Константин, кога по смрти његовога оца, у једноме британском граду, 306. године, британско-римске легије, заволевши га као младога Констанцијевога сина и одличнога ратника, прогласише за цара? Свети цар Константин

бејаше римски владар, латинске писмености, али оснивач Новог Рима, Константинопоља.

Одиста, данашња Европа није баштиник Римског Царства, ромејске светоотачке цивилизације, већ средњовековне, германско-франачке Европе, која није сачувала ништа од садржине својих догмата, али која је задржала иста смерања да наметне свој културни образац свему ономе што је у Источној Европи од наслеђа византијског.

Вратити се *Романсѿву* – од којег данас преостадоше још само трагови (спомени) – претпоставило би, пре свега, вратити се Православљу, што ће рећи, напустити ту Цркву која се назива *Римском* (*римокатоличком*, *романокаатоличком*) и која је заправо преваром од *Ромејсѿва* (*православнога романсѿва*) насилно приграбила назив.

Са француског превели
Љубиша ПАНТИЋ и
Милан Ј. РАДУЛОВИЋ

ШТА СЕ ДЕСИЛО СА МИСИОНАРСКОМ ДЕЛАТНОШЋУ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ?

А. ГУБЉЕЊЕ ВРЕМЕНА У ЈУРИЗДИКТИЧКИМ СВАЂАМА

Док разне јеретичке групе разарају Православну цркву, и из њеног крила одводе православне вернике, дотле Помесне православне цркве се отимају око јуридикције над већ постојећим православним епархијама и православним општинама.

Најновији случај православне цркве у Естонији, о коју су се до скоро отимале, док је на крају нису поделиле, Руска и Цариградска патријаршија, је очигледан пример како Помесне православне цркве троше драгоцену време, благо и енергију на међусобне разморице, око јуридикције. Уместо да своје време, енергију и благо троше у мисионарском раду међу неверницима и јеретцима, којих има у изобиљу, и поље рада је широко, оне се свађају око већ постојећих православних хришћана.

Слично се дешава и у Српској православној цркви. Док се епископи српске цркве у Америци и Канади расправљају о томе, под чију јуридикцију ће подпасти група православних Срба у Јужној Америци, или црквено-школска општина у Сијатлу, држави Вашингтон, дотле јеретици, кроз мешовите бракове им одводе младе Православце из Православне цркве. Уместо да своје време, благо и енергију троше у обраћању јеретика и безбожника у Православље, српски епископи у Америци и Канади се отимају око тога, коме ће припасти веће парче Америчко-канадске епархије, Новограчаничке митрополије.

Слично поступају и друге православне групе у дијаспори. Док Цариградској патријаршији не сметају ТРИ ЈУРИЗДИКТИЧКЕ ГРУПЕ, ЈЕДНЕ ИСТЕ, УКРАЈИНСКЕ НАЦИЈЕ, чије су епархије

и те како паралелне, дотле се епископи Српске цркве у Америци журе да укину Америчко-канадску епархију и њено богатство међу собом разделе. Ето због тога православни епископи немају времена за мисионарску делатност. За епископе, који овако поступају не може се рећи, да то чине из ревности према Светом Православљу, јер се они често пута у борби око јуриздикције служе свим расположивим средствима, да би постигли свој циљ. Христови пастири, а нарочито они, који заступају Христа на земљи, не би се смели служити преваром и подвалом, јер то не доликује ни православним лаицима, а још мање ПРИНЧЕВИМА ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ.

Колико ми је познато, једина православна црква у Америци, која има развијену мисионарску делатност је Антиохијска православна митрополија. Мисионарски посао у Антиохијској митрополији, не врше тзв. „рођени православци“, већ преобраћени у Православље, бивши епископалци. Није ми познато да било која друга помесна црква, има развијену мисионарску делатност?

Насупрот Православној цркви Римокатоличка и Протестантска „црква“ улажу огромно благо, време и енергију у мисионарску делатност међу урођеницима и Православцима. Познат је прозелитски рад Римокатоличке цркве међу православним Русима, Грцима, Србима, Бугарима и Румунима. А исто тако пропагандни рад протестантских секташа у дијаспори и у нашој отаџбини. Због централизације власти у Риму, римокатоличка црква нема потребе да своје време троши на јуриздикционе размирице, већ је своју војску мисионара, која је многобројна и добро опремљена и наоружана послала међу Православне да руше Свето Православље.

На другој страни, протестантске, јеретичке групе, које све подређују трговини, па и своју веру, такође троше велики новац на мисионарску делатност. Протестанти своју вероисповест облаче у разне примамљиве одеће и тако је потурају невештим православцима. Када кажем да они све продају па чак и своју веру, ево Вам доказа:

Ове године на протестантски Васкрс, протестантски пастор у Чикагу је преко радио WBVM. 78:00 А. М. рекламирао „причест“, коју можете добити преко поште. Они њихови верници, који не могу из било којих разлога да дођу у „цркву“ и приме „причест“ треба да позову свога пастора и он ће им у специјалној пластичној шољици, поштом послати причест њиховој кући. Бојим се да ће се неки слаби православци, који траже да им се, због болести СИДЕ причест даје у посебном суду, или личном кашичицом, да ће се на ово полакомити и почети и они од овог пастора да наручују његову „причест“ преко поште.

Православна црква, због црквене икономије, дозвољава мешовите бракове. То су бракови између православних хришћана и верника друге хришћанске вероисповести. У пракси се показује, да ова

врста православне икономије не успева, већ да иста штети Православљу.

Повремени одлазак православног верника у „цркву“ свога брачног друга друге, неправославне вероисповести, разводњава и онако слабу веру, православца који се одлучио да ступи у мешовити брак. Пошто је за њега та вероисповест нешто ново, на први поглед му се свиђа и он постепено, а још ако је заљубљен до ушију, удаљује се од Православља и приближује се јеретичкој вероисповести. Ако је његов/њезин брачни друг чврст у својој вери, православни ће врло брзо да попусти и прихвати веру свога ханија. Зато је бивши подпредседник Америке, Шпиро Агњу, и ако Грк, припадао епископалној цркви, а он није једини. Има таквих и међу познатим Србима. Велики је број православних верника, који из незнања, одлазећи у „цркву“ свога брачног друга, друге вероисповести, заједно са својим брачним другом приступа јеретичкој причести.

Лично сам искусио, да је протестант, који је ожењен Српкињом, приступио са својом супругом православној причести, па када сам му објаснио, да друге вероисповести не могу да примају православно причест, он је негодовао и рекао: „Како то када моја „црква“ не брани причест православним?“. Доживео сам и други случај, римокатоличке мисионарске делатности. Моја ташта је добила напад срца, и хитно је пренета у болницу „Св. Лука“ у Милвоки. Одмах сам дошао и у болници, пошто је била свесна је причестио. После причести сам остао поред ње у молитви. Још док сам се ја молио у њену собу је улетио, као олуја, римокатолички свештеник, један од капелана у тој болници, и пошто је дао причест римокатоликињи, која је лежала у истој соби, пришао је са друге стране кревета моје таште, и без икаквог објашњења јој рекао: „Отвори уста“. Моја ташта очигледно, болесна, збунила се и отворила уста, а он јој у уста просто гурну „остију“, или тзв. Вејфер, римокатоличку причест, и побеже из собе.

Пошто сам завршио молитву, отишао сам у главну канцеларију, код главног капелана и изнео целу ствар. Главни капелан ми је обећао да ће тога свештеника казнити. Не знам, како га је казнио, али га ја више никада нисам срео у тој болници. Ето чиме се све јеретици служе само да би збунили и некога отргли из крила Св. Православне цркве. Православни епископи и свештеници, не само да не треба да се служе сличним триковима. Православна причест није ни артикал за продају нити је она профани предмет са којим се може тако неозбиљно поступати. Постоје многи други начини мисионарства, који не предвиђају силу нити превару.

Б. ПРОБЛЕМИ СА КОЈИМА СЕ ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА КРОЗ ВЕКОВЕ СУСРЕЋЕ

Последњи, Седми Васељенски сабор је одржан 787. године. Од те године до данас је прошло више од 12 векова, од како Православна црква није имала прилику да заједнички решава проблеме са којима се свакодневно сусреће. Јесте, Помесне православне цркве се придржавају св. Канона и Догзата, који су донети на седам васељенских сабора, али при тумачењу св. канона, придржавајући се разних тумача, или пак посматрајући један канон из друге перспективе, долази до разлика и често пута до несугласица. Исти је случај са решавањем свакодневних проблема. Свака Помесна православна црква је проблеме општег православног домена решавала на свој начин. Јесте, она је о томе обавештавала друге Помесне цркве, али и овде се често пута могу наћи разлике и несугласице.

Данас се Православље сусреће са следећим нерешеним проблемима:

1. Питање контрацепције – спречавање зачећа;
2. Питање хомосексуалних „бракова“;
3. Питање болести СИДЕ или ЕДС;
4. Поглед Православне цркве на пресађивање органа;
5. Питање јурисдикције цркве у Дијаспори;
6. Питање уједначеног календара;
7. Питање вештачког продужетка живота, смртних болесника;
8. Питање вештачког скраћивања живота тешко болесних особа;
9. Вештачко оплођавање;
10. Деца из епрувете;
11. Калемљење живих бића (клонирање);
12. Питање масонства у цркви, итд.

По свим овим и другим питањима Православна црква до данас није дала јединствен одговор, већ свака Помесна црква на ова питања одговара на свој начин. Та разлика у објашњењу горњих питања ствара конфузију, код и онако збуњених православаца.

С обзиром да се неће скоро одржати Осми Васељенски сабор, који би дао унисон одговор на сва ова и друга питања, потребно је на неки начин доћи до заједничког одговора.

Имајући у виду предња и слична питања, а нарочито мисионарску делатност Св. Православне цркве, предлажемо следеће:

Да се од најученијих епископа, Помесних православних цркава, и то по један, оснује СВЕ-ПРАВОСЛАВНА КОМИСИЈА. Да ти епископи само имају ту дужност, да се свакодневно састају и решавају проблеме Православља и питање мисионарске делатности. Та Комисија би имала једну канцеларију у којој би седели сви ови епископи, и свакодневно већали. Решења би се доносила пошто

сваки епископ за дотично решење добије благослов своје цркве. Та канцеларија би имала своје мисионаре, које би, као и канцеларију издржавале заједно све Помесне цркве. Дужност мисионара би била да свакодневно планирају и изводе видове мисионарске делатности у целом свету. Данашња техника је приближила најудаљеније делове земаљске кугле, па чак и Васиону. Треба искористити техничка постигнућа која омогућују успешнији мисионарски рад, а која друге вероисповести већ појаве истих рационално користе.

Једнообразна решења по разним питањима и мисионарски рад, који би се развијао из заједничке СВЕ-ПРАВОСЛАВНЕ КАНЦЕЛАРИЈЕ би сачували Православље од пропасти. Ако чекамо да се састане Осми Васељенски сабор да би решио ова питања, бојим се да ће међусобне размирице око јуридикције, још више ослабити и онако слабу Православну цркву.

Можда ће неко рећи, ко је он да то предлаже? Нека каже. Ја нисам у положају да по овом питању учиним што је потребно, али зато наши Свети Патријарси, чија би дужност била да на овом раде, могу ово да остваре. И ако нисам позват да дајем овакве предлоге, усудих се ради своје душе да ово учиним, па макар ме и цео свет осудио.

Душа ми се раздире, када гледам како се Христово благо, Свето Православље растаче у ситним размирицама. Ја рекох и спасох душу, а на Светим Оцима је да ме игноришу, или да ме казне, ако им се нешто од реченога не свиђа. Спреман сам за Свету веру Православну и Христа све то да примим. Ако и један од Светих Отаца, обрати пажњу на ово и по истом нешто учини, верујем да ће се Господ Христос и Свети Оци небески радовати, и мени доделити, ако не више оно бар мокар Аврамов прст, да расхладим своја уста.

Протојереј Марко Б. Тодоровић
Парох милвошки, САД

ТРИ ЖИВОТА И ТРИ СМРТИ

(Праведници и покајани грешници два пута се рађају и ТРИ ПУТА ЖИВЕ, а незнабошци и непокајани грешници ТРИ ПУТА УМИРУ)

Од свога зачећа у мајчиној утроби па све до свога „рођења“, на овај свет дете живи један живот. Тај живот је живот без брига, болова и невоља и сличан је животу наших прародитеља, Адама и Еве у Рају, пре њиховог преступа Божије заповести.

Испод топлот мајчиног срца, дете не осећа потребу за храном и другим физичким потребама, јер све то добија од своје мајке. У мајчиној утроби, дете се привикне на удобан живот, па отуда, када дође време да тај живот напусти, и роди се на овај свет оно негодује, што се одражава, његовим плачем приликом његовог рођења. Дете као да нам каже, да оно не жели да напусти мајчину утробу у којој живи удобно и да иде у свет, који је њему непознат. Гледано из детиње перспективе, тај прелазак детета из удобног у непознати живот, је за дете смрт. Дете није свесно тога да на овом свету има оних који га радо очекују и желе, и чим се оно „роди“ они га прихватају и о њему се брину. И ако су мајчине руке нежне и њене груди топле, а очев поглед и брига мили, то је опет много другачије него оно што је оно преживљавало у мајчиној утроби. Детету је потребно доста времена да се привикне на нову околину и на услове у овом свету и животу. Значи прелазак детета из удобног живота у мајчиној утроби у непознати живот, гледано из детиње перспективе би била прва „смрт“, а гледано из наше перспективе, то би било прво „рођење“.

Чим се дете роди, на овај свет оно осети промену околине. Оно осети хладан ваздух и почиње да се тресе, и осети глад и одмах тражи да једе.

После рођења у овај земаљски свет и живот дете расте и постепено се прилагођава овом животу. Још док је мало и неспособно о њему се брину његови родитељи. Када порасте и постане пунолетно оно стиче знање како да се брине о самом себи. Оно се брине о томе шта ће да једе; у шта ће да се обуче и где ће да живи?

Привикнувши се на живот на земљи, човек око себе окупља родбину и пријатеље. Осетивши љубав и поштовање родбине и пријатеља он почиње да воли овај свет. Често пута уживајући у задовољству у овом свету, човек заборави да се из дана у дан приближава час у који ће морати све ово да остави и да се пресели у други, њему непознати свет. Човек се труди да што дуже и што удобније живи у овом свету, због тога се сналази и тешко ради, како би обезбедио удобан живот.

Поред љубави и удобности, које човек преживљава у овом свету, супротно оном што је преживљавао у утроби своје мајке, човек у овом животу се сусреће са невољама, болестима и мржњом. И што су невоље, болести и мржња у овом свету јачи, његов живот постаје неподношљивији. Невоље, болести и мржња човеку у овом свету долазе од греха и сатане, и он мора да се научи како да се свему томе супротстави и све то победи. Начин како да се бори против греха и сатане му је открио наш Спаситељ, Господ Исус Христос. Само уз помоћ Спаситеља Христа, он ће моћи да одоли и победи грех и сатану, и да се врати у блажено стање у којем је живио пре првог рођења. И тек што се човек привикне на овај живот, заволи га и научи како да савлађује невоље, које му од сатане долазе, долази му друга „смрт“, или гледано из небеске перспективе, друго „рођење“. Будући да му је живот после друге „смрти“ односно, после другог „рођења“ непознат човек се буни и покушава да избегне смрт, или у најмању руку да је одложи за касније.

За нас хришћане, тај ТРЕЋИ ЖИВОТ, није непознат. То је живот, који нам је обећао наш Спаситељ, Господ Христос. Света Православна вера нас учи да та „друга“, физичка смрт, није смрт већ, рађање у трећи, блажени живот у царству небеском. Ова „друга“ физичка смрт није само болна за човека, који умире, већ и за његову родбину и његове пријатеље. Због тога је и овај расанак пропраћен сузама и жалошћу... Док ми овде на земљи жалимо за нашим милим и драгим, дотле се Небески свет и наш Отац Небески радује, јер им је пристигао нови становник неба, на којег сатана неће више моћи да утиче. Зато Св. Ап. Павле у својој Првој посланици Солуњанима, која се чита на опелу, каже: „НЕЋУ ВАМ ЗАТАЈИТИ, БРАЋО, ЗА ОНЕ КОЈИ СУ УМРЛИ, ДА НЕ ЖАЛИТЕ КАО И ОСТАЛИ, КОЈИ НЕМАЈУ НАДЕ. Јер ако верујемо да Исус умре и васкрсне, тако ће Бог и оне, који су УМРЛИ У ИСУСУ, довести с Њим“ (1 Сол. 4; 13 и 14). Процес, који се дешава у човеку, који умире, сличан је оном, који преживљава дете приликом напуштања мајчине утробе. Тај процес за нас, који живимо у овом физичком животу је СМРТ.

Да би заслужили тај трећи живот, после физичке смрти, живот у царству небеском, морамо овде на земљи да живимо честито, побожно и поштено, придржавајући се Христових заповести. Тај

трећи, духовни живот је сличан животу у мајчиној утроби. У њему нема болова, невоља нити осећања било каквих недостатака, већ је он блажен и безбрижан. Ако смо у земаљском животу живели побожно и поштено, по рођењу у трећи живот, дочекаће нас нежан поглед и нежно наручје нашег Оца Небеског. Он ће нас примити у свој загрљај и поставити нас у „натурчје Аврамово“ у којем живе сви праведници. Тај живот је вечити, и његово блаженство се никада неће завршити нити променити. То је живот у Рају.

Безбожници и непокајани грешници, после „друге“, физичке смрти, која траје моментално, због својих греха, одлазе у „ТРЕЋУ СМРТ“, која вечито траје. И као што се вечито блаженство за праведнике не мења, тако исто вечита смрт је непроменљива. Та вечита, „трећа смрт“ за грешнике се зове ПАКАО или ОГЊЕНА ГЕЕНА. „Другом“, физичком смрћу грешника, њихов живот престаје за вечита времена. Колико је духовна смрт тешка и неподношљива, показао нам је сам Господ Христос причом о богаташу и убогом Лазару. Богаташ се толико мучио у Паклу, да је мислио, ако му Лазар умочи врх од његовог прста, да ће тако донекле осетити олакшање. Али ни то није могао добити.

Да поновимо: Праведници и покајани грешници пролазе кроз ДВА РОЂЕЊА И ДВЕ СМРТИ И ЖИВЕ ТРИ ЖИВОТА, док безбожници и непокајани грешници пролазе кроз ДВА РОЂЕЊА, ТРИ СМРТИ И „ЖИВЕ“ САМО ДВА ЖИВОТА.

За праведнике, земаљски живот је ЖИВОТ ИЗМЕЂУ ДВА БЛАЖЕНА ЖИВОТА; блаженог живота у мајчиној утроби, и блаженог живота у „Натурчју Аврамовом“. Први блажени живот нам је дар од Бога, и он нам не долази по нашој заслуги, док други блажени живот у „Натурчју Аврамовом“, морамо својим земаљским животом да заслужимо.

Због тога у овом, земаљском животу, не губимо време на ствари које нису важне и корисне за наш духовни живот, већ се трудимо да живимо побожно, поштено и по Христовој науци, да би тако заслужили ТРЕЋИ ЖИВОТ и да не би попут безбожника и грешника заслужили ТРЕЋУ СМРТ у Паклу огњеном.

Протојереј-ставрофор Марко Б. Тодоровић
Парох милвошки, САД

ДУХОВНИ ПУТОКАЗИ

СА ПРАВЕДНИЦИМА*

Жан Бес

До мојега Сусрета са србским народом дошло је не мојом вољом, па је због тога можда он био још и плодноснији но икоји други. Још ми је у сећању онај августовски дан 1969. године, када ми у светој манастиру Лесновске Богоматере (село Provemont, у Нормандији), мени који о томе ништа не знадох, један ревносни француски познавалац Србске Цркве¹ оживе успомену на величину и страдања патриарха србскога Гаврила, јунака отпора нацистичкоме завојевачу који ће га прогнати у Дахау, у заточеништво, где ће се зближити са Едмоном Мишлеом. Много година касније, проникло ме је дубоко узбуђење откривши слово које овај храбри патриарх бејаше изговорио 27. марта 1941. године, на београдској радију, како би одбацио тројни споразум са силама Осовине:

„Приволели смо се опет Царству Небескоме, то јест Царству Божије истине и правде, народне слоге и слободе. То је вечни идеал, ношен у срцима свих Срба и Српкиња, чуван и разгореван у светиштвама наших православних задужбина“.²

Један од најславнијих претходника патриарха Гаврила, Данило III Бањски Млађи, у својој *Похвалној речи Светиој Кнезу Лазару и Светиим Косовским Мученицима*, пострадавима 1389. године од Османлија, еда би спасли Европу од ислама, већ 1393. године писао је: „Боље је нама у подвигоу смрти, него ли са срамотом жи-

* Напис објављен у зборнику *Les Serbes et nous*, уз још тридесет одважних прилога оних књижевника, повесничара и мислилаца који се нису слепо приклонили идеологији „новог светског поретка“, као ни данас веома уносној србомржњи. Издавач је L'Age d'Homme, Lausanne 1996.

¹ Бернар Л'Каро (Bernard Le Caro), писац чланка *Théologie orthodoxe et catholique de l'Eglise selon le Père Justin Popovic*, in PARADOSSIS (на јелинској), n° 15-17, Солун 1979, и у LE MESSAGER ORTHODOXE, n° 88, Paris 1981.

² Навео епископ захумско-херцеговачки и приморски др Атанасије (Јевтић), у *Le royaume céleste dans le destin historique du peuple serbe*, in RUSSIE, MILLE ANS DE VIE CHRETIENNE, Chambésy, 1933, стр. 204. Србски народ поистовећује појмове праведности и светости, како је то показао др Бошко Бојовић у *L'Idéologie monarchique dans les hagiobiographies dynastiques du Moyen Age serbe*, Rome 1995.

вои³“. Још увек волим у понашању србскога народа управо ову нравственост, не само битијно хришћанску већ и хришћичну³, ослобођену од оних вечитих изговарања и одгодби отужнога западнога хуманизма (човечанскости), те патворине арианизма. Није тај народ какав неподносиви читавач вакелâ (буквица), – то он и не знајући живи оно што већ столећима саздаје његову славу и његов крст, вечито запрепаштен у својој простодушности, онако како то само он уме да буде, постојањем злурадих удруживања које он, не схватајући зашто, као такав изазива.

То да је овај народ, а познајем га ево већ готово три десетлећа, за мене срођен с праведношћу, од прворазредне је очевидности, једна је од оних срцем наслутених и по стотину пута проверених искуством извесности. Премда делимично обесхришћанен толико дуготрајним отоманским јармом, а затим и комунистичком нођју, народ србски не престајаше не да полаже право на правду, кано други што од ње сачинише крилатицу, већ да живи попут многострадалнога Иова, тога предубличја Божијега снисходења (добровољнога самоунижавања Бога кроз оваплотење – истошчанија).

Патриарх Данило III јоште повика: „Умримо, да свагда живи будемо!“ Изузмемо ли неколицину богатих људи, ништа друго и нисам могао чути приликом свакога од мојих путовања у Србију, са којих бих укратко желео оживети успомену на три догађаја.

Када 5/18. августа 1972. године, на празничноме бденију Светога Преображења Господњега, угледах племенитога епископа жичкога Василија (Костића) како служи у Светој Лаври коју је основао Свети Савва, *не знам видех ли свейишћеља, али знам да сам видео љраведника*. Оставши необрадив и непогодан непосредно после рата спрам присилних захтевања да сарађује са титоистичком влашћу, Брозове плаћене убице бејашу му ишчупале браду током једнога крвавога мучења. Затекох га у умирујућој светлости богослужења, спокојна кано светитељи на средњевековним фрескама, уза складну мелопеју (појање којим се више збори, неголи поје) монахиња, што израњаше из плавичастога дима тамјана. А данас, ево, пишем ове редове испод његове слике.

Када јула месеца 1973. године, у пуноме јеку титоистичкога раздобља, наине времена сталнога надзирања и потказивања, некако успех да поборавим неколико дана у манастиру Свете Ђелије, дуго сам беседио са чувеним оцем Јустином (Поповићем)⁴. *Не знам видех ли ѿада свейишћеља, али знам да сам видео љраведника*. Та живахна и светлолика старина, какав је он тада био, бејаше колико

³ По изразу монаха Јустина (Жубера), Justin Joubert, in *L'Idée d'une ecclésiologie philosophique*, LE MESSAGER ORTHODOXE, n° 128, Paris 1997, (стр. 3-23).

⁴ Видети наш чланак *L'héritage spirituel du Père Justin Popovic*, in LE MONDE, 23. 5. 1979, стр. 16.

и преосвећени епископ Василије сломљен прогањањем и присилним заточењем. Својим целатима, који 1945. године, захтеваху његово погубљење, он бејаше смирено узвратио: „Тако ћете ме раније приближити Богочовеку Христу!“ Јер у Христу он живеше, горећи Његовим огњем, надахнут Његовим Словом, обгрљујући свет и свако створење Христовом неизмерном самилошћу.

А када, најзад, током зиме 1995. године, незнан сред незнатних, узех благослов од Његове Светости патриарха Павла, после вечерњег, једне ледене децембарске вечери, у полусени Саборне цркве у Београду, *не знам видех ли свейийеља, али знам да сам видеѝ праведника*. Бог види све, не бејаше ли се он овако обратио своменаново распетоме народу? Осетих ромор његове тије молитве, када се његова прозрачна бела рука, овлаш положена на моју главу, помолила из крхке му црне прилике. Он ме намах подсети на чудесну песму коју ће у сличним околностима Осип Манделштам (кога ће у прогонству Стаљин уморити 1938. године) посветити Светоме патриарху рускоме Тихону:

„...Как поздний патриарх в разрушенной Москве,
Неосвящённый мир неся на голове,
Чреватый с лепотой и муками раздора,
Как Тихон, – ставленник последнего собора...“⁵

Могао сам навести и друге моје сусрете са србским народом, од оних са најнезнатнијима па све до оних са најзнаменитијима међу људима. Али било да је реч о сусретима као на пример са црногорским бардом Хаџи-Радованом Бећировићем, што уз гусле певаше на острву Сите, у Паризу, или са монахињама манастира Манасије, или са студенткињама из Београда, или са србским песничарима у Паризу, или пак са сељанима у Војводини, или још са возачем таксија који ће ме повести до Сремских Карловаца, пробијајући сметове под сурим небом снежних дана, мој утисак је увек остајао исти: поносан и слободан је овај народ, искренога је и снажнога стиска руке, народ топао који неће шмугнути, већ у сусрет иде широко отворених руку, народ који дарује своје срце онима који су једино богати задњим намислима. Несумњиво је да постоји један тајанствени узрок тим пријатељским сродностима које се протежу већ десетлећима. Оне су самоникле и духовне, и расуђивање у томе нема никаквога удела. Бејаше то већ случај са Габриелом д’Анунцијем чији *Хвалосїев Србима*, пун песничкога заноса и лиричности, казиваше о гнушању његовоме поводом непромишљене и чудовишне аустроугарске најезде. После Жореса, кога по изразу Андре Мал-

⁵ На ове је стихове скренуо пажњу проф. Никита Струве и превео их на француски језик у својој докторској дисертацији *Ossip Mandelstam*, Paris 1982, стр. 125.

роа, праведност вазда у бдењу држаше, и д'Анунцио бејаше увидео како је представа о праведности извргнута руглу у неравноправној борби наметнутој маленој, неукротној Србији. Нови светски поредак, којег је већ био родио савез Ватикана са Двојним германским царством, требало је да у својему подруму има на броју један једини леш – народ србски. Зашто би се велике нације уопште и биле заузимале за њ?

Но Тјутчев, Данилевски, Достојевски, Пеги и Барес, ипак бејажу пробудили савести Руса и Француза. Уморство с брижним предумишљајем не могаде бити почињено у сенци. Оно ће, међутим, разбеснети такву олују од које се свет чак ни на другоме рубу столећа још увек неће опоравити. Раскошна и велика Аустрија, та европска Кина, чијој су дуговечности опрезност и осећање мере толико дуго били јемство, починиће самоубиство подлегавши болесно раздраживоме искушењу да ступи у један суров и несправедив обрачун.

Стари разнобојни мозаик, облагороден у замисао о царевини⁶ и столећима слаган пресавесним и устрајним генијем владарске лозе Хабзбурга⁷, распрснуће се под здруженим притиском германске војничке превласти и ултрамонтанизма⁸. Владарска лоза којој су толико сјајно служиле тако знамените војсковође као што су кнез Евген или надвојвода Карло, ваљда заслуживаше једну достојнију битку. Фрања Јосиф, дуго пак оклевајући да сапотпише објаву рата, смућено предосећаше кобни исход сукоба.

Никакав Хашки суд неће осудити истинске кривце. Као заклон индустријскоме свегерманству, изазивачки настројени Вилхелм II, који се 1918. године заклињаше да он није желео да до овога дође, управо ће се склонити у Низоземску, одакле још смогаде да 1940. године упути брзојав честитке Хитлеру, који баш тада улазише у Париз. А идеолошки наследници оних који 1934. године братски помешаше крв краља Александра I и Луја Бартуа, они данас некажњено царују у Загребу и у Мостару, где су до темеља сравнили једну од најстаријих и највелелепнијих саборних православних цркава на Балкану.

У име Праведности што се још и Братством назива, у име француских официра који 1995, исто као и 1918. године одадоше почаст честитости србских воина, у име срдачнога савеза којег у

⁶ Кнез Отон од Хабзбурга и Лорене (Othon de Habsbourg-Lorraine), *L'idée impériale*, Nancy 1989.

⁷ Видети наш чланак *Les Habsbourg dans la création littéraire*, in LA REVUE UNIVERSELLE, n° 89, Paris 1982, стр. 28–40.

⁸ Видети наше саопштење у САНУ *L'Eglise catholique et les Serbes de 1880 à 1913*, на научноме скупу Европа и Срби, Београд, децембар 1995, које ће бити објављено у Зборнику Историјскога института САНУ, којим руководи проф. др Славенко Терзић.

мрамору запечатује споменик Француској у калемегданскоме парку, на узвисинама београдским што бејаху прве на удару освајача 1914. године⁹, у име ђенерала де Гола који никада не хтеде признати аустроугарскога плаћеника, „*какића*“¹⁰ Тита, ја остајем са Праведницима, са својом скромном, правичном и слободном братијом¹¹.

Са францускога превели
Милан Ј. РАДУЛОВИЋ и
Љубиша ПАНТИЋ

⁹ Видети о овоме књижевни осврт пољскога писца André Kusniewicz-a, in *Le Roi des Deux Siciles*, Paris 1978.

¹⁰ По Manes Sperber, који преузима званичне епитете аустроугарске војске: *KAISERLISCHE und KÖNIGLISCHE (K und K: КАКАНИЈА)*.

¹¹ Видети наш поздравни говор од 28. јуна 1992. године, поводом Видовдана, на еспланади Права Човека, на Трокадери, оживљавајући успомену на „la grande Semeuse fatiguée“, не бисмо ли навели Д’Анунција (d’Annunzio), који овако осликаваше Француску.

ВЕСТИ ИЗ БУГАРСКЕ ЦРКВЕ

ОБНОВА БУГАРСКИХ ЦРКАВА

Министарство културе Бугарске прикупља понуде страних и домаћих фирми за рестаурацију и позлату кубета катедралног спомен-храма Св. Александра Невског, једног од највећих православних храмова Балкана. Досадашње понуде показују да је потребно можда и два милиона долара да се обаве радови. Понуде бугарских фирми су много повољније али оне немају довољно искуства у рестаурацији тако великих објеката.

Храм је грађен од 1904. до 1912. (архитекта проф. Александар Помера) а потпуни волумен му је 86.000 кубних метара. Од земље до врха крста има 50,52 метара. Централни полијелеј је на висини од 27 метара и има тежину од 2.000 килограма. Осликан је од бугарских и руских уметника. Има 12 звона а највеће је тешко 11.758 килограма а најмање 10 килограма, чује се 30 километра од Софије. Прелеп велики мозаик Св. Александара Невског израдио је уметник Антон Митов.

Храм је подигнут у славу и захвалност једноверној браћи Русима који су ослободили Бугаре 1878. од вишевековног османлијског ропства. За слободу Бугара тада је погинуло 200.000 Руса.

У овом храму одржавају се највеће бугарске црквене свечаности. Мукотрпно се наставља обнова Бојанске цркве код Софије која траје већ две године. У цркви се не служи, она је деценијама музеј. То је једна од најстаријих сачуваних бугарских цркава. Настала је у 11. веку као задужбина севастократора Калојана и жене му Десиславе, за време бугарског цара Константина и царице Ирине.

Бојанска црква је под заштитом Унескоа. У њој има 89 фреска са 240 фигура. Експерти тврде да ће спољну и унутрашњу рестаурацију завршити за пола године, тако да ће после двадесетак година паузе поново бити отворена.

Окончана је обнова базилике Свете Софије у Софији, најстарија црква Бугарске с краја петог века када се Софија звала Сердика. Испод пода храма пронађени су ранохришћански гробови. Обнова је завршена за храмовску славу 17. септембра, На жалост, храм се налази у рукама расколника.

Израђен је програм за обнову Мале Свете Горе крај Софије, затим цркве Св. Димитрија Подгомерског манастира, црква Св. Богородице Драгалевског манастира а има и обимних радова у Кемниковском манастиру.

Обнову цркава и манастира осиромашена држава није у стању да финансира али се јавио велики број приватних предузетника који су дали богате прилоге свесни значаја очувања ових бугарских светиња.

КРАЂА ЦРКВЕНИХ И КУЛТУРНИХ ДОБАРА.

Годинама се у Бугарској из црква и манастира краду иконе и црквени предмети. Краду се и вредни археолошки и етнографски предмети.

Велико изненађење изазвала је вест да се масовно крало и у Националном историјском музеју у Софији. Ових дана музеј је посетила државна и финансијска контрола ради ревизије експоната, изложених или у магацину похрањених.

Резултат ревизије био је поражавајући: велики број експоната, иако су заведени, недостају. Међу њима и вредни предмети из Рилског манастира. Нестале су и неке иконе из Кремниковског манастира а највише је покрадено античких предмета и монета. бивши директор Националног историјског музеја Димитров наставља и даље да обилази манастире и скупља иконе. Из цркве у Ахтополу поне је више вредних икона „да их изложи у музеју“.

Како извештава бугарска штампа, у земљи до сада нико није био осуђен за крађу културних добара, иако такав параграф у Кривичном закону постоји, али ускоро ће бити првих суђења.

УБИЈЕНИ ПРОСЈАЦИ У ЦРКВЕНОЈ ПОРТИ

У софијском кварту Лозенец у порти цркве Светога Преображења Господњег продавачица свећа је запазила када је дошла на посао два леша. Одмах је установљено да се ради о двојници просјака који већ дуже време пред храмом просе а претходног дана била је црквена слава. Верници су знали двојицу просјака и после парастода увек им давали храну. Убијени су врло брутално током претходне ноћи и нађени у великој локви крви.

Овај злочин веома је узнемирио вернике овог софијског кварта у коме је све већи криминал. Сумња је пала на скинхедсе, „бријане главе“, како их у Софији зову, пошто су они склони нападима на просјаке. Ове године су маја месеца убили 15-годишњег Рома а и у Русеу су убили једног бескућника.

МОРМОНСКА СЕКТА У БУГАРСКОЈ

У овом тренутку у Бугарској има 70 мормонских мисионара, већином у Софији али и по већим градовима унутрашњости. Ови секташи који себе називају „свецима последњих дана“ толико су се укоренили у земљи да имају намеру да мормоне Бугаре шаљу у друге земље да шире секту. На годишњој конференцији одлучено је да се пошаље 20 „проповедника“ у Енглеску, Русију и Украјину.

За ову конференцију из Америке је дошао председник секте и „пророк“ Хенкок који је затражио од бугарских власти да купи велику зграду у Софији која би постала њихов храм пошто је досадашњи простор премали за нарасло чланство.

Ова секта врбује непоунолетну омладину тако да су власти наложије да је за њихово чланство потребна сагласност оба родитеља.

Ову секту основао је Џозеф Смит (1805–1844) године 1830. у Њујорку коме се „анђео Морони“ син „пророка Мормона“ јавио и предао му „златне плоче“ са текстовима писаним „староегипатским знацима“ која представља „Књигу мормона“. Смит је у бегу на Запад 1844. убијен а секта је нашла највеће уточиште у држави Јута где јој је и данас централа.

Крајем септембра у Сливену је православна омладина са иконама у руци демонстрирала против новоотвореног мормонског центра. Секта у граду има 20 чланова.

ЦИНЦАРИ БУГАРСКЕ

Године 1902. у Бугарској је било 90.000 Цинцара а сада их има око 6.000. Имали су у Софији и лицеј у улици Егзарх Јосиф али им је сва имовина одузета од комуниста 1949. године. Богати Цинцари су крајем прошлог века по бугарским градовима оснивали бројне културне и црквене институције али касније је све одузето. Сада се део одузете имовине тражи назад.

Део Цинцара сматра се Румунима и званично користе румунски а у кућама цинцарски. Они за себе траже решење у оквиру румунских институција. У Софији траже враћање зграде лицеја да би основали школу а постојеће румунско подворје посећују као своју цркву.

Други део бугарских Цинцара сматра да су сродни Румунима али сасвим посебан народ, Бугари их зову „Власима“ али они немају везе или сличности са Власима са Старе планине или Неготинске Крајине.

Ови Цинцари сада траже потпуно од Румуна одвојене институције, пре свега школу и цркву где ће се служити на цинцарском.

Бугарска власти контактирају са обе цинцарске струје и обећавају да ће имовинске проблеме и повраћај имовине решити до краја ове године. И румунска влада се заинтересовала за овај проблем нудећи да у случају позитивног решења и сама да некада одузет простор Бугара у Букурешту. Саградило би се и подворје Бугарске православне цркве у Букурешту.

СЕКТА ВРБУЈЕ ЦИГАНСКУ ДЕЦУ

Почетком августа у бугарском граду Исперих појавили су се секташи из Велике Британије и изнајмили једну велику кућу. Одмах су рекли да су дошли да „проповедају Нови Завет“ и „слово Божије“.

Вођа десеторице Британаца и Американаца Д. Тејлор почео је да сакупља циганску децу и да им сатима држи проповеди. Деца су се хранила у кући. На обреде није могао да дође нико са стране. Тејлор је знао турски.

Секта се бавила и прикупљањем лековитог биља у околини а деца су била задужена да биље беру. Намера је била да се биље извезе у Британију и од тога финансира рад.

По бугарском закону Тејлору и његовим сарадницима прети протеривање пошто није „регистравао“ свој рад.

ПРЕВОД НОВОГ ЗАВЕТА

У селу Бешенова у румунском делу Баната представљен је први превод Новог Завета на једном бугарском језику који се сачувао само у овом делу Баната где су се Бугари населили пре 260 година. Овај архаични језик за данашње Бугаре тешко је разумљив а имаа и примеса мађарског и немачког.

Међутим ови Бугари Баната не користе ћирилицу већ латиницу и већином су унијате. Ово објашњавају тиме да су се учитељи искључиво образовали у Мађарској. Ови Бугари имају и недељник „Наш глас“ и радио програм на радио Темишвару.

Један мањи део ових Бугара у исто време доселио се и у српски Банат где и данас живе, већином у селу Иваново.

ПОКУШАЈ КОМПРОМИТАЦИЈЕ КАНОНСКЕ ЦРКВЕ

Митрополит старозагорски Бугарске православне цркве Панкратиј (Дончев) упокоји се 14. јула ове године. Рођен је 1926. у

Старој Загори, замонашио се 1949. а за викарног епископа величког изабран је био 1966. Већ следеће године постављен је за митрополита Старе Загоре. Када је у бугарској Цркви дошло до раскола пре осам година, митрополит се определио за расколнике које је предводио митрополит Пимен који се касније прогласио за „патријарха“. Међутим, митрополит Панкратије се покајао после више година и написао покајно писмо које је канонски Сабор са патријархом Максимумом прихватио. Тако је он враћен међу архијереје бугарске Цркве.

Током заседања Сабора 14. јула митрополиту је позлило и после неколико сати он је умро.

Државни органи, неке партије, листови и расколници одмах су повели кампању и тражили истрагу да ли је митрополит пре смрти обио ударен а наводно и лекарска помоћ после срчаних тегоба му четири сата није указана.

Дирекција за вероисповести владе затражила је одмах од софијског државног тужиоца спровођење истраге и испитивање патријарха и архијереја о околностима смрти пошто има индиција „физичког насиља, психолошког притиска, неуказивања медицинске помоћи“. Чак се тврдило да га је митрополит варненски Кирил „зацрвeњен и узбуђен, ударио крстом по глави“. Директор државне комисије за вере Љубомир Младенв говорио је о „трагедији у Синодалној палати“. Свештенство старозагорске митрополије затражило је да се случај разјасни да се најзад прекине са шпекулацијама.

Прва градска болница Софије, неуролошко одељење, издала је саопштење да је митрополит имао велики излив крви, кому, срчане недостатке и да је у таквом стању била „неизбежна смрт“.

Тако је пропао покушај и државе која подржава расколнике да се канонска Црква компромитује. Свети Синод осудио је поступке државе. Истакнуто је да је покојни митрополит био добар пастир стада свога и да је његов одлазак велики губитак за Цркву.

„Мир праху ти, Владико, и моли се за оне који су скрнавили име твоје и Светога Синода, и реци им по речима светога првомученика и архиђаконa Стефана – Господе не узми им то за грех“, каже се у изјави Св. Синода за штампу.

Живица Туцић

САВРЕМЕНА ХРОНИКА

ЈУЛ

Седница Епархијског Управног Одбора епархије рашко-призренске одржана је 16. јула 1998. године.

Епископ Артемије са делегацијом Срба са Косова и Метохије и група опозиционих политичких првака“Алијансе за промене“ боравили су 19. и 20 јула у Хагу, и том приликом су имали сусрет са Г. Робертом Гелбардом изаслаником за Балкан. Тема разговора била је демократизација Србије и ситуација на Косову и Метохији..

Мета шиптарских банди по први пут од почетка последњег таласа немира на Косову и Метохији биле су светиње Српске Православне Цркве. У рано јутро 22. јула 1998. године, почело је гранатирање манастира Светих Врача у селу Зочишту надомак Ораховца. Након неколико сати, за време којих су монаси упорно покушавали да ступе у преговоре са албанским побуњеницима, истичићи белу заставу и пишући на папиру позив за разговор а потом га стављали на манастирску капију, исти су опколили манастир и све монахе заробили и са рукама подигнутим у вис извели их из манастира. Након тога наоружана група побуњеника узела је са собом игумана овога манастира јеромонаха Јована и кренула назад из села до манастира и том приликом извршила претрес свих манастирских просторија па чак и цркве. Из само њима знаних разлога све монахе, и старије особе које су уточиште потражили у манастиру, потом су одвели у правцу Суве Реке и тамо читаву ноћ држали у импровизованом логору у једној школи. Сутрадан, само чудом Божјим а посредством међународног црвеног крста сви монаси су били ослобођени и доведени у Приштину.

И поред свих ратних ужаса и невоља кроз које пролази епархија рашко-призренска је ове године пригодним свечаностима у дане 24, 25. и 26. јула прославила два велика догађаја. Реч је о обележавању осам векова манастира Хиландара и освећења обновљеног манастира Светих Архангела код Призрена. Првог дана прославе у дому Војске Југославије отворена је изложба фотографија „ Ка Хи-

Berlinska Konferencija, 3. i 4. juli 1998. godine, Berlin

ландару „ аутора Драгана С. Танасијевића и одржана пројекција слајдова сниманих у манастиру Хиландару, више година, истог аутора. Све ово било је поткрепљено надахнутим приповедањем господина Душана Миловановића, вишег кустоса музеја примењених уметности у Београду, што је чинило једну хармоничну и нераздово-

Obnovčeni konak u manastiru Sv. Arhangeli

јну целину живописне слике и живе речи . Другог дана прославе у поподневним сатима одржана је пригодна академија на којој је беседио проф. Слободан Костић из Приштине, а програм је обогатио својим појањем хор призренске цркве Св. Цар Урош. Посебну радост приликом ове прославе чинило је присуство Његове Светости Патријарха Српског Господина Г. Павла, Епископа захумско-херцеговачког и приморског Господина Г. Атанасија и Епископа врањског Господина Г. Пахомија. Они су са својим домаћином Епи-

Detag sa osve ewa manastira Sv. Arhangeli

Detag sa osve ewa manastira Sv. Arhangeli

скопом Артемијем, свим свештенством и монштвом у очи празника св. Архангела служили свечано бденије. И ако су се тих дана у целој Метохији водиле велике борбе а кретање из правца Пећи и Ђаковице било скоро немогуће, на литургији се сабрало мноштво народа. Сви су они схватили да је ово догађај столећа и као такав од огромног значаја за опстанак срба на Косову и Метохији. На Св. Литургији Патријарх Павле је у чин јереја рукоположио ђакон Зорана Ковачевића суплента Призренске Богословије. Након Св. Литургије и резања славског колача, извршено је освећење новоподигнутог манастирског конака са капелом посвећеном Св. владци Николају лелићком и жичком. Домаћин прве славе обновљеног манастира био је Г. Василије Баровић из Призрена.

Rezawe slavskog kolača u Sv. Arhangelima

Храм Христа Спаса који се гради у Приштини чека своје куполне крстове чија је израда у току. То је био разлог да се 28. јула 1998. године одржи седница одбора за изградњу ове светиње, и да се на њој још једном удврде планови и предузму послови како би ова светиња доживела своје духоно рођење освећењем, и била предата на употребу верницима Приштине, као још једна моћна котва за коју ће се наш народ на овим косовско-метохиским просторима држати да би овде претрајао, остао и опстао.

Истога дана на Ђурђевим Ступовима код Новог Пазара свечано је предат на употребу нови водовод који треба да послужи, пре

свега, пословима на обнављању овог манастира, а затим и његовим првим житељима, монасима који траба духовно да га обнове и васкрсну.

Последња догађања на Коосову и Метохији донела су и једну необичну појаву која се огледа у ускраћивању основних права људи, од стране такозване „ОВК“, као што је слобода кретања и слободног живљења. То је био разлог да Епископ Артемије посети канцеларију Међународног Црвеног Крста и том приликом у разговору са Г. Беатрис Вебер апелује на ову организацију, и на максимум њиховог залагања у ослобађању отетих људи које се врши задњих месеци. Епископ Артемије је уручио списак отетих срба који је сачињен према извештајима подручног свештенства.

Изузетни дани у животу манастира Црна Река били су 29. и 30. јули ове године. У суботу свечаним бденијем и у недељу светом архијерејском Литургијом обележена је 20-годишњица доласка у манастир Црна Река Његовог Преосвештенства Епископа Артемија, што се узима као почетак обнове монаштва, посебно мушког, у Епархији рашко-призренској, па и шире. На том неуобичајеном монашком саборавању, по замисли и благослову Епископа Артемија окупило се скоро све монаштво наше Епархије као јединствено и велико црноречко братство. Јер монашка кошница Црне Реке, од кад је њен игуман, тада отац Артемије, постао Епископ рашко-призренски, ројила се више пута и младим монаштвом попунила све наше манстире. За протеклих 20. година број мушког монаштва је достигао 65. Знатно се подмладило и женско монаштво наше Епархије, па су и монахиње из наших женских манастира својим присуством тога дана допринеле пуноћи духовне радости.

Свету Литургију на бини која је била постављена напољу, служила су два Епископа (Артемије рашко-призренски и Јустин тимочки) са још 27 служашчих (игумана, јеромонаха и јерођакона), све духовна чеда владике Артемија.

Овај монашки сабор пружио је ретку прилику окупљеним монасима да се подсети на прве дане духовне обнове манастира Црна Река, као и на своја прва монашка искуства. На крају, Епископ Артемије је благословио и оставио аманет својој духовној деци да се овакви монашки сабори у Црној Реци одржавају и у будуће сваке десете године.

АВГУСТ

Свети Илија у српском народу има велико молитвено поштовање. Ове године на тај дан Епископ Артемије је служио Св. Литургију у Вучитрну, где је црква посвећена том угоднику божијем.

Верници Косовске Митровице су имали прилику да чују речи поуке од свог епископа Артемија 9. августа 1998. године, који је тога

дана у цркви Св. Саве служио Св. Литургију. Том приликом Епископ Артемије је у чин чтеца произвео господина Александра Деспотовића, књижевника из Косовске Митровице.

У недељу 16. августа 1998. године, Епископ Артемије рукоположио је у чин ђакона богослова Симу Чимбуровића из Сјенице, у храму Светог Георгија у Призрену.

Просветна комисија Светог Архијерејског Сабора за реформу школства поново је заседала у Крагујевцу 17. и 18. августа. У раду комисије и овога пута учешће је узео Епископ Артемије као њен члан.

На празник Преображења Господњег 19. августа 1998. године, у храму Св. Николе у Новом Пазару, Епископ Артемије рукоположио је у чин свештеника ђакона Симу Чимбуровића, и према указаној потреби цркве, поставио га за привременог пароха упражњене парохије у Тутину, архијерејско намесништво новопазарско са седиштем у Тутину.

Манастир Ћелије код Ваљева у недељу, 23. августа ове године организовао је треће саборно крштење, за одрасле некрштене србе. Поред реке Градац на којој је обављено крштење епископ Артемије је са ваљевским свештенством служио Св. Литургију, и потом причестио све новокрштене.

Манастир Грачаница је и ове године прославила своју славу Велику Госпојину на веома свечан начин. На бденију Епископ

Артемије је замонашио три искушенице и једну расофорну монахињу овога манастира, у чин мале схиме давши им монашка имена: Филотеја, Доротеја, Сара и Пелагија. Била је то права радост да се четири душе одрекну свега на свету и крену за Христом баш овде на бурном Косову и Метохији. Али и ту је Господ показао да се сила Божија у немоћи показује. Духовна радост је настављена и сутрадан Св. Литургијом коју је служио Епископ Артемије уз велико присуство верног народа.

СЕПТЕМБАР

Епископ Артемије, протојереј Зоран Грујић и јерођакон Василије обишли су манастир Зочиште 04. септембра 1998. године, пар дана пошто су из њега полициске снаге истерале наоружане албанске побуњенике који су га тридесетак дана пре тога заузели, и извршили увид у могућност повратка монаха.

Приликом своје посете Приштини 5. септембра 1998. године Г. Цон Шатак помоћник секретара за људска права Сједињених Америчких Држава, затражио је састанак највиших представника верских заједница на Косову и Метохији. Састанак је одржан у америчком информативном центру, али на њега се нису одазвали представници исламске верске заједнице. Епископ Артемије је предложио да се усвоји декларација о поштовању верских права, и дао њен предлог, чиме је још једном заложиио за мирно решење косовског проблема, што је господин Шатак са одушевљењем поздравио и подржао.

И поред многих обавеза у својој Епархији, гоњен бригом за спас и опстанак срба на Косову и Метохији, Епископ Артемије је са делегацијом срба са Косова и Метохије отпутовао је 12. септембра 1998. године у САД, како би наставили своју мировну мисију започету прошле године. Делегација је обновила контакте са америчком администрацијом у Конгресу и Сенату и посетила многе друге институције и личности од значаја и утицаја на креирање међународне политике, и свуда сведочила о стварном стању на Косову и Метохији, о страдању недужног народа на обе стране, и о потреби решења мирним путем помоћу дијалога и преговора.

Јерођакон Јустин (Јездих)

S A D R Ń A J

УМЕСТО УВОДА

<i>Глас оцаца</i> , Када ти чине неправду	5
---	---

ДОГМАТИКА

<i>свешћеник Бранислав Перановић</i> , Православље и секте	15
<i>професор Атанасије Ракића</i> , Блажени Јероним Стридонски (340/350–420)	39

ОГЛЕДИ ИЗ КАНОНСКОГ И ЦРКВЕНОГ ПРАВА

<i>Жељко Којоранин</i> , О чланству Српске цркве у Светском савету црква након солунског скупа и након редовног мајског заседања сабора наше Свете помесне цркве	45
--	----

УМЕТНОСТ И ИСТОРИЈА

<i>професор Раде Рајић</i> , Косовска битка – легенда и мит	57
<i>професор Раде Рајић</i> , Идеали витешке славе и части Милоша Обилића	65
<i>ђакон Милорад М. Лазић</i> , Православна мисао и наука на вододелници стварности и живота	79
<i>др Љиљана Чолић</i> , Српски свети храмови и косовски бој у „Путопису“ Евлије Челебије	85
<i>о. Пајрикије Рансон</i> , Реми Браг: „Европа, пут римски“	91

БИБЛИЈСКА ТЕОЛОГИЈА

<i>о. Серафим Роуз</i> , Патристичко учење – Постање	97
<i>професор Раша Ракић</i> , Приказ Библије на енглеском	105

ВЕРА И НАУКА

<i>професор Марко Б. Тодоровић</i> , Шта се десило са мисионарском делатношћу православне цркве	119
--	-----

iprofojerej Marko B. Togoroviћ, Три живота и три смрти. 125

ДУХОВНИ ПУТОКАЗИ

Жан Бес, Са праведницима 129

ПРИКАЗ

Душан Васиљевић, Господе... спаси и умири Русију!
Живот и смрт Николаја Другог 135

САВРЕМЕНА ХРОНИКА

Живица Туцић, Вести из Бугарске цркве 145
Јерођакон Јусџин (Јездић), Хроника 150

Дейаљ из манасџира Хиландара

Дейаљ из манасџира Хиландара

Дейаљ из манасџира Хиландара

Дейаљ из манасџира Хиландара

Дейаљ, манасџир Црна Река

Дейаљ, манасџир Црна Река

Дейаљ, манасџир Црна Река

Каџадокија, Турска

Сумела манасџир, Турска

Манасџир Високи Дечани

Пеџрова црква код Новоџ Пазара

Чудоџворна икона Мајке Божије Пећке

Панаџијар из Херцеџовине

Јеванђеље, манасџир Грабоваци

ПРОРОЧКА УЛОГА СВЕТОГОРСКОГА МОНАШТВА У САВРЕМЕНОМЕ СВЕТУ*

Жан Клод Ларше

Представљати светогорско монаштво са становишта његове пророчке улоге може нам још у самоме приступу изгледати чудновато. Међутим, ипак ћемо увидети да је овакво једно гледиште не само основано, већ засигурно још и допушта да се истакне смисао, значење и вредност светогорскога монаштва за савремени свет.

Доиста, насупротив ономе што би се одмах на почетку дало помислити, пророковање се не ограничава на једну јединчану улогу: Свето Писмо сведочи да су у Староме Завету постојале заједнице пророка. С друге пак стране, пророчка се улога не своди – како се у то често верује – на прорицање будућности; може се чак рећи да се њено деловање понајпре односи на *сага(ш)њост*, одликујући се, уосталом, мање по својој *временској* усмерености, колико особеношћу својих *сѣявова*. Опозиционо, дакле, да слично, штавише истоветно понашање, битно обележава светогорски монашки живот.

Многа од разматрања која ћемо изложити свакако су ваљана за православно монаштво у целини, и важност се њихова, дакако, истиче још и више када је реч о монаштву светогорскоме, јер одиста је *несумњиво* да се оно већ добрим низом столећа јавља као остварени образац православнога монаштва.

А/ ПОЗИВАЊЕ НА ПОКАЈАЊЕ

Прво својство (одлика) које обележава пророштво, позив је упућен људима у име Божије. Пророк се, уосталом, на хебрејскоме језику каже *наби*, што значи „позвати“.

* Предавање *La fonction prophétique du monachisme athonite dans le monde moderne*, одржано 11. маја 1997. год., у оквиру XVIII годишњег Сабора Православног српског Братства Оца Јустина, у Монжерону, Француска.

Пророк најпре позива на покајање, дајући и сâм томе пример. Онај који је највећи међу пророцима, који је уједно и последњи старозаветни пророк а и први новозаветни, јесте Свети Јован Крститељ, кога можемо такође с пуним правом уважавати као првога монаха и оца монасима. Прве речи његовога пророчкога служења – позив су на покајање: „Покајте се, јер се приближило Царство Небеско“ (Мт 3,1; 3, 11; Мк 1,1–5).

Монах је онај хришћанин који је нарочито ватрено услишио тај позив на покајање, упућен свим људима од пророка Божијих, а такође и сâмим Христом, чије су ово прве речи док проповедаше у свету, указујући да је ово сâми темељ хришћанскога живота и први услов уласка у Његово Царство: „Покајте се, јер се приближило Царство Небеско“ (Мт 4,17).

Покајање није тек само први подстицај повратка Богу, пошто смо Га заборавили или се пак одвратили од Њега: покајање је једно постојано духовно старање човека који се каје за своје већ учињене грехе, а уједно доживљава скрушеност због свога садањег греховнога стања, тежећи да данас и убудуће усрдније испуњава вољу Божију. Како то добро каже јелинска реч μετανοια (преумлење), покајање је обраћење, преусмерење човекове личности преко свих особина његовога бића, чије се све делатности окрећу према Богу, не у какво тачно одређено време већ непрекидно, те управо због тога Свети Оци и веле да је неопходно кајати нам се све до краја живота. У тој дакле духовној настројености хришћанин прима благодат да поступно у њему умре стари човек и да се уједно полагамо преобуче у човека новог (Еф 4,21–24).

Тога покајања, које је непрестани духовни задатак свакога хришћанина, монах је најтемељитији узор, од часа када се, пригравивши монашки живот, одриче од света и старог живота, да би повео један нов живот (Рм 6,4) који је потпуно усмерен ка Богу, на шта устрајно једнако призивају и поуке светих монаха које се заснивају на њиховоме сопственом опиту. Јер живот у покајању за монаха је етос (εθος), његов уобичајени начин живота.¹ Света Гора Атонска васцела је налик на онај „манастир покајника“ којег опсежно и тако потресно описује Свети Јован Лествичник, у петој поуци (ступњу) Лествице, назвавши га „том правом земљом плачућих“.²

¹ Cf. Игуман Георгије Григоријатски, *Le monachisme évangélique*, *Le Messager Orthodoxe*, n° 95, 1979, стр. 5.

² *L'Echelle*, Лествица, V, 5.

Б/ ПОЗИВАЊЕ НА ОДРИЦАЊЕ ОД ГРЕХА, ОЧИШЋЕЊЕ ОД СТРАСТИ И УПРАЖЊАВАЊЕ СВЕТИХ ВРЛИНА (ДОБРОДЕТЕЉИ)

Позив на покајнички живот што га Свети Пророци упућују људима истовремено је и позивање на одрицање од греха, очишћење од страсти и на упражњавање светих врлина. Сви Пророци позивају све оне који су се удаљили од Бога да одустану од путева зла и поново стану да ходе путем правде. Монах је ту први да посведочи да је услишио тај позив, и остварује га у своме животу, дајући му одјека својом речју, а нарочито својим примером.

Прва и основна делатност монаха коју Свети Оци Јелински право називају *πραξις*, делање, управо и јесте одрицање од зла, а зло се пак не огледа само у оним сталним (најчешћим) гресима, већ у унутарњим настројеностима (природним склоностима) које их порађају, и које на језику подвижништва називамо страстима. Те су страсти облици привржености према свету и према нама самима који нас одељују и одвраћају од Бога. Све док оне обитавају у човеку, овај не може бити истински саједињен са Богом. Јер Бог се једино саједињује са човеком, уколико је сав човек спреман да се са Њиме уједини; Дух Свети ће обитавати у души једино ако је ова довољно чиста да Га прими. Па је тако, дакле, задатак свакога хришћанина да се понајпре очисти од страсти, а монах је, уистину, онај хришћанин који је одлучио да више не улаже своје снаге у свет, не би ли их свеукупно посветио томе задатку. Околности монашкога живота устројене су на такав начин да погодују борби против страсти, нарочито преко три завета који су, заправо, стубови на којима ова борба против страсти и почива и који су монаху исто што и заповести Божије којима се он добровољно потчињава, јер они су за њ у мањој мери какве принуде, колико потпора и средство ослобађања. Скромни живот монаха и постови којима се подвргава помажу му да се ослободи страсти стомакоугађања; завет девствености помаже му у ослобађању од страсти плотских, а завет пак сиротовања помаже му да се отресе страсти поседовања и стицања добара вештаствених; устројство живота у заједници – општежитију, помаже му у преодолевању страсти лености и гнева, док му блажена послушност којој се драговољно потчињава помаже да се ослободи плашљивости, сујетнога славољубља, гордости, а што је још и битније, од „филотије“, – себичнога самољубља, које је основна препрека љубови према Богу и ближњему своме, и које Свети Оци држе за мајку свих осталих страсти.

Борба монахова противу страсти изискује непрекидни напор; стога се *πραξις* или делање јоште назива и *ασκησις*, што је дало француску реч *ascèse* (подвижништво, испосништво), али која означава: упражњавање, вежбање. То делање претпоставља такође

једну непрестану борбу против рђавих побуда које се пројављују у срцу, као и против рђавих (нечистих) помисли што се испољавају у духу (уму) и које су често подметнуте од стране нечастивога; због тога, да би одредили подвижништво (испосништво), Јелински Оци употребљавају речи као што су $\alpha\theta\lambda\epsilon\sigma\iota\varsigma$ или $\alpha\gamma\omega\nu$, које на јелинскоме језику означавају напор, али такође и борбу или битку. Наиме, једнако је реч о одбијању противника, о приморавану зла да устукне, као и о напредовању на путу добра и воље Божије. Зато се ова пракса означава на рускоме и србскоме језику речју *подвиџ* која долази од старословенскога глагола *подвизѣтисиа*, што значи – кретати се напред, напредовати. Сви христиани су војни Божији који напредују на путевима Господњим, опојасани оружјем и силом што им Господ подаје да би извојевали победу. Па тако, дакле, Свети Апостол Павле пише: „*Обуцише се у свеоружје Божије, да бисше се могли одржати против лукавства ђаволскога (...). Стојите, дакле, ојасавши бедра своја истином и обукавши се у оклоп правде (...). А изнад свега узмишете шлем вјере, о који ћеће моћи погасити све огњене стрелице, који је рјеч Божија“* (Еф. 6; 11–17). У тој војсци која води „рат добар“, како га назива Свети Апостол Павле, монаси су у првим редовима, а светогорци стоје у првој борбеној линији. И непоштедно се они изнурују, јер сва њихова снага стоји на располагању у овоме рату, а и да би онима који им следују победу учинили лакшом. Проливају они и крв своју за Бога и за друге људе: подвижнички је живот једно непрестано и невидиво мучеништво (сведочење). Не само да је та битка исцрпљујућа, већ је борба против страсти неизбежно и извор страдања, јер паломе се човеку страсти показују као основно средство постизања чулне насладе, којој је он склон, и средством избегавања бола према којему осећа одвратност; смањивање пак удела страсти исто је што и страдање због лишавања насладе коју ове прибављају и примораности да се претрпи патња која се преко њих (страсти) дала избећи.³

Међутим, свако за Бога претрпено страдање уједно је и извор духовне радости: сваки напредак у одбацивању страсти којога монах савршује пропраћено је узрастањем у благодетељноме животу; јер као што страсти у почетку, дођоше да се подметну наместо врлина, исто тако, у животу христианина који испуњава вољу Божију вршењем Божијих заповести, не долазе ли поступно свете врлине да замене страсти. Склоност ка стомакоугађању и похоти плотској замењена је умереношћу и чистотом плоти; туробну сету по свету замењује скрушеност и преко ње истинска радост; насртивост на ближњег – кротост и стрпљење; бојазан за светске (пролазне) ствари замењена је зебњом да се не отпадне од Бога; ташто славољубље и гордост замењени су смирењем, а сујетно себелубље замењено је љубовију према Богу и према ближњему. У животу по светим врли-

³ Cf. Свети Максим Исповедник, *Questions à Thalassios*, Prologue.

нама, што је заправо живот новог човека, све способности човекове очишћене су и налазе себи исцелење. Свете су врлине, у ствари, непромениве душевне настројености које нас преко свих деловања наших способности усмеравају према Богу. То ми, управо, путем светих врлина стичемо подобије Божије, а њиме задобијамо благодат да смо саједињени са Богом, у којему (саједињењу) примамо духовну радост која је по јачини и каквоћи неупоредиво изнад свих наслада светских којих смо се лишили одрекавши се страсти.

Ето зашто то лице монаха на којему се испољава измореност од борбе и сета од покајничкога живљења, исто тако изражава и духовно спокојство пронађенога у Богу мира, као и радост саједињености са Њим. Стога је Света Гора Атонска као поприште борбе уједно и место где влада мир; она је, колико место печали, толико истовремено и место радовања. Света Гора је место прекривено „духовним лечилиштима“, – да се послужимо овде изразом којим Свети Јован Лествичник означава манастире⁴, али је исто тако и место где се могу видети људи који су се исцелили, те сијају првобитним сјајем људске природе, онакве каквом је она била у време својега рајскога стања, каквом постаде обновљена спаситељним домостројем Христовим. Преко блаженопосвећених монаха, подвизавање које нам је на први поглед изгледало као пут умртвљивања тела, самоограничавања и одрицања од своје воље, испуњењем својега крајњег циља пророчки нам открива то што је оно по својој бјити – *йуӣ уласка у истински Живоӣ и у истинску Слободу, сѣаза која води у Бо̄гу, Њиме и за Њ, истинскоме осѣварењу йрироде и личносѣи човекове.*

В/ БОДРЕЊЕ, УТЕШЕЊЕ И ДУХОВНО НАЗИДАВАЊЕ ЉУДИ

Монах очишћен од својих страсти и који је у себи остварио свете добродетељи, остваривши тако подобије Христово, може постати узор другим људима, бодрећи и назидavajuћи их како то чињаху Свети Пророци Божији, и како то запажа Свети Апостол Павле, призивајући успомену на пророчку службу христианина: „А који йророкује љовори људима за назидање и бодрење (...) А који йророкује Цркву изѣрађује“ (1 Кор. 14, 3–4). Монах који је извојевао победу у борби духовној постао је учитељ духовних вештина; њему су знане лукавштине непријатеља, и он зна како им се ваља супротставити и које је оружје најуспешније: он дакле може да помаже другим људима у њиховој борби. Онај који се домогао краја путање

⁴ Cf. *Lettre au Pasteur.*

или у најмању руку превалио већи њен део, познаје замке и препреке, и може другима указати на њих, поучивши их како да их савладају. А онај пак, који је на тој путањи испитао искушење слабости, обесхрабрења, који се чак у извесним тренуцима могао осетити богоостављеним, кадар је да својој братији пружи утешење, умири их, охрабри и учврсти. Један савремени преподобни светогорац, отац Паисије, примаше у својој скромној испосници, понекад и по четрнаест часова дневно, људе приспеле из читавога света да би од њега затражили „реч сјасења“. Крај њега, као и крај осталих духовника Свете Горе Атонске, милиони православних могли су тако да добију за свој духовни живот драгоцене савете, али исто тако и једно ново оснажење произашло из божанствених енергија које из њега исијаваху, или пак из благодати задобијеној његовом молитвом, не би ли у свету водили добар Христов рат и узнапредовали на путевима Духа Светога. Људи који припадаху иним хришћанским вероисповестима или бежаху чак туђи хришћанству, могли су да на преображеним лицима преподобних светогораца открију како то пуноту Своје благодати Бог излива управо у Цркви Православној. Видевши ове преподобне, многи верни стекли су одлучно поуздање да оно савршенство светости којему нас Христос призива, препоручивши: „Будите савршени као Отац ваш који је на небесима“ (Мт. 5, 48), није неки непостижни узор (идеал), већ једна стварност до које је понеко већ и досегао по свемогућој благодати Божијој.

Света Гора Атонска може наизглед бити баш она гора, успомену на коју оживљава Свети пророк Исаија када каже: „И многи народи говорећи: ходите да идемо на гору Господњу, у дом Бога Јаковљева, и учиће нас својим путевима, и ходићемо стазима његовијем; јер ће из Сиона изаћи закон, и ријеч Господња из Јерусалима“ (Ис. 2, 3).

Г/ СВЕДОЧЕЊЕ О ВЕЋ ПРИСУТНОМЕ МЕЂУ НАМА ЦАРСТВУ

Преподобни оци светогорци који су примили „залог Духа Светога“ пророчки сведоче читавим својим бићем о испуњењу Божијега обећања. Они нам собом показују једно благодаћу преображено човечанство, предвођено Христом, у Духу Светоме, ка своме остварењу, наине ка обожењу. Они тако осведочавају истинитост обећања Христовога које се односи на свет који греди, али исто тако и чињеницу присутности Царства Небескога посреди нас (Лк 17, 21). О овоме нам дакле сведоче не само они још живи преподобни оци, но исто ово потврђују и они Преподобни који пре много столећа уснуше у миру Божијему, преко памћења о њима светогорских монаха који нас подсећају на извесне епизоде из њихова живота по-

средством богослужења у којима се они прослављају, и иконâ што их изображавају у њиховоме преображеном виду, и помоћу којих они не престају да на нас дејствују савршавајући чудеса, као и преко њихових светих моштију што продужавају да зâре божанственим енергијама којих се они бејашу удостојили и које благоуханијем Царства миомирно испуњавају цркве и природу оним што Свети Апостол Павле назива „Христѿовим миомиром“ (2 Кор 2, 15), будући уједно и непрестаним источником небројених чудеса. Ваистину, Света Гора Атонска нам се показује, по слову псалмопојца, попут „*зоре хумовише*“, „*зоре йлодовише*“, „*зоре, на којој омиље Богу живјети*“, и на којој ће Господ „*живјети до вијека*“ (Пс 67, 16, 17); показује нам се она попут горе Таворске која зâри светлошћу нестворених енергија Господњих.⁵

Д/ ПОДСЕЋАЊЕ НА РАЈ И БЛАГОВЕШТЕЊЕ О ЊЕМУ

Света Гора не сведочи пророчки о једноме другој свету који осмишљава овај наш данашњи једино преко својих светитеља, већ јоште и као место благословено, као света Божија установа. Света Гора Атонска која се још зове и „Перивојем Пресвете Богородице“ – слика је Раја. Називају је и „Вртом Пресвете Богородице“, јер како се приповеда, Пресвета Богородица у пратњи Светога Јована Евангелиста, крстарећи морем на путу за Кипар који требаше да их одведе праведноме Лазару, обре се услед буре и бродолома у подручју где се данас налази манастир Ивирон. Богородици се ово место показа толико прекрасним, па Она измоли од Сина свога да јој га подари, и зачу тада како јој Он одговара: „*Нека врѿи овај буде твој, и нека буде рај Теби и свима онима који су у ѿирази за својим сѿасењем*“.

Света Гора је у најмању руку слика Раја стога што, с једне стране, подсећа на онај Рај где је Бог наместио наше прародитеље, и у којему пожелеле да и ми живимо вавијек, а с друге пак стране, зато што најављује Царство будуће које ће, по Светим Оцима, бити вастављеним Рајем, а благодаћу Бога, који постаде човек, још и више од Раја.

⁵ Видети: Архимандрит Емилианос Симонопетријски, *L'expérience de la Transfiguration dans la vie du moine athonite*, издао манастир Светога Антонија Великога, Font de Laval, 1989. Ваља напоменути да је и сâма гора Атос, преко црквице подигнуте на њеном врху, посвећена Светоме Преображењу.

а/ Природа

Света Гора нам пружа слику једне рајске природе, јер по разноврсности својих предела који се ступњевито пружају од мора па све до врха Атоса, на две хиљаде метара, ми наилазимо на многе биљне и животињске врсте које образују једну васелену у маломе што у себи сажима васцели свет.

Битно је наиме и то, што ова природа остаје нетакнута, сачувана од привреднога искоришћавања и технолошкога загађивања.

Сâмо њено постојање у нашем савременоме свету представља једну узориту драгоценост. Она је образац духовне екологије; она сведочи о очуваности творевине коју је у почетку Бог поверио човеку да се њоме користи по потреби, али и да му истовремено послужи оруђем (средством) созерцања и благодарења Творцу, и у којој је човек, како то вели Свети Максим Исповедник, – градинар који попут плодова убира разноврсне логосе творевине не би ли Богу принео оно што му је сâм Бог подао.⁶ На овоме месту људи живе у миру и у складу са дивљим животињама, посведочујући им ону љубав која се распростире на свеколика Божија створења, чак и на она најнезнатнија и обично најпрезренија.⁷

б/ Простор

Простор Свете Горе одаје једну рајску средину и најављује пространство Небескога Царства. У савременим непобожним друштвима простор је постао једна у потпуности обесвећена средина која се мери чисто јединицама за количину и чије су вредности и повезаност између различитих места суштински одређене углавном економским мерилима. У срединама хришћанским по предању, средина је подељена на освећени простор – цркву, која образује средиште, и на непосвећени (световни) простор који се налази изван овога првога. Простор Свете Горе Атонске јавља се као место потпуно освећено не само због постојања на њој мноштва цркава, капела, манастира, скитова и испосница, што чини да је средиште свугде и на свакоме месту, док непосвећенога округа уопште нигде и нема, већ и зато што је свеукупни простор освећен светитељима који њи-

⁶ *Questions à Thalassios*, 51.

⁷ Један савремени светогорски подвижник, Преподобни Отац Паисије, свакодневно храњаше неку змију која је живела у оближњој пустињи. Угледах га, док сва његова пажња бејаше заузета разговором којег је водио са својим посетиоцима, како се изненада подиже и крену да проведе до својега гнезда једнога мрва, што се на неких пет метара одатле мучио под теретом сувише тешким за њега... Другом једном згодом, видех га како носи ратлук ка улазу тога истога гнезда, пошто је претходно послужио своје госте.

ме или проходе или су њиме већ прошли, испунивши га гласом својих молитава, натопивши га божанственим енергијама којима они зарише. Сваки пут када се ходи неком стазом Свете Горе, јамачно се ходи траговима светих који су туда, некада пре нас, ходили. На најзапустелијим и најсуровијим местима светогорске шуме, налазимо мале олтаре које су подигли пустињаци или монаси који воде живот „луталице“ (гироваги). Многа места, каткада удаљена од свакога боравишта, миришу чудесним и натприродним миомиром који се шири од светих моштију монаха што су овде, понекад без ичијега знања, били погребени. Многа места у овој природи чувају успомену јављања Христа, Мајке Божије или светитеља. Није овде ни манастира, ни скита, ни испоснице, ни капеле, нити источника, а ни чесме чије се присуство не би дало објаснити неким небеским виђењем или пак неким чудом.

Освећеност простора која обележава Свету Гору у целини, обележава још снажније сваки од манастира, у чијем је окриљу црква свето место у правој смислу речи, у којој монах проводи више од трећине свога монашког живота, и на коју непрестано смотри не само духовно, већ и телесно, пошто је неимарство светогорских манастира одређено тако да ходници, келије и уопште све остало, гледа на *саборну цркву (каџоликон)*. Предугачко би било подсећати овде на богату симболику саме цркве; требало би поново ишчитати *Мистагогију* (Тајноведеније) Светога Максима Исповедника, што је несумњиво најдубље тумачење икада о томе сачињено.

в/ Време

Требало би, заузврат, подсетити на пророчко значење светогорскога времена. Једна од ствари која стварно понајвише зачуђује посетиоца Свете Горе и која га у извесној мери чини пометеним јесте промена времена. Највећи број манастира прихвата византијско време које у васцеломе свету још једино на овоме месту служи мерилом. А ово наше време, монаси га исправно називају *κοσμικη ώρα: временом светиа*. „Време света“ не означава само време које важи у преосталоме свету, већ заправо – време монденско (време нерада и забаве и задовољстава светских), у духовном смислу те речи, које изражава време посвећено делатностима овога света, и које по изразу Светога Апостола Павла још није „*искуљено*“.

Византијски, пак, сати, када је о њима реч, нису данас тек какав прости преостатак временâ древних; они сведоче о једноме другоме начинству (модалитету) времена, онога духовнога времена, посвећенога, – јер заветованог Богу, подраздељенога и устројенога тако да би саодговарало Његовој вољи. Символички, оно подсећа на време рајскога живота и најављује време Царства.

Црквено време литургијских богослужења сведочи још и више о томе иноме начинству времена. То кружно време, подрасподељено по празницима Господњим, Богородичиним и светитељским, који се понављају сваке године, – символ је вечности. Али оно је такође и време непрекиднога духовнога напредовања. Могли бисмо га представити као једну усправну завојницу (спиралу) по којој се сваке године обиђе исти круг, али уколико литургијску годину живимо дубински, ми се уједно сваке године успињемо на виши ступањ, све више и више приближавајући се Богу. Литургијско време у садашњости обједињује прошлост и будућност, и уводи нас у вечност. Сама Света Литургија оприсутњује и осадањује (остварује) жртву Христову, – премда се ова испунила у једноме одређеноме тренутку у прошлости –, као и Његов други долазак који се још није догодио, али како то изражавају речи Свете Литургије, она на њега врши спомен. Оживљавајући редовно успомену на Светитеље из прошлости, богослужења сведоче како су они савременици људи свих поколења која им следе.

Појединачна молитва која тежи да постане непрекидном и која код светогорских монаха обично поприма облик „умносрдачне молитве“, још назване „*Исусовом молићвом*“, изузетно је средство спасавања и освећивања времена, по савету Светога Апостола Павла (Еф 5, 16). Она допушта монаху да живи у пуности сваки трен времена који пролази, истовремено изводећи га из свакидашњега времена, не би ли га увела у вечност. Онај који се пажљиво моли, губи појам о времену и опитом спознаје време Царства, најављујући како је оно већ посреди нас.

Молећи се за све људе, светогорски монах их све сабира у Богу с ону страну простора који их раздваја, колико и с ону страну времена. Он примећује упокојене којих се сећа, као и људе који ће се тек родити и за које се већ моли као да су они у телу Христовоме савременици живих.

Ђ/ ПОЗИВАЊЕ НА СКЛАДНО ЖИВЉЕЊЕ У ЗАЈЕДНИЦИ

Не само молитва монахова, већ и живљење у заједници, онакво каквим је оно устројено на васцелој Светој Гори и у свакоме манастиру, леже у основи призива на јединство свих људи и сведоче да је такво једно јединство у Христу могуће. У свету који је раздиран ратовима, национализмима, народносним (етничким) сукобима и расизмом, ово сведочење и призив истински су пророчки.

Света Гора у својој целини, током већ многих столећа сведочи о добрим и пуним слоге односима између заједница различитога

народноснога порекла, које не само да мирољубиво сапостоје већ и живе складно, везани хришћанском (милосрдном) љубовију.

Сваки манастир без разлике, окупља људе различитога народноснога и друштвенога порекла, културних разина, различитих личности и нарави. Хришћанским устројством живљења у заједници (општежитију) те се различитости не очитују поделом по старешинству, где би се као у свету увукли дух превласти (љубоначалија), надметања и тлачења, већ једном расподелом послушања која настоји да, с једне стране, буде подједнака за све (извесна послушања упражњавају сви монаси, сваки својим редом), а с друге пак стране, да истакне способности својствене свакоме монаху, водећи рачуна и о њиховим слабостима. Једино супарништво које тамо влада је, како вели Свети Максим Исповедник, оно које свакога монаха подстиче да онога другога постави изнад себе, пропуштајући га испред себе.⁸

Изискивања и потешкоће живота у заједници (општежитију) су, када је реч о братији, као морски вали који чине да се једни облутци трљају о друге, постепено заобљујући један другоме оно што је на њима још угласто, те постају тако глатки у својој повезаности. Испосничким подвигом свакога од њих (где послушност – по превасходству прва међу монашким добродетељима –, покајање (преумлење), смирење и милосрђе играју суштинску улогу), различитост личности и нарави нису извор супарништва нити супротстављања, већ су пре извор међусобнога обогаћивања, при чему свако извлачи корист из оних добрих особина своје братије које сам не поседује, као што у једноме телу сви удови немају исту улогу (Рм 12, 3–4), и који делују сваки по својим сопственим даровима (Рм 12, 6–8) на корист другима; једно тело чији се најслабији удови чине најнеопходнијима, „и који нам се чине мање часни на њијелу, њима придајемо већу часи“ (1 Кор 12, 22–23); где се „сви удови поједнако брину један за другога“ (1 Кор 12, 25); „и ако ствара један уд, с њим стварају сви удови; а ако ли се један уд прославља, с њим се радују сви удови“ (1 Кор 12, 26).

Свети Василије Велики, устројитељ киновијскога (општежителнога) монаштва, овако описује овај начин живљења којим данас живи највећи број светогорских монаха: „Равна ли се ишта са оваквим начином живљења? Има ли ичега срећнијега? Има ли ичега савршенијега од те узајамне повезаности и јединства? Има ли ичега љупкијега од тога стапања владања по богоугодним обичајима (упражњавања добродетељи) и душа? Људи пореклом из различитих народа и земаља стекли су се у једној тако савршеној истоветности, те се у мноштву телâ види само једна душа, док се више телâ показују оруђем једне једине мисли. У онога чије је тело слабо, довољно је братије да састрадавају са његовом слабошћу; а у онога пак чија је

⁸ Cf. *Lettre 2.*

душа болесна и утучена, много је братије да га негују и подигну. Они су у потпуној једнакости служитељи и учитељи једни другима; у једној миротворној (мирољубивој) слободи, они се савршено једни другима потчињавају; та потчињеност није последица приморавања, нити какве мучне нужности која би могла проузроковати дубоку снуженост код затвореника; напротив, она саздаје у радости слободни избор воље човекове: хришћанска љубов потчињава слободне људе једне другима и њихову вољу чува слободном.⁹ Управо је такав живот, како подсећа Свети Василије Велики у наставку овога списка, Бог пожелео за нас од самога постања; такође је то и живот који је Христос васпоставио, и пример којег нам је дао у своме земаљском животу са својим ученицима. Баш су такав начин живљења, где све бејаше заједничко, водиле прве хришћанске заједнице (Дап 2,42–47), и управо су такав начин живота, пример којег нам пророчки дају монашке обитељи (општежитија), призвани да воде сви хришћани у Цркви, пре него ли се збуде његово савршено остварење у Царству Небескоме.

Е/ САСТРАДАВАЊЕ И МОЛИТВА ЗА ВАСЦЕЛИ СВЕТ

Чувство узајамне одговорности и састрадавања (самилости) које у оквиру манастира светогорски монах испитује према својој братији, уједно осећа и за васцели свет, кроз благодат покајања, молитве и хришћанске љубови.

Као што пророк осећа дубоку одговорност за духовну судбину људи сред којих му је Бог поверио послање, као што се каје и заступа их пред Богом, тако и монах осећа узајамну одговорност за судбину свих људи, састрадава и моли се за њих. Монах је утекао од људи, али им је, међутим, још ближи него ли да је остао да живи у свету. Он се заправо одвојио од људи, када је реч о оним односима заснованима на делатностима помодним, – извору унутарње расејаности и страсти, не би ли им се присајединио односом утемељеним на духовноме старању које присаједињује Богу и у Богу.

Састрадавање са васцелим светом које се очитује у покајању и у молитви за све људе јесте, могло би се рећи, један од основних задатака монаха. „Монах је, пише преподобни старац Силуан, човек који се моли и плаче за свеколики свет; и у томе је његово основно занимање...“¹⁰, „...ето његове службе“¹¹.“ Житија и поуке великих све-

⁹ *Constitutions ascétiques*, XVIII, 2.

¹⁰ Списи Преподобнога старца Силуана у: Архимандрит Софроније (Сахаров), *Starets Silouane, Moine du Mont-Athos*, Paris, 1973, стр. 370.

¹¹ *Ibid*, стр. 371.

тогорских духовника о овоме сведоче. Преподобни старац Силуан, на пример, не скривајући од нас да не престаје да пролива сузе и да се моли за све људе без изузетка, непрестано се брине о томе да сви људи, сви народи читавога света, познају Бога и буду спасени. Скл-изнув још од греха праоца нашега Адама пут стрмине зла, свет већ одавно могаде бити уништен вражијим силама које га подривају, да не бејаше молитвенога заступништва светитеља и монаха. Света је Гора као једно снажно и поуздано сидро о које је свет чврсто привезан, и које га спречава да се не занесе странпутицом и погубно се изгуби. „Захваљујући монасима, пише преподобни старац Силуан, молитва никада не престаје на земљи; а ово је на корист васцеломе свету...“¹²; „...Рећи ћеш можда како данас нема више од онијех монаха што се моле за читави свет; али ја ћу ти рећи да једном када више не буде било на земљи таквих молитвених људи, настаће свакако свршетак света, и велике ће се на њ свалити поборе; а већ и данас су уосталом присутне. Свет опстаје благодарећи молитвама светитеља“.¹³ Светогорски су монаси у свету налик на оних неколико праведника који бејашу довољни Богу да би сачувао Содом од разарања, на које га осудише његови сопствени греси (Пост 18, 23–32).

Многим људима из читавога света, православни они били или не, ова молитва светогорских монаха за цели свет свесно или несвесно била је од користи.

Благодат коју Бог подаје свету као одговор на молитву светогорских монаха, представља за свет једну драгоцену и незамениву снагу. Она је источник праштања, обраћења, живљења у Богу и спасења. Она особито припомаже да се у свих православних хришћана потхрани, утврди и развије духовни живот. Стога, свима православним хришћанима заузврат дужност је да изразе светогорским монасима захвалност, нарочито молећи се за њих, за благодат коју је свет получио, као што је и сâми примише, монашким посредништвом пред Господом.

Ж/ ВЕРНОСТ СВЕТОМЕ ПРЕДАЊУ И ОДБРАНА ВЕРЕ ПРАВОСЛАВНЕ

Требало би, разуме се, подсетити такође на једну од основних улога коју је Света Гора одиграла у повести Православља и чија се темељна важност обелодањује данас више можда но икада: улога чувања Светога Предања и одбрана вере православне. Реч је овде,

¹² Ibid, стр. 370.

¹³ Ibid, стр. 371.

још једном, о пророчкој улози, јер пророк је по предању неко ко опомиње људе на верност Богу и који је бранилац вере наспрам свега онога што би могло да је преиначи или изопачи.

У свету подвргнутоме све бројнијим и све бржим изменама, Света Гора пружа пример једнога непроменивога света што је налик на свет божанствени. Сачувана од вртоглаве вреве која обитава људе у свету, заштићена од унинија, те духовне чаме која порађа чежњу за безразложним променама, у заклону од друштвених притисака што наводе човека да се у свему саобрази начину живота савремених друштава, светогорски монаси брижниво (савесно) чувају канонске прописе, литургијски богослужбени поредак (типикон, правило, устав) и испоснички начин живота, – све оно што су наши Свети Оци предавали једни другима с поколења на поколење.

Савесно одржавање чак и онога најнезнатнијега предања показује се као услов продужавања Светога Предања. Овековечавање оних обичаја који изгледају привидно безначајни (као, на пример, палење или гашење ове ли свеће, или онога ли кандила, у овоме или ономе тренутку богослужења), осим тога што је обележје послушности и смирења у односу на Свете Оце који су раније то исто чинили столећима, омогућило је да се очува једно богато симболичко наслеђе, а тиме и један непресушни источник духовнога созерцања, што су другде већ поодавно ишчезли. Напослетку, требало би подвући а и доказано је искуством, да је верност у маломе, услов и знамење верности у великоме. Блажен ли је светогорски монах коме је Господ рекао: „...*Добро, служи добри и вјерни, у маломе си био вјеран, над многим ћу ти ѿслужиши; ући у радости господара својега*“ (Мт 25, 21).

Та верност у маломе показује се нарочито значајном за очување вере православне, јер како вели Светитељ Григорије Палама, „...*када је реч о стварима божанственим, чак и најнезнајније међу њима нису безначајне*“¹⁴. Али у ствари, монаси уопште, а нарочито светогорци, с обзиром на основне поставке вере, применили су ову препоруку Светога Апостола Павла: „*О Тимошеје, сачувај ѿвјерен ти залож, клонећи се ѿ ѿганих и ѿ разних разговора и сиорова лажно названога знања, којему се неки ѿприволеше и ѿишлагоше од вјере...*“ (1 Тим 6, 20–21); „*Добро завјештање сачувај Духом Свећим, који обитаваша у нама*“ (2 Тим 1, 14). Свети Антоније Велики, отац монаха, имаде обичај да упозорава против расколника и кривоверника¹⁵; он не оклеваше да се на захтев епископа спусти са планине и оде у Александрију не би ли јавно пред свима осудио аријанце.¹⁶ И други монаси имађаху храбрости да бране веру православну, и успротиве

¹⁴ *Traité apodictiques, I, Prologue.*

¹⁵ Свети Атанасије Александријски, *Vie d'Antoine, LXVIII.*

¹⁶ *Ibid, LXIX.*

се не само цару већ и патриарсима. Знана је улога коју ће одиграти Свети Јевтимије у одбрани вере православне наспрам несторијанскога кривоверја, а потом и у подршци вери проглашеној на Сабору у Халкидону, успротививши се монофизитскоме кривоверју којега је бранио Диоскор.¹⁷ Знана је такође и улога коју су одиграли Свети Савва Освећени и Свети Теодосије Велики и палестински монаси у одбрани исте те вере што бејаше утврђена на Сабору у Халкидону против монофизитства, којега исповедаше патриарх Северије Антиохијски.¹⁸ Преподобни ће Максим Исповедник целог свога живота водити прави рат против северојанскога монофизитства,¹⁹ и премда бејаше обичан монах, сâм се хваташе у коштац са више узастопних царева, колико и са свим источним патриарсима на окупу, и свим њиховим богословима, одбране ради вере истините против кривоверја моноенергијскога и монотелитскога.²⁰ Два ће монаха, Свети Јован Дамаскин и Свети Теодор Студит, одиграти прворазредну улогу у борби против кривоверја и иконоборства, у VIII, а затим и у IX столећу. А доцније ће опет један монах светогорац, Светитељ Григорије Палама, написати аподиктичке расправе,²¹ не би ли оповргао латинско учење о филиоквеу, у једноме тренутку када цар и патриарх константинопољски отправише у послање богослове на челу са Варлаамом, који бејашу спремни да жртвују веру православну у нагодби уједињења (уније) са Римом.²² Неколико година касније, снажно подржан од светогорских монаха, исти ће тај Светитељ Григорије Палама одбранити против Варлаама, а затим и Акиндина, православно учење о божанственим енергијама и нествореној благодати. А чувени *Светио̀горски Томос* којега ће он приредити и којега ће потписати прѠт Свете Горе, са игуманима манастира̀ Велике Лавре, Ватопеда, Есфигмена, Кутлумуша, Ивирона и Хиландара, као и многи светогорски монаси тиховатељи,²³ проузроковаће сазивање Сабора, 1341. године, који ће осудити Варлаама. Благодарехи подршци светогорских монаха, Светитељ Григорије Палама, који ће нешто доцније бити прогањан, па утамничен

¹⁷ Видети: Кирило Скитополски, *Vie de Saint Euthyme*, XXVI, XXVII, XXX.

¹⁸ Видети: Кирило Скитополски, *Vie de Saint Sabas*, LV – LVII.

¹⁹ Видети његова *Lettres*, PG 91, 364–649. Француски превод, Editions du Cerf, Paris, 1997.

²⁰ Видети његове *Opuscles théologiques et polémiques*, PG 91, 9–285. Француски превод, Editions du Cerf, Paris, 1997.

²¹ Текст у Grigoriou tou Palama, *Suggrammata*, t. 1, Tessalonique, 1988, стр. 9–153. Француски превод: Saint Grégoire Palamas, *Traité apodictiques sur la procession du Saint Esprit*, Edition de l'Ancre (diffusion du Cerf), Paris, 1995.

²² Видети наш увод у француски превод, *Traité apodictiques*, стр. 14–22.

²³ Текст у Grigoriou tou Palama, *Suggrammata*, t. 2, Tessalonique, 1994, стр. 567–578. Француски превод у *Philocalie des Pères neptiques*, t. 10, Bellefontaine, 1990, стр. 305–313, и у *La Lumière du Thabor*, n° 29, 1991, стр. 15–25.

по наређењу патриарха константинопољскога Јована Калеке, који ће га заједно са патриархом Герасимом Јерусалимским и Игнатијем Антиохијским искључити из Цркве, дочекаће да види коначну и пуну победу вере православне, на Саборима 1351. године.

А мање од једнога столећа раније, светогорски монаси бејаху одиграли суштинску улогу у одбацивању уније остварене са Римом на Сабору у Лиону. После Сабора одржаног 1274. године, Света ће Гора Атонска заправо постати најважније жариште отпора овим одлукама и монаси имађаху да поднесу грозна прогањања од стране патриарха константинопољскога Јована Века, поборника уније, и многи ће од њих бити мученички уморени православне вере ради. Двадесет шест монаха манастира Зографа биће спаљени живи у манастирској кули²⁴, док ће други бити утопљени у мору испред манастира Ватопеда и Ивирона, а трећима ће у Кареји бити одрубљене главе. Света борба и мучеништво светогорских монаха уродише осудом лажне уније на Влахернском Сабору, сазваноме од стране Светитеља Григорија Кипарскога.

Светогорски монаси, чија улога бејаше узорита у време тих догађања, не јењаваху у одбрани вере православне у потоњим годинама и десетлећима, чак још ни после исихастичкога спора. Турске војске одиста стадоше вршити све жешћи и све већи притисак, па ће византијски цареви у безброј наврата настојати да добију од Запада војну подршку у замену за пристанак на догматске нагодбе са Римом. Наредних столећа па све до наших дана монаси светогорци једнако се показиваху верним браниоцима православне вере, сваки пут када би она била угрожавана, не оклевајући да се одважно дигну против грађанских власти или чак против свога властитога патриарха, када би црквена политика подразумевала неприхвативе нагодбе, било то чак и по цену претрпених прогањања која би уследила. Њихово одрицање од света, равнодушност према свакоме честољубљу, као и према икаквоме извлачењу користи од црквене политике, бејаху и остадоше јемство њихове независности и некористољубља. Знали су они понекад да се невешто изразе, за шта су често трпели покуде и заједливости од стане својих противника или оних који настојаху да умање њихов углед и утицај; међутим, бејаше то случај и са многима од Светих Пророка, а и Светих Апостола, којима њихови противници замераху да су људи необразовани. Светогорски Оци су се често изражавали са много грубости и строгости, али ове њима својствене црте, у временима Светих Пророка, бејаху признаване као поуздано мерило истинскога пророштва и бејаху обележје беседâ највећег броја Светих Отаца у њиховој борби за

²⁴ Црква Православна их прославља 22. септембра сваке године. Видети: јеромонах Макарије Симонопетријски, *Synaxaire, vies des Saints de l'Eglise Orthodoxe*, t. 1, Thessalonique, 1987, стр. 150–151.

Истину. Оци се светогорци нису увек показивали као богослови вешти на речима и у расуђивању, али су увек били сведоци, што се свакако запажа на извесном повесном одстојању, једнога поузданог „нагонскога православнога чувства“ и истинскога богословскога познања, богатог истрајним и учесталим учешћем у литургијском животу и ишчитавањем Светих Отаца Цркве, нарочито заснованог на њиховоме упражњавању молитвенога тиховања и на духовном опиту. Подсетићемо се овде речи Евагрија Понтијскога: онај је богослов који се истински моли,²⁵ а још издашније, подсети мо се једнодушного поучавања Светих Отаца, на које јасно указује *Светиоџорски Томос*, по којему је прави богослов онај који је кроз опит стекао богопознање.

Одатле и проистиче богословски углед (меродавност) светогорских Отаца. Начин на који се он изражава често се не допада црквеној јерархији, нарочито онда када противуречи њеним гледиштима; а његово пак примењивање саодговара једном другоме предању хришћанскога Истока које, насупротив римокатоличкоме поимању *magisterium*-а (управитељство, надзорништво; управитељска, надзорничка служба), као јединога источника власти и поучавања у Цркви, признаје духовницима (подвижницима, испосницима) извесно харизматично (по нарочитоме дару) вођство (челништво), једно пророчко служење у неку руку напоредно са установама утврђеним Црквом,²⁶ а тиме дакле признаје и извесну самосталност чак и у односу према епископима, о чему снажно сведочи учење (наук) Преподобнога Симеона Новог Богослова,²⁷ као што већ и бејаше изложио Светитељ Василије Кесаријски.²⁸ Улога коју овде врши светогорско монаштво не стреми ка супарништву са оном, законитом, улогом црквене јерархије; духовни углед монаха је харизматично и пророчко употпуњење црквене и светотајинске власти епископа,²⁹ и сапостоји у начелу складно са њом у заједничарењу са Црквом. Духовни утицај монаха сукобљава се са влашћу епископа једино у случају када ова власт не испуњава уредно своју улогу, са циљем да је пророчки подсети на њену дужност. Монаси остају тако

²⁵ Cf. *Traité de l'oraison*, 60.

²⁶ John Meyendorff, *Mont Athos in the Fourteenth Century: Spiritual and Intellectual Legacy*, *Dumbarton Oaks Papers*, n° 42, 1988, стр. 165.

John Meyendorff, *St. Basil, The Church and Charismatic Leadership*, in *The Byzantine Legacy in the Orthodox Church*, Crestwood, 1982, стр. 213.

²⁷ Видети: архиепископ Василије (Кривошеин), *Dans la lumière du Christ. Saint Syméon le Nouveau Théologien (949–1022), Vie – Spiritualité – Doctrine*. Chevetogne, 1980, стр. 131–147.

²⁸ Видети: John Meyendorff, *St. Basil, The Church and Charismatic Leadership*, стр. 197–215.

²⁹ Cf. *Ibid*, стр. 213, јеромонах Макарије Симонопетријски, *La lumière de la Sainte Montagne, Le Messager orthodoxe*, n° 95, 1994, стр. 28.

као бдиоци и упозоравају црквене пастире и народ Божији са висина Свете Горе, као Свети Пророк Аввакум са врха своје куле стражаре (Авв 2, 1). Таква је једна од њихових одговорности према Цркви, и они је испуњавају по сваку цену, не зато што им се тако прохтело, – јер нису због тога ни постали монаси –, већ стога што их околности³⁰ на то приморавају, као што то бејаше случај свих Светих Отаца који су пре њих поступали тако, понекад и по цену живота, православне вере ради.

Пророчка улога стражарења и светилника коју Света Гора игра у православноме свету да би упозорила на одступања од истините вере, али и да би подсетила на то из чега се она састоји, као и да би призвала на њено (вере православне) уважавање, нарочито је значајна у наша времена, где се може опазити знатно слабљење свести о начелима вере хришћанске (догматске свести), и где многи православни сматрају за другоразредне или чак за безначајне оне битне чиниоце вере за које су се борила поколења хришћана, као и Свети Оци током читавога својега живота, идући чак и до мучеништва.

3/ ЖИВО И БЛИСТАВО СВЕДОЧЕЊЕ ПРАВОСЛАВНОГА ДУХОВНОГА ПРЕДАЊА

На суштински и незамениви начин, Света Гора не доприноси једино очувању православне вере. Она исто тако темељито доприноси одржавању живе духовности која је нераздвојиво повезана са том вером, будући драгоценим наслеђем што су га као ризницу поколења монаха преносила једни другима. Та се баштина преносила од Светих Апостола који је бејашу примили од Христа, па преко монаха Палестине, Сирије, Синаја и Студиона у Константинопољу, све до Отаца светогораца који од XIII столећа постадоше њени главни чувари, будући да је Света Гора једино значајно монашко византијско средиште што је, оставши готово нетакнутим, преживело турско освајање Мале Азије, латинско запоседање византијских подручја Европе као и напредовање Словена на Балкану. Света Гора која онда бејаше стекла „углед јединствености“³¹, поставши безусловним узором у области подвижништва и духовнога живота, стаде отада да привлачи многобројне иноке, не само из Константинопоља већ и са Средњег Истока (као Светога Григорија Синаита) и из јужнословенских земаља. Приликом њихових ходочашћа

³⁰ Cf. *ibid.*

³¹ John Meyendorff, *Mont Athos in the Fourteenth Century: Spiritual and Intellectual Legacy*, *Dumbarton Oaks Papers*, n° 42, 1988, стр. 157.

или повратака у отаџбину, ови ће монаси силно допринети распрострањавању управо те духовности. Светитељ ће Савва, пошто пребиваше на Атосу,³² ту духовност предати Србији, Светитељи Теодосије и Јевтимије из Трнова пренеће је Бугарској, а Свети Киприан Кијевски пренеће је у Јужну Русију; доцније ће Преподобни Паисије (Величковски) допринети њеноме ширењу у Румунији (где ју многобројни монаси, проборавивши на Атосу, у међувремену бејаху још одавно увели), а затим и у Русији.³³ Они монаси који мораху да напусте Атос услед спора са Кољиварима у XVIII столећу, дубоко ће је распрострањити по васцелој Јелади, као и знатно изван њених граница, обновивши је претходно на њеним светоотачким источницима.³⁴

Светогорски Оци су ову баштину верно преносили једни другима, с поколења на поколење, и задатак им је да је учине заједничком данашњим људима, као и одговорност да је пренесу будућим нараштајима. И у овоме такође лежи пророчка и есхатолошка улога светогорскога монаштва.

Под том се баштином подразумевају све оне поуке, али исто тако сав онај опит са којим су нас упознали Оци светогорци преко својих писанија и усмених поука. Светогорски монаси, Преподобни Никодим Светогорац и Светитељ Макарије Коринтски, на јелинскоме језику с једне стране, те Преподобни Паисије (Величковски) на црквенословенскоме с друге стране, приведоше у дело, у XVIII столећу, један Зборник духовних поука од суштаствене важности. Под називом *Доброшљубље*, овај Саборник познаде велику распрострањеност у Цркви Православној и имаде велики утицај на духовни живот верника; па и у наше дане, благодаћу Божијом, преводи се на мноштво језика, е да би се „научили сви народи“. *Доброшљубље* поклања средишње место умносрдачној молитви, која се још назива и „Исусовом молитвом“, смештајући је, међутим, у њен оквир, заправо у простор – свеукупнога испосничкога (подвижничкога) православнога живота. Овој молитви бејаше снажно истакнута вредност од стране покрета тиховатеља у XIV столећу, док је њено упражњавање потврђено свеколиким духовним Предањем хришћанскога Истока, те постоје ваљани разлози за сматрање да су њени зачетници били сâми Свети Апостоли. Света Гора Атонска била је од својега оснивања средиштем упражњавања ове молитве и оне духовности што је нераставива од ње. Чак и у раздобљима

³² Видети: Михајло Миљковић *Vie de Saint Sava, Le Mésager Orthodoxe*, n° 106, 1987, стр. 3–18.

³³ Видети: Паисије (Величковски), *Autobiographie d'un starets*, Bellefontaine, 1991.

³⁴ Видети: L. Petit, *La grande controverse des colyves, Echos d'Orient*, n° 2, 1889, стр. 321–331. G. Veritis, *Le mouvement réformateur des Collyvades et les deux Alexandre, Aktines*, n° 36, 1943, стр. 99–110. A. Argyriou *Spirituels néo-grecs*, Namur, 1967, стр. 39–42.

сразмернога духовнога опадања која је Света Гора доживљавала, није недостајало монаха који би се ревносно предавали овој молитви и преносили свој опит онога што се назива „уметношћу над уметностима и науком над наукама“. Стога се никада није прекидала нит овога предања, а столећима стицани опит преподобних стараца могаде се живо предавати, у личносној вези, од духовнога оца сину. Наиме, одатле, са Свете Горе, ово се духовно делање проширило по читавоме православноме свету, не само јелинскоме већ и словенскоме. Дакако, ово духовно упражњавање још увек има своје средиште, ако се тако може рећи, управо на Светој Гори, до те мере да ју је један савремени светогорски игуман с пуним правом назвао „светом ниском бисерја молитве Исусове“.³⁵

Један нови полет ово ће духовно упражњавање добити у XX столећу, захваљујући великоме духовнику што бејаше старац Јосиф Тиховатељ (†1959)³⁶ који га је васпоставио, уредивши га по утврђеним начелима, па ће га његови сатрудници као Отац Јефрем са Катунакија, или пак његови ученици као Оци Харалампје, Јосиф и Јефрем, издашно ширити најпре унутар, а затим и изван Свете Горе. У наше време, међутим, духовност безмолвија имала је још и друге блажене тиховатеље попут старца Силуана (†1938)³⁷ или оца Паисија (†1994)³⁸, чије је благодатно зарење данас неизмерно, као још и многе друге, на које бројни светогорски монаси и ходочасници сачуваше спомен, и који су светила Православљу и чије је заступништво (предстојништво) силно пред Господом.³⁹

ЗАКЉУЧАК

³⁵ Архимандрит Емилиан Симонопетријски, *Le Mont Athos: écrin sacré de la prière de Jésus, Le Messager Orthodoxe*, n° 95, 1994, стр. 7–18.

³⁶ Видети: Монах Јосиф из Новог Скита, *L'Ancien Joseph L'Hésychaste. Vie et enseignement*, Thessalonique, 1983. (на грчком). Више писама Оца Јосифа Тиховатеља преведена су у часописима *La Lumière du Thabor* (n° 4, 1984; n° 8, 1985; n° 19, 1988; n° 29, 1991; n° 41–42, 1994; n° 43–44, 1995; n° 45–46, 1995) и *Contacts* (n° 42, 1990; n° 45, 1993; n° 46, 1994; n° 47, 1995).

³⁷ Видети: Архимандрит Софроније (Сџхаров), *Starets Silouane, Moine du Mont Athos*, Paris, 1973.

³⁸ Видети: јеромонах Христодул Светогорац, *L'Ancien Païssios*, Mont Athos, 1994. (на грчком). Издавање писанија Оца Паисија на францускоме језику је у току, старањем манастира Светога Јована Богослова у Суротију (Јелада). Величанствени портрет Оца Паисија оцртао је један од његових духовних синова, игуман Василије Ивиронски, у оквиру веома лепога чланка о монаштву: *L'expérience monastique, Contacts*, n° 27, 1965, стр. 110–116.

³⁹ Видети особито: Монах Теодорит, *Avvakoum*, Fraternité orthodoxe Saint Grégoire Palamas, Paris, 1986. Архимандрит Херувим, *Callinique l'Hésychaste*, Fraternité orthodoxe Saint Grégoire Palamas, Paris, 1989. Архимандрит Херувим, *Isaac de Saint Denis*, Publication de la Fraternité orthodoxe Saint Grégoire Palamas, Paris, 1989. Архимандрит Херувим, *Figures athonites contemporaines. Huit biographies de moines athonites*, in *Ecrit du Mont Athos. Une anthologie arthonite contemporaine*, réalisée par M.J. Monsaingeon, Editions Axios, Grez-Doiceau, 1989. *Petit paterikon athonite contemporain*, *Le Messager orthodoxe*, n° 95, 1994, стр.

У савременом свету Света Гора је једна од ретких установа које су остале непромениве, ево има већ више од хиљадулећа. Та постојаност је као видиво знамење једне још темељитије непроменливости: утврђеност вере и духовности православне које бејаху на овоме светоме месту неизмениво одржаване, те ево и данас опстају у свој својој чистоти, не на основу прохтева за очувањем овога света ради, што је итекако страшно духу монаштва, већ у име дубоке оданости Христу, који је, како то вели Свети Апостол Павле „...исѣи јуче и данас и у вијекове“ (Јев 13, 8). Вера коју веома брижљиво чува Света Гора Атонска јесте оно „добро завештање“, којег је Христос предао Светим Апостолима и којег су њихови следбеници добили не придодавши му икаквога страног учења; духовност коју они чувају није никакав изум покрета блажених тиховатеља из XIV столећа, већ је једно подвижничко живљење и делање које се непрекидно предаје са поколења на поколење од Светих Апостола до данашњих испосника, у оквиру једнога лично(сно)га односа духовнога оца са сином.

Насупрот ономе у шта би нас понеки жарко желели уверити, Света Гора Атонска није музеј, нити је пак чувалиште старина или застареле старомодности: оно што се тамо недирнутим трајно чува, то је једно живо Предање, зато што је опитом проживљено и доживљено. С једне стране, вера се опробава и искушава у духовном животу, истовремено будући и изражај овога живљења. С друге пак стране, вера поучава, управља (усмерава) и храна је духовном животу. Вера и духовни живот светогорских монаха су као дух и срце Православља, саједињени једно са другим. Дубоко живо обележје светогорскога Предања очитује се у способности (моћи) коју оно већ столећима пројављује у рађању нових људи, истински и потпуно живих, зато што они живе истинским животом, животом новим и вечним којег им Христос, који вели: „Ја сам Пуї, Исѣина и Живої...“ (Јн 14, 6), даје у Духу Светоме. То дубоко живо својство светогорскога Предања подједнако се испољава животом, примером, речима и молитвама које ови богоносни монаси преносе својим посетиоцима, а невидивим путем и читавоме свету.

Светогорски калуђери сведоче да истинска новина јесте новина живота у Духу Светоме, ономе Духу који је, како то вели Свети Иринеј Лионски „*juvenescens*“, односно источник вечите младости. Светогорски монаси исто тако сведоче да је истински напредак онај напредак који изводи човека из стања палог човека и уводи га у

36–59. Отац Паисије Светогорац, *Il folli atleti du Christo*, in Basilio di Iviron, Efrem di Katounakia, Emiliano di Simonos Petra, Giorgio di Grigoriou, Paissios, *Voci dal Monte Athos*, Editions Cens et Interlogos, Milan et Schio, 1994, стр. 253–312. Отац Паисије, *Le vénérable Georges (Hadji-Georgis), Moine du Mont Athos (1809–1886)*, Editions du Monastère Saint Jean le Théologien, Souroti, 1996.

стање човека у Христу обоженога; да је истинска она савременост што проистиче из остваривања од стране хришћанина оне благодати коју је као могућну делатну снагу добио на крштењу; да је истинска нововременост – нововременост евангелске благовести што никада не застарева, зато што је у својој бити с ону страну времена, па је стога увек присутна и нова за оне који је дубоко проживљавају; да је истинска будућност – будућност Царства Божијега, о којему преподобни светогорци посведочавају како је оно доступно још овде на земљи, онима који делатно испуњавајући Божије заповести, покајнички живот, смиреноумље, љубов према Богу и ближњему, верно исповедају у духу и истини, Оца, Сина и Духа Светога.

Са француског превели
Љубиша Пантић и
Милан Ј. Радуловић

УВОДНИК ЗА ОТВАРАЊЕ ИЗЛОЖБЕ

Благословите, Ваша Преосвештенства,
оче и оци свештенослужашчи,
поштовани аутору господине Драгане Танасијевићу,
господо и даме, браћо и сестре, добар вам дан и помаже Бог.

Благодет оваквог догађаја јесте вишеструка и тешко може у неколико простих речи да се смести и њима да се објасни допринос нашој Вери и култури, добрим, топлима, лепим и великима.

Но, несумњиво је једно – у великој годишњици коју слаavimo, у осамстотој години постојања и непрекиданог трајања Српске Царске Лавре манастира Хиландара – господин Танасијевић је на олтар и Хиландара и Отаџбине Србије поставио још један велики упретник, који ће тек будући да вагају и да процењују, а ми – ми, на почетку, можемо њему да се дивимо и у њему да уживамо.

Познато је да су кроз Хиландар прошле стотине хиљада монаха – подвижника и да су у њему молитвено спирали грехе сопствене и грехе, грехом зараженог, васцелог човечанства; познато је, такође, да су својим подвигом, најмање седморица, заслужили венац светитељства; познато је још да су се сви трудили да достигну велике узоре Православне, имајући све време пред очима и у срцима дела великих Кападокијаца, великих подвижника Синајских, Палестинских, Египатских, Светогорских и иних и да су многи успели дошавши до смирења, дошавши до Спасења, угледавши Светлост и Лице Господње; познато је и да су сви монаси наши – Хиландарски имали, од почетка самог, на кога да се ослоне, имајући још у 12. веку упретнике стамене и величанствене – Светога Саву и Светог Симеона, оце наше који су породили дух Србљем и Хиландар тако поставили да је, још у време њихово постао – Мати Српске духовности; и познато је, јоште, да су се сви Срби знаменити у Хиландарском извору огледали, кроз свих, протеклих осам векова и у њему своје трагове оставили, трагове што Српском народу јесу доказ да су заиста били, да смо били, да јесмо и да ћемо, ако Бог да – трајати и у будућим временима.

Многи су, дакле, кушали себе, своје снаге и способности, а увек уз много благоразумија, уз апсолутну Веру, без које се не може, и са страсном љубављу за место ово, за Српство и за сав Православни род. Њихове доприносе, вредни истраживачи лагано збирају и постављају у редове, односе, подвлаче црте и изводе закључке како би нашим рационалним паметима полагаано приближили дело величанствено, Хиландар – Божји дар Србљем, који се никако не може крајње описати, нити прагматично сасвим докучити.

Највећи синови рода нашег, па било да су то монаси били, господари или властела Српска, или пак – лаици, у Хиландару и око њега брусили су праксу своју, допуњавали знања, пунили се нергијама добрим и затим својим талентима, од Бога датим – пуштали да се испоље. И изливала се на њих милост и препуне су, зато, ризнице Хиландарске и чаробна је библиотека и много је трагова остало по Србији, Српским земљама и по васцелој планети, трагова које ћете, следећи их, увек, на почетку срести у Хиландару.

Наше време, зло по много чему, са друге стране – недри лепоту непојамну. Сигурно – по Промислу, а ради равнотеже и на утешеније роду несрећноме, што кроз митарства земаљска свакодневно ходи, е да би му пут напорни малчице осветлило и крајњи правац ка излазу из мрака показало.

Много је лепоте око нас и природне и људском руком, уз милост Господњу, сотворене, али је, најчешће, ми у сопствене проблеме загледани и сваковрсним слабостима опхрвани – не видимо.

Ретки су тренуци, пуне концентрације, кад збацујемо бреме свакодневног, кад можемо у лепоту да се загледамо, да се удивимо, да је примимо и пустимо је да нам отврдла срца крави и душу блажи. Ретки су и драгоцени такви тренуци и опустимо се данас и уживајмо у благословеним плодовима и даровима Господњим из руке драгог нам и човека и уметника господина Драгана Танасијевића.

Многи су фотографи Светом Гором ходили и у Хиландар стигли. Многи су мноштво записа оставили; и памтимо благородне Русе из друге половине и с краја 19. века, Грке из Солуна и Цариграда, Србе многобројне, знане и незнане, Немце током Другог светског рата, па опет Грке, Енглеze, Француze, Американце и наше велике мајсторе Милета Ђорђевића, Душана Тасића, Радомира Живковића... И сви су они, заиста, оставили и заувек сачували слеђене сегменте времена, било да су у питању фактографски снимци архитектуре, фрескописа и иконописа, ризничког материјала, или ређе – атмосфера. А нико од њих није се усудио, ни близу, да предузме тако замашан посао, ни да покуша а камоли да оствари – сублимисани портрет Братства Хиландарског и Хиландара самог, попут нашег аутора. И од претходника нико није, попут господина Танасијевића, у објектив уловио толико лепоте и живота, толико ликова

истинских подвижника, толико молитвених ситуација, а без било каквог скрнављења и дизања било какве прашине.

Нека ми буде допуштено да изразим само један суд о делу, о коме ће се и у блиској и у даљој будућности изразити многи судови добри; дакле, господин Танасијевић је успео двоструко, у медију који је у великој мери ефемеран и подвали склон, да материјализује два стања: да материјализује материју; дакле, објекти, сегменти – фрагменти грађевина, флора и неба на његовим фотографијама – живе; просто добијате жељу да их додирнете, помилујете и чини ми се да бисте осетили рапавост и топлоту камена, влагу на вегетацији и пулсирање живота у цвету; и – најдубље, најлепше до сада, најснажније – господин Танасијевић успео је да материјализује духовно, оно што ни једном његовом претходнику није пошло за руком. Молитвена, радна или стања пуне контемплације бележена су и пред наше очи и срца изнесена испотиха, људски, неагресивно, не ремећећи мир њихов и за њих имајући пуно поштовање и разумевање.

У години велике прославе изниће ће многи леви дарови: књиге, песме, много икона и слика, филмови, серијали, мноштво фотографија. До сада, у овом првом делу године већ је много и показано и објављено.

Ово пред вама, ова изложба, велика монографија и ванредни каталог, свакако су понос нашег аутора и велика радост нашем свету, а као доказ служиће нам оне реке народа које су плавиле галерију Прогреса у Београду и овај ваш, данашњи одазив. И ово, свакако, јесте, један од најлепших дарова роду Српском, Хиландару нашем и свим људима добре воље и намере чисте.

Срећни што присуствујемо постављењу још једног трага у времену, трага коме исходиште треба тражити у Драгановом срцу и у Хиландару дуговеком, срећни што и наше време белег оставља на величанственој спирали уметничког континуитета, препуштамо вама да гледате, радујете се и веселите и судове сопствене да доносите.

А аутору нашем, с овога места, желимо да благодет, коју је стекао чистим срцем – ушчува, и да га бистро око служи, а апарати да му увек добро раде, па да се ускоро, у неким новим околностима сретнемо и сви заједно да се поново радујемо.

На здравље, на многаја љета, на спасеније, и на радост и весеље свима којих се ово тиче; а све уз велику молбу за опроштај на моме немуштоме празнослову.

*

Уводник за отварање изложбе, Приближавање Хиландару, уметничког фотографа Драгана С. Танасијевића у Приштини.

Душан Миловановић

Дейцаљ из манастира Хиландара

**СЛОВО НА ДУХОВНОЈ АКАДЕМИЈИ ПОВОДОМ
800. ГОДИШЊИЦЕ ХИЛАНДАРА**

**ПРЕСТОНИЦА ПРАВОСЛАВНОГ
СРБСТВА**

У име Оца и Сина и СВЕТОГА Духа,
Ваша преосвештенства, Ваша високопреподобја, хиландаро-
љубива браћо и сестре,
даме и господо,

Немајући ништа од убога дара мојега разума, како ме поучи,
ставом својим, словонадахнути Теодосије, Хиландарац, ја од Вла-
дике и Бога просим „реч разумну“ и „језик јасан“ и „ЗРАК СВЕТ-
ЛОСТИ“, а од преосвећеног владике домаћина благослов, којим
бих, „очистивши мрак душе и ума“, могао казати нешто о највећем
од БОГА нам дару, србском светилу и најдрагоценијој светињи срб-
ској – Хиландару, вама овде, живућим на бесценом одломку србст-
ва, на најјезгровитијем комаду Немањинова, на Светој Лазарији.

Приступићу, ваша хиландарољубија, у призор првине подвига
племена Првоосвећеног, на онебешени посед, на основцу србства и
његово исходиште, на источник православља, на светилник будућег
века; на почетак наше обнове; на пониклиште вере, у укотвиште
наде, на исходиште љубави. Позваћу вас, усрдно, ма за тренутак,
тамо где вера се снажи, нада обнавља, љубав разгорева.

Догађа нам се, косовољубиви, ово подсећање – у време иску-
шења и обавезе за спас Косова и спас србства, који зависи од наше
ревности за заветно чување уистину најсветије србске стопе. Имају-
ћи то знање и ту силу ми ћемо обавити своју обавезу, остављену
нам од светих предака у наслеђе. Немамо ли је, у сасуд срца свога
уселићемо страх и страст сеобе и бићемо недостојни предака и
наслеђа. Недостојни големога дара Божијег, који нас, ево, 800 годи-
на крепи, подиже, узводи ка спасењу.

Осам векова Хиландара, ваша христољубија, далеко више је од
историјског и културног догађаја; нашег преумљења, и пресабирања.
Он је почетак једног другог и значајнијег, нашег вечносног живота –
по БОГУ. Хилан-ган је дан србске обнове и новог живота. Дан који се
не догађа само једном. ОН се кроз све ове векове догађао у нама.

Преко Хиландара ми и проналазимо све изгубљено и заборављено. Он, поготову данас, постаје, поново, наш непоновиви циљ: ПОВРАТАК ВЕРИ И ИСТИНИ. Он је наша велика, он је наша истинска, он је наша васкрсла радост.

Саздан, Богомудријем и Богословствовањем, на славу имена Мајке Божије, Хиландар је најизбранија жртва наших најсветијих предака Богу Живоме, кроз коју показане су њихове тајне врлине, испостављене нам на неодбаљиво удивљивање и душеспасење; по заслуги нам, свакако не, но по милости и благовољењу Божијем.

Како усклијало би „зрно горушичино“ вере у нама и како стекли бисмо наду на могућност спасења, које, како исповеда у снажном слову о Св. Максиму Исповеднику епископ Артемије, не добија се „на дар“ или „као одликовање“; које постиже се једино „животом у Христу, са Христом и за Христа“, – ХИЛАНДАРСТВОМ.

2.

Православни пут у духовној култури Срба сазда се, по Божјем плану, са Стефаном Немањом, по његову окретању ка византијским изворима. Јер „мудар као СОЛОМОН“, „кротак као Давид“, а „благ као Јосиф“, он, у отачаству, и споља сазда и обдари многе цркве и манастире: у Топлици и Расу, у Јерусалиму и Риму, у Пустини и Цариграду, те његова преобилна даровност допре и до Горе, чијим монасима и цар Алексеј Анђел хрисовуљом допусти, прилога ради, одласке на србски двор, са којег, на Божји призив, са „сабирачима прилога“, царство отачаства свога оставив, сву славу и част овога света ништим узматрав, у пустињу – одбеже најсмернији Србства син, и, у Русику, расу узев, славно име, од Господа само даровано Србству – прими, и убрзо, у Дан Благовештења Богородичиног, на свесрдну молбу и покану, на „прави извор“ ПРАВОВЕРЈА пређе (у Ватопед), не собом више но Христом на Божјем жилишту живећи, готово без пути, анђелски, Србе сабирив, оца свога, у свету славна, сасвим свратив себи.

И благодат од Бога примив, поучањем „неког богобојажљивог старца“, да испроси место или запустели манастир и обновивши га, утврди за своје отачаство, те расуди да „савет од Бога је и анђелов“, Свети, са старцем Симеунов, од византијског василевса дар, са грамом, добив; са ВАТОПЕДОМ, у љубави само, једно остав, те славу Богу дав, – сазда и градом озида и златом пописа, украсив иконама и завесама и сасудима светим и разноврсним красотама, за свагда на спасење и одмрачење – светиљу – своме роду, отворив му нов пут за духовно назидање и к Богу узлажење, за, на најчистијем извору православља и духовности, укрепљење.

Колико једно слово, иако златопечатно, може значити у историји и за будућност једног народа показује хрисовуља Алексеја трећег Анђела којом:

„(...) Царство ми дарује пречасним монасима, бившем великом жупану господину Симеуну и његовом сину господину Сави (...) Хиландар (...) који ће послужити као боравиште оним појединцима српског рода који се буду опредељивали за монашки начин живота и то као манастир који није никоме потчињен, па ни проту Атонске Горе ни игуману манастира Ватопеда, него као самосталан, својевластан и самоуправан. (...)

Тога ради даровано је златопечатно слово Царства ми које има бити тврдо и неопозиво, састављено месеца јуна, текућег индикта првог, године 6706 (=1198).“

Хиландару моћни и милосрдни цар додељује и лађу од хиљаду мерица (17 тона носивости) која треба да ужива исто „ОСЛОБОЂЕЊЕ од дажбина“(...) „све док сунце обасјава овај створени свет“. А уколико би се неко „усудио да поступи противно садржају ове повеље, неће га мимоићи страшни гнев царства ми“, – поручује у свом даровном слову цар, заиста с пуним правом назван Анђел.

Положен је тако у пролеће, пре осам векова, најдубљи „крајеугаони камен“ православног Србства. Као почетак Божијег обдаривања народа који је понео Христов знак за навек. Срби имају доста дарова Божјих, али најдрагоценији је, непорециво, ХИЛАНДАР. Хиландар, у суштинском преводу, по моме мњењу, и значи „Божји дар“ а не „хиљаду магли“, „лавља уста“, „хиљаду људи“, како, према предању, и површном преводу, препоручују путописци. Јер шта је схеландион (врста теретне византијске лађе), него управо „Нојева барка“, од Бога дарована Србству – на спасење. И најпре подсећање: на путовође наше прве, и на пут наш. Дакле „духовна лађа“ православног Србства.

„Подигнући манастир Хиландар“, – поучава Патријарх Павле – „ЊЕГОВИ оснивачи и ктитори, свети Симеон и свети Сава, чинили су то из осећања своје дужности и испуњавању двеју највећих заповести Новог Завета, љубави према Богу и ближњима. Веру православну пригрлили су као активну снагу којом се свакодневно живи и која се неминовно показује у добрим и праведним делима.

Хиландар нам је и досад, у тешким временима и великим искушењима, указивао пут и, усправљајући нас ка нади и небу, пружао могућности за излазак из незнања и незнања, бивајући права школа вере, живо србско Јеванђеље, срце србског освешћења и источник мудрости. Он је, како каза митрополит Амфилохије, „вјековно огњиште и средиште духовног, црквеног, државотворног и просветног зрачења србског и других православних народа“. Он је „жила куцавица“ православног србства.

3.

Хиландар је наше духовно-просветитељско и стваралачко-градитељско исказање и испуњење. И он је много више од једног мана-

стира, више од једног културног центра. Он је, пре свега, јединствена, непоновљива духовна грађевина. Духовним искуством Хиландара вековима је надањиван духовни живот Срба, његова уметност: књижевност, музика, сликарство. Био је образац хришћанског живљења у монаштву и лаикату, у мишљењу и стварању, у казивању и ћутању, у мољењу и радовању. Хиландар је, како рече богомудри Вл. Николај, „универзитет духовних учења и вежбања. И вежбања у врлинама, за разлику од разних модерних универзитета“. Хиландар је учинио колико и сви србски манастири за искрени повратак у живе токове хришћанске вере, православног мишљења, евхаристијског живота. У њему се, како прослови Владика Атанасије, догађа „жива вера“, која је „више од религије, више од религијског осећања“.

Уистину, од самога почетка ХИЛАНДАР је велики богословски и књигословски центар. Жариште мисли, речи, исихије, тумачења, поучитељства. Бесцен благо: у светим моћима и србуљама, златопечатницама и хрисовуљама, владарским даровницама; диптисима, завесама, везовима, иконама, фрескама. Рукописима, преводима. Свештеним и богослужбеним књигама. Делима првих србских писаца... Хиландар је немерљивим богатством остао највећа србска тајна, светосавска теологија; наша теолошка голгота. Најдубље памћење, најдаљи пут, највиша лествица.

4.

Иако нема речи којима се може исказати улога и значај Хиландара у историји и свеукупном постојању Србства, у његовој теологији и књигословљу, у живопису и исихији, у етнологији и молитвословљу... Он је прво наше духовно расадиште и књигохранилиште, и лечилиште, и молчалиште, и музејиште. Он, уистину, представља „последње прибежиште (српског) православља“, „Србску кулу светиљу“ и свето место србске историје. Он је међа међу светом и небом, „зелени пашњак православне васељене“, новозаветни сасуд православља; Душеборавишни дом. Доказ Божје близине. Почетак Божијега присуства у нама.

Хиландар је неразорив темељ и зенит духовности, „обећана земља“ православља. „Живи извор“ и „родно место“ наше „усмености и писмености“, како записа М. Бећковић. Место надахнућа и мисли; Радост Богородичина и Милост Божја. Видело и со Србства.

Хиландар је Првозидани. Првотња творевина на тврдом камени. Зиданица небеска на земљи. Он је „бања очишћења“ и пећина покајања. Стопа спасења. Извор извесности. Нада непролазна.

Хиландар је духовна престоница Србства и његова суштина. Сион светосавља. Првина подвига.

Хиландар је огњиште, запаљено пламеном свише, које никад неће утулити. Он је наша највиша лествица на путу до узнања о неопходности покајања, и упрострађења. Највиши светионик светосавља, несагориви пламени стуб о који је ослоњена наша вечита садашњост. Источник мудрости и љубави. Темељ мисли. Сећање на будућност.

Хиландар је наша непокорива географија и најживотнија биографија; књига отворена пред очи православног света, несагорива. У духовној невиделици Хиландар је пламени стуб што извија се ка небу наше наде и нашег познања. У најдубљој тами данашњице Хиландар је највисочији светионик у вечности. У великој осипаоници (ДУХОВНОЈ); он нам је једино сабориште свести и савести, снаге и слоге. опомена и пример. Како бисмо се, сјединивши се једни са другима, сјединили се са Богом. И обавеза. Да, не само чувамо, него и упрострањујемо све националне и духовне вредности које нам је први и највећи путовођ, као завештање предато у наслеђе, јер, само одани његовој мисли и путу имамо изгледност на исход. Само на време осветљени, (осветосављени), пошто „позна памет“ пада у прашину; не чекајући „погодно време“ за преумљење. Хиландаром можемо оснажити веру, и наду обновити. Свест распламсати и љубав разгорети.

Хиландар не сме бити разлог нашег дивљења, само, него, и пре свега, узрок тражења пута и истине.

Хиландар је услов наше снаге и разлог наше славе.

На Хиландару је србска прошлост.

На прошлости је србска извесност.

На православљу је србска вечност.

Хиландар ће спасити Србство.

Кроз ову величанствену Божију творевину назире се лепота вечнога царства, дом наш на небесима.

Али и ми, србољубива браћо и сестре, морамо, поучени духом Хиландара узнеговати усрђе на отпор злу, појачати духовне силе и опстајалачки дух. Приложити веће старање за опирање варљивом спокојству. Подићи се из чамотиње и палости, из духовне ослабљености. Ослободити се страсти страха и метежности.

Хиландар нас позива, Хиландар нас опомиње: да не клонемо надом, не клонемо вером; не остинемо љубављу.

И стога: појачајмо молитве, повећајмо покајање. Прекинемо с немаром. Поревнујмо. Апостол нас подсећа, Апостол нас опомиње да не смемо бити малодушни и када трпимо тескобу, и увреде, и срамоћења ради љубави према Богу, а богме и према роду, и тлу родноме. А наше родно место, по достојанству, – је Косово. Ко нас, онда, може раставити од те љубави? „Жалост или тескоба, или гоњење, или глад, или опасност или мач?“

Хиландар је молитвом чуван осам векова. Косово је вером брањено тринаест векова. Једино ће и љубављу моћи да буде ушћувано у векове. А јесмо ли ми достојни њих? Па учинимо нешто за повратак тог достојанства. Ради славе Божије. Ради хиландаро-љубља. Заради спасења Србства.

Нека би Милостиви Господ укрепио сваког слушаоца овог недостојног слова и сваког причасника ове светковине.

Од БОГА вам мир и радост. Од мене, недостојна, искрено благодарење.

Ипођакон Слободан Костић

ИСТРАЖИВАЊЕ И ЗАШТИТА ХИЛАНДАРА У ПЕРИОДУ ПОСЛЕ II СВЕТСКОГ РАТА

Прошло је равно 800 година од како су Немања и Сава на простору старог грчког манастира Хиландара обновили монашки живот и подигли манастир (1198). Живљење српске монашке заједнице, оставило је трагове живота свих протеклих векова. Не само трагове живота, већ трагове грађења, обнављања, бриге српских владара, али и бриге богатих људи и српске заједнице, како из српских земаља тако са подручја где Срби живе. Комплекс Хиландара добио је свој коначни изглед крајем 19 века. Двадесети век није мењао изглед комплекса (изузимајући неке објекте изван зидина). Међутим двадесети век допринео је рестаурацији и обнови простора које је зуб времена уништавао и изради инфраструктуре у складу са цивилизацијским потребама двадесетог века. Значи двадесети век је допринео конзервацији материјалног историјског наслеђа. Тај допринос посебно се односи на без мало другу половину двадесетог века.

Научно истраживачки рад у Хиландару после другог светског рата обновили су 1952 г. професори Др. Светозар Радојчић и Др. Ђорђе Сп. Радојчић. Гледано историјски то је био почетак обнављања научних истраживања, али и више од тога. У својим обимним извештајима професори Радојчић и Радојчић, поново су скренули пажњу научној и широј јавности на сво непресушно богатство историјског уметничког и културног блага манастира Хиландара Класификујући фондове по врстама, дали прве обресе будућим капиталним научноистраживачким и издавачким пројектима, као и темама, који ће бити организовано спровођени кроз програме Хиландарског одбора САНУ интензивно од 1966 год.

Боравак Светозара Радојчића 1952 год. како је сам написао, имао је за циљ поред „истраживања старе уметности“¹ да утврди да

¹ С. Радојчић, Уметнички споменици манастира Хиландар, Зборник радова Византолошког института 3, Београд 1955.

ли је до тада, познати инвентарисани, па и објављивани материјал на свом месту. Посао је био доста обиман, као подлога му је послужио инвентар који је 1930 год. направио Петар Поповић. Међутим С. Радојчић се среће са обиљем до тада неинвентарисане и необјављиване грађе.

Поред поменутог разлога Радојчићева мисија у Хиландару имала је за задатак да утврди стање у којем се споменички материјал налази. У свом извештају Проф. Радојчић помиње да је питање заштите уметничких споменика у Хиландару веома озбиљно. Извештава да се неки објекти стално руше и указује на потребу најхитније стручне помоћи.

Ђорђе Сп. Радојчић у Хиландару и једном броју светогорских манастира обрадио је и снимио извесну количину словенских рукописа, посебно је обраћао пажњу на рукописе српске рецензије. Ђ. Сп. Радојчић се позабавио ревизијом ранијих инвентара, посебно старих српских повеља и књига. Своје истраживачке резултате² Ђорђе Сп. Радојчић је објављивао, са исцрпним подацима о несталим документима и повељама, које су својевремено инвентарисали и објављивали Соловљев, Стојан Новаковић и Владимир Ђоровић, а открио је и да недостају и извесна акта која је својевремено објавио, инвентарисао и сложио Сава Хиландарац.

Професори Светозар Радојчић и Ђорђе Сп. Радојчић, својим научним извештајима, поред тога што су показали огромну радозналост и ерудицију, и већ у првим извештајима су се огласили као достојни следбеници претходних истраживача, скретањем пажње на нестале или дислоциране предмете које су ранији истраживачи инвентарисали и објављивали, допринели су да се наша наука, а и заштита определили ка систематској обради предмета, изради документације, реинвентарисању старих и инвентарисању новооткривених предмета и систематском спровођењу техничке заштите.

Оба научника су касније своја научна знања из Хиландара уграђивали у своје научне радове и синтезе. Потреба да се материјал у Хиландару, што ефикасније, систематски и што детаљније научно обради, а појединачним предметима или документима који се чувају у Хиландару, скине вео анонимности резултирала је оснивањем Хиландарског одбора САНУ 1964 год. у оквиру чијег рада су оформљене посебне истраживачке теме, са крајњим циљем публиковања.

Од педесетих година до данашњих дана, наука је дала не мали допринос у препознавању Хиландара и расветљавању многих историјских непознаница чуваних у Хиландару. Покушаћемо да помен-

² Ђ.Сп. Радојчић објавио је у часопису „Архивист“ 1952, Гласнику САН 1953 и у Архивисту 1954, да би дефинитивну слику стања архивске и старе библиотечке грађе дао у „Архивисту“ 5 из 1955.

емо један број имена, која су изван или унутар програма Хиландарског одбора, општој сазнајности о Хиландару дали свој лични печат.

Владимир Р. Петковић у свом „Прегледу црквених споменика кроз повесницу српскога народа“³ дао је први о Хиландару све основне податке историјске и културноисторијске, смештајући у хронолошки оквир битне датуме везане за градњу, живописање, материјално стање, правни статус и привилегије, стање братства и важније контакте са спољним светом, односно учешће у историји Српског и других балканских народа.

Проф. Александар Дероко, својим бедекером „Хиландар и Света гора“⁴ на популарнији начин приближио је Свету гору и Хиландар широј јавности у Србији.

Истражујући архитектуру, односно ранији изглед комплекса Хиландара др. Слободан Ненадовић наишао је на значајне и поуздане податке на старим хиландарским гравирама, о чему је написао веома значајну студију: „Хиландар на графичким приказима XVII и XIX столећа“⁵. Иако детаљи са бакрописа нису садржавали тачност у стилу и пропорцијама, они су били значајни истраживачки оријентир за проверу на лицу места, за приближно датовање, израду детаљне документације. Захваљујући исцрпној датој анализи, архитекта Ненадовић је створио основ за правилан приступ реституцији и техничкој заштити архитектуре у целини. Допринос Слободана Ненадовића је двоструки, поред тога што је као архитекта радио конзерваторске и рестаураторске пројекте, израдио је детаљну документацију са својих теренских истраживања. Први Ненадовићев капитални прилог по обиму и систематичности објављен је у Хиландарском зборнику⁶ Бр.3. док је свој укупни рад у Хиландару крунисао 1997 године⁷.

Проф. Дејан Медаковић се 1956. године у Зборнику радова Византолошког института⁸ огласио првим прилогом, у Хиландарском зборнику⁹ бр. 3, који заједно са поменутиим прилогом Слободана Ненадовића у истом броју представља својеврсну монографију, поготову ако се узме у обзир да је у комплексу Хиландара, период од XVII до XIX века дао већину данашњих архитектонских обриса и живописаних површина. После овог капиталног прилога Дејан Ме-

³ В.П. Преглед...Београд

⁴ А.Д. „Хиландар и Света гора“

⁵ Објављена у Зборнику заштите споменика културе, Београд 1955 (стр. 97–113)

⁶ С.Н. „Архитектура Хиландара“

⁷ С. Ненадовић, Осам векова Хиландара, Београд 1997.

⁸ Дејан Медаковић, „Дрворезна икона распећа у манастиру Хиландару“,

⁹ Д.М. „Манастир Хиландар у XVII веку“

даковић је као коаутор дао више поглавља у репрезентативној монографији о манастиру Хиландару¹⁰ и коауторски прилог „Каталогу ћирилских рукописа“¹¹.

Професор Војислав Ј. Ђурић, у истраживању Хиландара радио је на изради каталога средњевековног зидног сликарства. Први такав прилог каталогу проф. Ђурић објавио је 1964 год. у Actes du XII e Congres international d études Byzantines под називом (преведено) „Средњевековне фреске у Хиландару“, а нова открића средњевековног живописа Проф. Ђурић је публиковао у Хиландарском зборнику бр. 4. под насловом „Хиландарски живопис у доба краља Милутина“. Своја истраживања у Хиландару и на Светој гори проф. Ђурић је проширио и на област средњевековних икона. Показао је посебно интересовање за појединачне репрезентативне примере иконописа који дају повода за шира ликовна и иконографска истраживања. О таквом трагању проф. Ђурића посебно илуструје студија „Мозаичка икона Богородице Одигитрије“¹². Проф. Ђурић дао је више ауторских поглавља у репрезентативној монографији о Хиландару¹³.

Седамдесетих година др. Димитрије Богдановић, даје свој огроман научни допринос. Као руководилац археографских пројеката Народне библиотеке, а у оквиру програма Хиландарског одбора, радио је на каталогу ћирилских рукописа, који је завршио и публиковао 1978 год. Поред радова на каталогу ћирилских рукописа, Димитрије Богдановић је после публиковања хиландарског фонда, проширио истраживања и на остале светогорске манастире. Д. Богдановић је део својих истраживања посветио и наслеђу старе српске књижевности, нашавши у Хиландару можда највише материјала. Рад на овој теми резултирао је књигом „Историја старе српске књижевности“ публиковане 1980 г. У репрезентативној монографији о Хиландару Д. Богдановић је био аутор неколико поглавља. Прерана смрт Д. Богдановића успорила је попуњавање многих празнина у познавању књижевног, културног и историјског блага манастира Хиландара.

Професор Ђурђе Бошковић, који је своја истраживања архитектуре манастира Хиландара започео још пре II светског рата наставио је после рата са истраживањима и изградом документације. У те послове укључио је и екипу младих асистената.¹⁴ Нажалост није

¹⁰ Д. Богдановић, В.Ј.Ђурић, Д.Медаковић, „Хиландар“, Београд 1978

¹¹ Д. Богдановић, „Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара“ – Додатак: Д. Медаковић, „Старе штампане књиге у Хиландару“ – Београд 1978.

¹² Објављена у Зографу 1.

¹³ Д. Богдановић, В.Ј.Ђурић, Д.Медаковић, „Хиландар“, Београд 1978

¹⁴ Сарадници су били Војислав Кораћ, Бранислав Вуловић, Мирко Ковачевић и др.

дочекао да за живота изађе књига, неколико месеци после смрти изашла је његова књига „Манастир Хиландар Саборна црква Архитектура”.¹⁵

Посебно поље интресовања Динка Давидова, као историчара уметности јесу старе српске графике, те се сходно тој опредељености, бавио представама Свете горе и Хиландара у графичкој продукцији, посебно 18. века¹⁶. У пројекту репринта старе српске графике са плоча у поседу Хиландара, чију је реализацију спроводила Народна библиотека¹⁷ Д. Давидов је припремио научни прилог и објавио књигу.¹⁸

У истраживању уметности кроз хролошке и стилске оквире, као и у оквирима посебних ликовних дисциплина, постоји читав низ историчара уметности који су дали веома вредне прилоге, било да су до података долазили у самом Хиландару и Светој гори, било да су до података долазили преко документације:

Мирјана Љубинковић тематски је истраживала иконостасе.¹⁹

Здравко Кајмаковић, истражујући Георгија Митрофановића у Хиландару је уз појединачне иконе имао од Митрофановића целу једну галерију зидног живописа.

Гордана Бабић се бавила иконографским проблемима илуминираних рукописа.

Научноистраживачки пут Сретена Петковића ишао је често преко Хиландара, што је уродило и научнопопуларној монографији²⁰, а у години 800-годишњег јубилеја и репрезентативним каталогом икона

Гојко Суботић, истраживао је српске скитове и келије, као и ктиторске натписе.

Музиколошким истраживањима у Хиландару, огоман допринос су дали Димитрије Стефановић и Андрија Јаковљевић.

Допринос сазнањима из области правне, политичке и црквене историје, дали су Фрањо Баришић, Владимир Мошин, Сима Ћирковић, Мирјана Живојиновић, Миодраг Петровић, Божидар Ферјанчић и многи други.

Дугачак је списак научних прегалаца чија су сазнања долазила из Хиландара или су потврђивана у Хиландару. Највећи број нау-

¹⁵ Ђурђе Бошковић (у сарадњи са Мирком Ковачевићем), „Манастир Хиландар Саборна црква Архитектура. Републички завод за заштиту споменика културе, Београд 1992

¹⁶ Д. Давидов, Манастир Хиландар на бакрорезима XVIII века

¹⁷ Репринт су радли Графичари Вељко Михајловић и Никола Меанђија

¹⁸ Давидов Динко, Хиландарска графика, Београд–Приштина 1990.

¹⁹ Објавила је студију у Хиландарском зборнику 1.

²⁰ Сретен Петковић, „Хиландар“, Београд 1989, Републички завод за заштиту споменика културе.

чних пројеката и тема рађен је преко Хиландарског одбора САНУ. Одбор је формиран крајем 1964 године. Александар Дероко је био један од најупорнијих иницијатора. Одбор је унутар САНУ више пута статусно и статутарно мењао свој положај²¹. Формирање Одбора омогућило је да се захваљујући документацији, научним истраживањима баве и лица која нису одлазила у Хиландар, поготову жене.

Први председник Одбора био је Академик Георгије Острогорски до 1968 године, када је разрешен на лични захтев. На место председника Одбора дошао је Академик Светозар Радојчић, који је на тој функцији био до своје смрти 1978 год. На чело Одбора дошао је Академик Војислав Ј. Ђурић (умро 1996)

До данашњих дана Одбор је отворио двадесетак научних пројеката и тема, на којима сарађује већи број научника разнородних научних дисциплина²². Већина научних резултата објављено је у

²¹ У почетку је био основан при председништву САНУ, касније је деловао у оквиру Одељења друштвених наука, па Одељења историјских наука.

²² При оснивању Одбора, таксативно је набројано 10 тема. Број тема је временом проширен и до сада је могуће инвентарисати 20 тема или пројеката: (1) ГРЧКЕ ПОВЕЉЕ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА / Пројекатом је руководио Проф. Фрањо Баришић. Византолошки институт припрема издање./ (2) ИЛУМИНИРАНИ РУКОПИСИ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА / Представља обиман пројекат који је започео Светозар Радојчић. Од 1977 вођење пројекта преузела је Гордана Бабић./ (3) КАТАЛОГ ИКОНА МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА /Пројекатом је руководио Академик В.Ј.Ђурић./ (4) СРПСКЕ СРЕДЊЕВЕКОВНЕ ПОВЕЉЕ У МАНАСТИРУ ХИЛАНДАРУ И ОСТАЛИМ СВЕТОГОРСКИМ МАНАСТИРИМА /Тема је којом су се бавили сарадници Одбора, САНУ и Историјског института. У оквиру програма Хиландарског одбора истраживања су вршили Сима Ђирковић и Душан Синдик. Од 1979 г. истраживања су препуштена Историјском институту/ (5) АРХИТЕКТУРА МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА /Програм је којим је руководио Ђурђе Бошковић. сарађивали су Бранислав Вуловић, Војислав Кораћ, Мирко Ковачевић и др./ (6) МУЗИКОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА /Од самог почетка оснивања Одбора музиколошка истраживања била у програму. Истраживањима руководи Академик Димитрије Стефановић. (7) МОНУМЕНТАЛНО СЛИКАРСТВО ЦВИИИ И ЦИЦ ВЕКА /Тема је коју је отворио Академик Дејан Медаковић 1971 године. Овом темом се баве и други./ (8) КАТАЛОГ ЂИРИЛСКИХ РУКОПИСА /Назив је пројекта којим се бавио Димитрије Богдановић од 1970 год. Каталог је публикован./ (9) ЖИВОПИС ОД XIII ДО XVII ВЕКА /Представља обиман пројекат са крајњим циљем да се ооформи коорпус живописа Прикупљена је грађа за корпус цртежа у Хиландару али и за Дионисијат, Св. Павла, Дохијар и друге./ (10) ТУРСКИ ДОКУМЕНТИ У МАНАСТИРУ ХИЛАНДАРУ /Представља тему којом су се бавили оријенталисти са Сарајевског Универзитета др. Милан Васић и др. Ванчо Бошков од 1974 године. / (11) СВЕТОГОРСКИ МАНАСТИРИ СКИТОВИ И КЕЛИЈЕ СРПСКИХ КТИТОРА /Представља збирни програм којим се бави др. Гојко Суботић. Истраживао је Моливоклисију и сликарство Протата. Истраживана је капела св. Ђорђа у манастиру Св. Павла, а у припреми су и монографије. У оквиру пројекта корпуса ктиторских натписа у старом српском сликарству, Гојко Суботић је обухватио и Свету гору са Хиландаром. У оквиру збирног програма на одређеним темама ради и проф. Сретен Петковић. (12) ПРОУЧАВАЊЕ ГРАЂЕВИНСКОГ КОМПЛЕКСА У КОМПЛЕКСУ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА ЗВ. „РУСКА МАЛА“ /Тема којом се бави др. Слободан Ненадовић. Резултати су објављени у Хиландарским збор-

гласилу Хиландарског одбора Хиландарски зборник /до сада је публиковано осам бројева/, велики број радова публикован је и у другим научним часописима и зборницима, а до сада је публикован не мали број посебних публикација и књига.

ПОМОЋ ХИЛАНДАРУ НА ТЕХНИЧКОЈ ЗАШТИТИ, КОНЗЕРВАТОРСКИ И РЕСТАУРАТОРСКИ ПОДУХВАТИ

Прве послератне информације које су стизале у јавност, скретале су пажњу на веома лоше стање објеката и ризничког материјала у комплексу манастира Хиландара. Као што помену смо, на опште физичко стање манастира први је пажњу скренуо Светозар Радојчић.

Сликар Александар Томашевић и хемичар Михајло Вуњак педесетих година први су били практично суочени са немерљиво великим задацима, урадили су неколико разноврсних интервенција,

ницима 4, 5 и 6. Овом темом бавили су се и други сарадници./ (13) ЕТНОГРАФСКИ СПОМЕНИЦИ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА /Представља сложену тему, научно-истраживачку, музеолошку и конзерваторску. Овим делом програма руководио је проф. Петар Влаховић. Преко Одбора ова тема ушла је у програм 1974 год. када је првом акцијом руководио др. Мирослав Драшкић. Одбор је у почетку финансирао и конзерваторске послове, док се у акције није укључио Етнографски музеј. До сада је обрађено више стотина предмета по музеолошким принципима. Одлуком Хиландарског одбора ова тема је прешла у надлежност Етнографског музеја, односно Хиландарског Савета./ (14) ПРОУЧАВАЊЕ АРХИТЕКТУРЕ НАЈСТАРИЈИХ ЦРКАВА НА СВЕТОЈ ГОРИ /Тема је којом се бави проф. Војислав Кораћ. Досадашњи резултати Истраживања су проширена и на Ксенофонт и Дохијар. (15) ХИЛАНДАР И ДУБРОВНИК /Посебна је тема којом се бавио Мирослав Пантић. Рад на овој теми више пута је прекидана. Тема и сад мирује./ (16) ИСПИТИВАЊА ВЛАШКИХ ПОВЕЉА У МАНАСТИРИМА СВЕТЕ ГОРЕ / (17) ПРОУЧАВАЊЕ БАКРОПИСНИХ ПЛОЧА И ИЗРАДА ОТИСАКА /За Одбор у програму представља истраживачку тему. Бакрописи и други графички отисци, предмет су перманентног научног истраживања. Не само као ликовна вредност, са занимљивом иконографијом, већ и као вредност документа, који је често пружао поуздане податке. Др. Динко Давидов, бави се истраживањима старе српске графике. Године 1977 Милорад Пантић из Народне библиотеке, извршио је попис и преглед плоча, као и пробно отискивање, о чему је поднео извештај. После тога Програм је препуштен Народној библиотеци, која је са манастиром Хиландаром приступила заједничком издавачком подухвату штампања библиофилског тиража графичке мапе са оригиналних плоча. На графичкој реализацији радили су Веља Михајловић и Никола Меанџија. Уводни текст припремио је Динко Давидов. (18) ИКОНОГРАФИЈА МОНАШКИХ ЖИТИЈА /Отворена тема/ на њој је радио Јанко Радовановић./ (19) ИСИХАСТИЧКИ ЗБОРНИЦИ /отворена тема/ (20) ИСТОРИЈА МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА И СВЕТЕ ГОРЕ /Тема је којом се бави већи број научних сарадника. Своје прилоге су дали у више научних гласила и зборника Др. Мирјана Живојиновић, Божидар Ферјанчић и многи други аутори од којих смо већину поменули у оквиру претходних тема./

али је било јасно да у конзерваторским пословима треба ангаовати читаве специјализоване тимове и да је потребна пуна координација.

Постало је постало очигледно да трба предузети мере на техничкој заштити и приступити систематским конзерваторским радовима на архитектури, зидном живопису, иконама сликама, предметима од метала, дрвета, архивалијама и књигама.

Институције заштите у Србији: Републички завод за заштиту споменика културе, Народна библиотека, Архив Србије, Народни музеј, Етнографски музеј, Музеј примењене уметности и Историјски музеј, располагали су стручним потенцијалом и те установе су биле спремне да шаљу своје сараднике у Хиландар који су предано радили на спашавању блага Хиландара од зуба времена. Како би се приступило што организованије и како би се спречили паралелни послови различитих екипа приступило се формирању координационог тела. Године 1971 основано је прво такво тело које се звало „Савет за заштиту блага манастира Хиландара“. Ово тело је било при Републичком секретаријату за образовање и културу док су стручни и административни послови су били поверени Народној библиотеци. Први председник Савета био је Светислав Ђурић, а од 1974 Гвозден Јованић. Године 1979 Свет је био реконституисан а послови координације су прешле у надлежност Републичког завода за заштиту споменика културе. Председник реконституисаног Савета био је такође Гвозден Јованић. Године 1992 Савет је поново реконституисан, а председник Савета (сада Одбора) је министар културе по функцији. У години јубилеја 1998, координација послова подигнута је на Савезни ниво.

Архитектура

Први боравак арх, Слободана Ненадовића 1958 год, поклопио се са периодом рада грчког архитекте професора Анастасиоса Орландоса. Рад професора Орландоса у Хиландару са научне и техничке стране био је свакако користан, али ни из далека довољан. Стање на пирговима, конацима и у параклисима било је лоше, и на објектима изван хиландарских зидина ништа боље. Након првог реконструкционог посла које је извршио, Слободан Ненадовић је 1960 извео и најхитније конзерваторске мере на параклисима Св. Саве, Св. Димитрија, Рођења Богородице и Дванаест Апостола и у неким просторијама конака и старог музеја. Године 1961 проф. Ненадовић се ангажовао на деликатном конзерваторском послу у хиландарском скиту Св. Тројице на Спасовој води, где је требало спасти већ практично порушен параклис са вредним живописом из XVII века.

Проф. Ненадовић, а касније и други архитекте, имали су најчешће улогу консултанта, док су радови извођени у режији самог

Манастира. Под директним надзором проф. Ненадовића изведена је реконструкција пирга краља Милутина 1964 год. као и мањи конзерваторски послови на пирговима Св. Саве и Св. Георгија.

Слободан Ненадовић је пројектовао зграду библиотеке на месту изгореле библиотеке из 1722 год, Ненадовић је затим радио на комплексу т.з. „Руска мала“, пројектовао је спољне тремове, интервенције у трпезарији и сл. Због латентне опасности од пожара, а којих је у скоро осамстогодишњем трајању у Хиландару било, морало се одступати од строгих конзерваторских принципа. Тако што су међуспратне конструкције у билиотеци и руској мали, рађене од армираног бетона уместо од дрвета. Статичке прорачуне радио је Милорад Димитријевић.

Поред тога што је арх. Ненадовић дао значајне рестаураторске пројекте, он је вршио систематско рекогносцирање Хиландара и свих објеката на Светој гори који су припадали или припадају Хиландару, на основу чега је израдио детаљну документацију. После Ненадовић у Хиландару су 1972 ангажовани арх. Доброслав Павловић и арх. тех. Иван Путић, који су за Републички завод дали извештај о стању Хиландара унутар зидина. Године 1973 био је укључен арх. Ранко Финдрик, који је на себе преузео израду пројеката инфраструктуре, противпожарне заштите и унутарњег уређења простора предвиђених за музејске потребе. Године 1980 арх. Мирко Ковачевић је настави да прати стање комплекса, учествује у надзору и консултацијама при извођењу радова на санацији кровова хиландарског конака. Арх. Ковачевић је 1988 израдио пројекат унутрашњих садржаја и простора „руске мале“. Пројекат се у јубиларној годишњици завршава и предвиђен је за смештај библиотеке новије књиге, музеалија и један број монашких келија. У новије време арх. Ковачевић је ангажован на санацији пирга Св. Ђорђа, Св. Василија на мору и осталих приоритетних објеката. У новије време поред Арх. Ковачевића у надзору и пројектовању детаља учествује и арх. Слободан Баришић.

Зидно сликарство

Потреба да се заштити живопис, а и да се се колико толико зазна какав је живопис испод ретуша²³ показала се када су сликар Александар Томашевић и хемичар Михајло Вуњак педесетих година²⁴ скинули три квадратна метра ретуша раног слоја на живопису

²³ Највећи део осликаних површина из Милутиновог периода је ретуширан у XVIII веку у барокизираном стилу.

²⁴ О боравку А. Томашевића, Милоша Вуњака и др. има за сад неких усмених верзија, али нажалост до сада нисмо наишли на писане трагове. А.Т. и М.В. били су сарадници Савезног института за заштиту споменика. Седамдесетих година Инсти

Католикона. И грчка служба заштите била је заинтересована да сазна шта је испод ретуша, па је под руководством конзерватора Фотија Захарију очишћено 56 М квадратних живописа.

Како конзерваторски послови нису могли да се обављају без сагласности са Грчком службом заштите, после више предложених облика сарадње, са грчком страном је на крају договорено да радове обавља заједничка грчко-српска екипа која је са успехом радила од 1976 до 1986 године. Број чланова екипе у Хиландару је био увек исти паритетан, по тројица са српске и са грчке стране Осим Бранислава Живковића који је био руководиоца нашег дела екипе кроз екипу су прошли: Стојадин Петковић, Звонимир Зековић, Радоман Гашић, Јован Васић, Рајко Сикимић, и Радиша Жикић. Са грчке стране поред Фотиса Захариоса, кроз екипу су прошли: Сотирис Катавулис, Јоргас Порталиос, Јанис Василотос, Андреас Стратсианис, Такис Мантзоукис, Василиос Скуруос, Елфтерис Котсенос Леонидас Касис, Костас Капетаниис и Димитриос Камбоурис. Мешовита екипа наишла се пред обимним фондом живописа од 3700 квадратних метара рарпоређених у 25 сакралних и профаних просторија и простора (од којих је 19 унутар манастирских зидина). У конзерваторским пословима заједничка екипа је кренула опрезно, с почетка на споредним површинама. Ипак у десетогодишњем периоду урађене се неке значајне површине, као што су црква Св.Архангела са живописом из XIV века, живопис у пиргу Св.Георгија са деловима живописа из XIII и XIV века, трпезарији Св. Саве са мањим површинама из XIV века, али и са значајним живописом Георгија Митрофановића из 1620 до 1622год..

Свакако да је најпривлачнији за конзерваторе и науку био рад на површинама под живописом у цркви Ваведења Богородице. Од 2090 М2 неретуширана је површина од 90 М2 . Површина од 24 М2 није никада била под ретушом. Александар Томашевић је раније скинуо ретуш од 3 М2, а грчки конзерватор Фотије Захарију очистио је од ретуша 56 М2. Мешовита екипа очистила је од ретуша 7М2. Иако невелика ова површина је била са конзерваторске тачке веома осетљива. Површине у припрати католикона на којима је скидан ретуш показале су да је ретуш направио велике иконографске, стилске и палеографске промене. О томе је Бранислав Живковић направио изванредну документацију, а портрети Андроника II, Краља Милутина и Стефана Првовомученика, Јована Кантакузина, Стефана Дечанског, Андроника III (делимично је очишћен), то потврђују. Сазнања стечена у раду екипе на овој површини свакако представљају велики изазов за науку и за конзерваторе, па се треба надати да ће се сарадња са грчком страном успешно наставити.

тут је престао да постоји. Могуће је да ће се наћи у необрађеним архивским фондовима.

Године 1996. настављени су радови на заштити живописа. Посебан приоритет је дат на конзервацији живописа у Црквици Светог Василија на мору, који је од великог присуства морске соли прилично пропао.

Заштита подног мозаика

Подни мозаик у католикону, био је у стању осипања. Конзерватори Милорад Медић и Владимир рашић у неколико сезона осамдесетих година радили су на његовој санацији. Исто тако урадили су и комплетну документацију на паусу и елаборат за његову комплетну реконструкцију. Радови још нису изведени. За сада се прикупља камење са разних мајдана у Југославији и Грчкој.

Израда документације о живопису

Бранислав Живковић руководиоц нашег дела екипе извршио је мерење и попис живописаних површина, а такође је многе површине исцртао²⁵, а резултати његовог преданог рада припремају се за публикавање. Поред Бранислава Живковића на изради фотодокументације и дескрипције радили су следећи сарадници Републичког завода за заштиту споменика: Радомир Станић, др Срђан Ђурић, Марко Омчикус и Никола Живковић.

Заштита библиотечких фондова

У послератном периоду заштита библиотечких фондова прошла је кроз три фазе: Прва фаза започета је 1952 године, када су истраживали професори Радојчић и Радојичић. Том приликом поред тога што су извршене прве ревизије раније систематизованих фондова, започето је систематско снимање рукописних фондова. У периоду од 1970 до 1978. Радило се на изради каталога, микрофилмовању, систематизацији фондова и њиховог смештаја. Рађени су књиговезачки и препараторски послови. Овај период везује са за рад Димитрија Богдановића, који је публиковао Каталог ћирилских рукописа, а касније и Миодрага Живанова. У периоду од 1978 до данашњих дана, настављен је рад на каталогизацији новије књиге²⁶,

²⁵ Бранислав Живковић изненада је преминуо 1994 год. У припреми је њагова књига цртежа.

²⁶ Народна библиотека је објавила Каталог новије књиге хиландарске библиотеке

Одштампана је и промовисана графичка мапа. Последњих година поред раније започетих послова, систематски се ради на физичкој заштити, препарацији, дезинсеквији и књиговезачкој обради фондова. Свој немерљиви допринос у заштити библиотечких фондова, поред већ поменутих и следећи стални или ангажовани сарадници Народне библиотеке различитих струка и профила: Момчило Ђорђевић, Др. Александар Пејовић, Милан Николић, Драгутин Никчевић, Александар Маринковић, Радомир Живковић, Радисав Цајић, Јанко Радовановић, Драган Јовановић, Живко Дробац, Миодраг Панџић, Дејан Ђурић, Зоран Пекић, др Динко Давидов, Никола Меандија, Веља Михајловић, проф. Бошко Карановић, проф. Миодраг Нагорни и арх Себирад Матић.²⁷

Заштита и сређивање архивских фондова

Архивски фондови Хиландара били су познати науци и били су извор свим истраживањима историчара. Познати су корисни доприноси Саве Хиландарца, међутим, архивска грађа Хиландара представљала је део укупног ризничког и библиотечког фонда који није посебно обрађиван. Архивалије у Хиландару, новијег датума, биле су распоређене на више места, што је захтевало систематизацију грађе. Др. Сима Ђирковић је у оквиру својих научних истраживања израдио привремени инвентар манастира Хиландара, иницирајући тиме рад на систематској и организованој делатности архивиста. Др. Александар Пејовић класификовао је грађу у четири целине по просторима у којима је тада била смештена. Архивисти су даље приступили систематском сређивању грађе, микрофилмовању и техничком опремању. Првобитни план био је сређивње фондова гранично до 1930 године, да би се касније таграница одређивла до године доласка најстаријег живог монаха у Хиландару. До додине 1984 хронолошки су били сређени српски списи, укључујући и лични фонд епископа Мелентија, и Љотића, прегледани су грчки списи, урађена је физичка обрада туркика, средњевековних повеља и хрисовуља, као и привремени инвентар са топографским показивачем. У припреми је публикација о ћирилској и грчкој архивској грађи, а иза овог пројекта стоји Архив Србије.

Вредан допринос сређивању, физичкој обради и снимању архивске грађе манастира Хиландара дали су следећи стални и спољни сарадници Архива Србије: Др. Миодраг Петровић, Бошко Ђенић, Миодраг Гавриловић, Јован Грујић, Душко Синдик, Ненад Ердешановић, Љубодраг Поповић и Миодраг Марковић.²⁸

²⁷ Попис имена је направљен на основу извештаја и других докумената до 1990 год. У колико је неко неправедно изостављен унапред се искрено извињавам.

²⁸ Списак је направљен на основу извештаја и других докумената до 1990 год.

Музеолошка обрада предмета примењене уметности

Екипа музеалаца из Музеја примењене уметности први пут је у Хиландару боравила 1979 године. Тада је у свом извештају констатовала да се у Хиландару налази велики број предмета примењене уметности и уметничког заната и да се овом фонду неправедно није посвећивала посебна пажња, осим када се радило о посебно репрезентативним примерцима. Од 1980 године екипа музеалаца је сваке сезоне одлазила у Хиландар и музеолошки обрађивала предмете који су по материјали и техници разновидни. Предмети су фотографисани и за сваки појединачни предмет отворан је картон по музеолошким принципима. У припреми је издавање каталога предмета примењене уметности. На пословима музеолошке обраде учествовала су по двојица историчара уметности и један фотограф.

До сада су у екипама учествовали следећи стални или ангажовани сарадници Музеја примењене уметности: Душан Миловановић, Драган Булатовић, Иван Лазић, Љубомир Вујаклија, Мирослав Тимотијевић и Радомир Живковић.

Музеолошка обрада предмета од историјског значаја

Група сарадника Историјског музеја коју су чинили Едип Хасанагић, Петар Поп-Лазич, Никола Вучо и Мирко Ловрић, посетила је 1974 манастир Хиландар и прегледала све просторије у објектима економије, млинарства и осталог занатства, где су смештени алати и оруђа. После ове посете Историјски музеј је понудио четири пројекта: 1. Истраживање, вредновање, евидентирање и снимање историјских предмета. 2. Конзервација историјских предмета, 3. Истраживања о привреди и економији Манастира.

Пројекти истраживања и вредновања историјских предмета реализовани су до нивоа до кога се може реализовати музејска поставка која ће доћи на ред по окончању радних радова у „Јужној“ односно „Руској мали“. Поред поменутих имена у екипама су у различитом броју и саставу учествовали и: Борђе Митровић, др. Миодраг Петровић, проф. Милош Благојевић, Миодраг Петровић (мајстор из Краљева), др. Франц Цурк и Момчило Клашња.

Музеолошка обрада предмета материјалне културе из области етнологије

Етнолошка истраживања у манастиру Хиландару отпочела су организовано још 1973 год. на иницијативу Хиландарског одбора САНУ. Прву екипу чинили су др. Мирослав Драшкић из Етнографског института и Ранко баришић из Етнографског музеја. Др Петар

Влаховић преузео је руковођење етнолошких истраживања 1976 год. Екипи су се придружили Јанко Радовановић и Драган Антонић из Балканолошког института и Иван Тричковић из Етнографског музеја. Екипа је своју делатност усредстедила на проналажење, инвентарисање и снимање предмета материјалне културе. До краја 1985 год. било је обрађено и инвентарисано око 1.700 предмета. Од почетка ангажовања етнологи су имали у виду формирање поставке етнографских предмета. Етнолошка екипа с посебном пажњом је проучавала опрему за становање, стамбене просторе у келијама, пољопривредне и друге помоћне зграде. Такође су сакупљени подаци о сахрањивању организацији гробља, крипти и костурници

Конзервација, метала, дрвета, икона и текстила

Музејски конзерватори, односно конзерватори покретног материјала, организовано су приступили 1974 године када је прву екипу конзерватора повео др. Мирослав Драшкић. Године 1976 проф. Петар Влаховић је такође у Хиландар повео екипу конзерватора. Конзервацијом метала руководио је Александар Стојковић, сарадник Народног музеја, са сарадницима: Обрадом Томићем и Бранком Дрчом. Од 1974 до 1978 године конзервирано је око 1.000 предмета за свакодневну употребу из доба средњег века и предмета примењене уметности. Конзерваторски третман над металом настављен је у просеку од око 250 предмета годишње и то оних предмета које су екипе за музеолошку обраду претходно припремиле. Шеф сликарског атељеа Народног музеја Милорад Медић боравио је у Хиландару 1983 г. и извршио детаљан преглед фонда. Током боравка обавио је конзерваторски поступак над 14 икона и слика. Милорад Медић је извршио одабир од 1.072 икона, слика, делова иконостаса застала и других предмета, и дао процену да је за организовани и систематски рад потребно 12 до 15 година

Сарадник Народног музеја Јован Пантић, преузео је послове на заштити икона слика и предмета од дрвета. Пантић је са сарадницима Ђорђевићем Црнићевићем и Зораном Ђорђевићем обрадио 66 икона и извео радове на консолидацији црквеног намештаја у гробљанској цркви. Монтирано је 200 токираних дрвених украса који су израђени у Народном музеју према раније урађеним цртежима

Конзервација текстила

Посебан проблем представљала је конзервација текстила. Проблем је био буквално персоналан. Међу конзерваторима текстила са овог подручја није било ниједног мушкарца. Проблем је на крају решен тако што је ангажован професор Љубљанске Академи-

је примењених уметности др. Франц Цурк. Његов приоритетни задатак је био заустави распадање „Душанове заставе“. Цурк је то успешно обавио, укључујући и презентацију. На даљој заштити текстила Франц Цурк је наставио, и данас обавља послове на конзервацији текстила. (Од пре неколико година стално је настањен у Нишу).

Осамстогодишњица Манастира Хиландара припала је овој генерацији. Чини се да је њој ова послератна генерација посветила достојну пажњу. Последњих неколико година радило се можда убрзаније, за рад саме годишњице, међутим, последњих пола века можемо сматрати периодом враћања Хиландару оне улоге коју је у Српском народу увек имао.

Марко Омчикус

Манасийир Хиландар, дејџалъ